

Л. Б. МЕЛЬНИЧУК, М. А. ШКАБАРІНА

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Навчально-методичний посібник

**Рівне
2021**

Теорія і методика морального виховання дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник дл студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / укл. Л. Б. Мельничук, М.А. Шкабаріна. Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, 2021. 32 с.

Рецензенти:

Марчук О.О. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»;

Яковишина Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Навчально-методичний посібник уміщує загальні відомості про курс, роботу програму навчальної дисципліни, зміст лекційного курсу, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів з методичними рекомендаціями щодо їх виконання, список рекомендованих джерел, тестові завдання, глосарій

Призначений для майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Затверджено Вченою радою ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет Імені академіка Степана Дем'янчука» (протокол № 1 від 31.08.21 р.)

ЗМІСТ

Вступ	4
Робоча навчальна програма дисципліни	5
<i>КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ</i>	29
Тема 1. Теоретичні основи морального виховання дошкільників	29
Тема 2. Психологічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку	35
Тема 3. Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників	53
Тема 4. Методи морального виховання дітей дошкільного віку	60
Тема 5. Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку	65
Тема 6. Засоби морального виховання	78
Тема 6. Організація занять із морального виховання	91
Тема 8. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру	96
<i>ПРАКТИКУМ</i>	104
Плани для проведення практичних занять	104
Тести для контролю залишкових знань	123
<i>ГЛОСАРІЙ</i>	141

ВСТУП

На загальнодержавному рівні моральне виховання дітей дошкільного віку один із важливих напрямів освіти. Моральне виховання завжди грало найважливішу роль розвитку людини і суспільства. Переважна більшість вітчизняних та зарубіжних педагогів виділяють моральний аспект у вихованні особистості як основний.

У процесі вивчення курсу студенти знайомляться з теоретичними та практичними аспектами морального виховання дітей дошкільного віку.

Результатом вивчення дисципліни є поглиблення та уточнення знань студентів про значення морального виховання; ознайомлення з метою, завданнями та змістом провідних концептуальних, базових та варіативних програмових документів з актуальних проблем методики морального виховання дітей дошкільного віку; формування теоретичної бази знань про завдання, зміст, форми та методи роботи щодо морального виховання; формування у майбутніх вихователів моральних цінностей педагогічної професії у контексті виконання вимог, окреслених у Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті дошкільної освіти), що стосуються розвитку моральної сфери особистості дошкільника; визначення завдань і змісту морального виховання дітей дошкільного віку з орієнтуванням на їхні потреби, інтереси та вікові можливості, що забезпечить підвищення рівня їхньої моральної вихованості; ознайомлення студентів із надбаннями народної педагогіки, досягненнями світової педагогічної науки і передового педагогічного досвіду в галузі морального виховання дітей дошкільного віку.

Навчально-методичний посібник є результатом досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів та відображає сучасні досягнення теорії та практики морального виховання дітей дошкільного віку. Зміст лекційного матеріалу укладено відповідно списку рекомендованої літератури, розробки практичних занять та тестових завдань є власними наробками авторів навчально-методичного посібника.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Рівень вищої освіти, галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3/3 Загальна кількість годин (денна/заочна форми навчання) – 90/90 Кількість змістових модулів – 1	Рівень вищої освіти: перший бакалаврський Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка Спеціальність 012 Дошкільна освіта	Нормативна	
		Рік підготовки:	
		3-4-й	3-4 - й
		Семестр	
		6-7-й	6-7-й
		Лекції	
		6 год.	6 год.
		14 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		4 год.	6 год.
		6 год.	2 год.
		Лабораторні	
		-	6 год.
		-	2 год.
		Самостійна робота	
		4 год.	12 год.
56 год.	54 год.		
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: теоретична і практична підготовка фахівців спеціальності «Дошкільна освіта» до морального виховання дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти.

Для досягнення мети поставлені такі основні **завдання**: формування у майбутніх вихователів моральних цінностей педагогічної професії у контексті виконання вимог, окреслених у Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті дошкільної освіти), що стосуються розвитку моральної сфери особистості дошкільника; визначення завдань і змісту морального виховання дітей дошкільного віку з орієнтуванням на їхні потреби, інтереси та вікові можливості, що забезпечить підвищення рівня їхньої моральної вихованості; ознайомлення студентів із надбаннями народної педагогіки, досягненнями світової педагогічної науки і передового педагогічного досвіду в галузі морального виховання дітей дошкільного віку; формування здатності до педагогічного осмислення явищ морального виховання, навчання й розвитку дитини в умовах ЗДО; розвиток умінь планування діяльності вихователя щодо морального виховання дітей; використання різних методів і форми організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти в контексті морального виховання дошкільників; здатність до виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру; сприяння вихованню кращих моральних рис особистості майбутнього вихователя дітей дошкільного віку, любові та поваги до особистості дитини; розробка алгоритму індивідуальної педагогічної траєкторії та взаємодії.

Під час лекційних та практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Теорія та методика морального виховання дітей дошкільного віку» студенти, майбутні вихователі закладу дошкільної освіти, **набувають таких програмних компетентностей: КЗ (загальні компетентності), КС (фахові компетентності).**

Загальні компетентності :

КЗ-8. Здатність до планування, складання прогнозів і передбачення наслідків своїх дій..

Фахові (спеціальні) компетентності:

КС-7. Здатність до навчання дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

КС-20. Здатність до здійснення цілеспрямованої діяльності з проектування педагогічного процесу та окремих його складових відповідно до цілей, задач освіти та розробки організаційної й навчально-методичної документації.

КС-21. Здатність до виховання дітей на ідеях миру, дружби, взаєморозуміння, гуманного відношення один до одного, аналізу та врегулювання конфліктів ненасильницьким шляхом, розуміння та використання можливостей діалогу та інших можливих додаткових підходів педагогіки миру.

КС-24. Здатність використовувати базові знання та методологічний апарат загальної та дошкільної педагогіки, загальної та дитячої психології, фахових методик дошкільної освіти з метою розв'язання першочергових завдань, окреслених чинними програмами виховання й розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за дисципліною

Опанування дисципліною «Теорія та методика морального виховання дітей дошкільного віку» забезпечить наступні результати :

ПРН 1.

Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку. Розуміти, описувати та аналізувати педагогічні умови, закономірності та принципи, зміст, організаційні форми, методи, засоби виховання, навчання і розвитку дітей раннього й дошкільного віку, розуміти їх специфіку та механізми реалізації.

ПРН 14.

Добирати оптимальні методи та ефективні форми і різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі їхнього виховання, навчання і розвитку.

ПРН 15.

Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності. Здійснювати різні види планування в дошкільному навчальному закладі; добирати доцільні для реалізації завдань дошкільної освіти форми планів та розробляти конспекти різних форм освітньої діяльності з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних відмінностей дітей, провідних чинників розвитку, основних принципів дошкільної освіти та вимог до навчання й виховання дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН 16.

Оцінювати власну діяльність з позицій культурно-історичної, екологічної, духовної, морально-естетичної, педагогічної цінності.

ПРН 25.

Володіти уміньми щодо виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру, дружби та взаєморозуміння.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I.

Психолого-педагогічні основи морального виховання дітей дошкільного віку

Тема 1. Теоретичні основи морального виховання дошкільників.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку. Моральне виховання дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. Аналіз базового компоненту дошкільної освіти в контексті морального виховання дошкільників.

Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників. Етика як методологічна основа морального виховання. Поняття «мораль» і «моральність». Моральні якості особистості. Моральні цінності та їх класифікація. Сутність морального виховання дошкільників.

Література: Основна: 1, 5, 7, 11, 12, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 1,

11, 13.

Тема 2. Психологічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку

Детермінанти морального виховання дошкільників. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів дошкільника. Значення мови у моральному вихованні дошкільників. Узагальнення вікових характеристик дітей дошкільного віку в моральному контексті.

Література: Основна: 3, 4, 5, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 21, 22.
Додаткова: 1, 5, 6, 11.

Тема 3. Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників

Формування індивідуальної моральної свідомості дитини. Моральні вчинки як усвідомлений вибір дитини дошкільного віку.

Психолого-педагогічні умови морального виховання дітей дошкільного віку.

Завдання морального виховання дошкільників: в аспекті становлення і розвитку “Я-концепції” особистості; в аспекті соціального зростання особистості.

Закономірності і принципи морального виховання дошкільників

Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання.

Література: Основна: 3, 4, 5, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 21, 22.
Додаткова: 1, 5, 6, 11, 19.

Змістовний модуль II

Методичні аспекти морального виховання дітей дошкільного віку

Тема 4. Методи морального виховання дітей дошкільного віку

Поняття про методи виховання. Класифікація методів морального виховання дошкільників.

Методи формування моральної поведінки: практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки; показ і пояснення; приклад поведінки дорослих і однолітків; оволодіння моральними нормами у спільній діяльності; вправлення у моральній поведінці; створення ситуацій морального вибору.

Методи формування моральної свідомості: роз'яснення конкретних моральних норм і правил; навіювання моральних норм і правил

Методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки: приклад інших, педагогічна оцінка поведінки, вчинків дитини, колективна оцінка поведінки, вчинків дитини; схвалення моральних учинків дитини; заохочення дитини до моральних вчинків; осуд недостойних учинків дитини.

Література: Основна: 3, 4, 5, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Тема 5. Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку

Поняття про етичну бесіду. Активізація моральної поведінки в бесідах. Вимоги щодо змісту, побудови і тривалості етичної бесіди. Етичні бесіди з ініціативи дітей.

Методика проведення етичної бесіди. Етичні бесіди за змістом та організацією. Складові етичної бесіди (початок, хід (основна частина), завершення).

Система етичних бесід з метою формування моральної поведінки старших дошкільників

Література: Основна: 3, 4, 5, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Тема 6. Засоби морального виховання дітей дошкільного віку

Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки. Чинники формування особистості дошкільника засобами народної педагогіки: спадковість, середовище, моральне виховання. Сім'я як першоджерело розвитку моральних норм особистості дошкільника. Засоби народної педагогіки: фольклор, гра, традиції.

Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку.

Система дидактичних ігор, спрямованих на моральне виховання дошкільників.

Художня література як засіб морального виховання дошкільників

Література: Основна: 2, 10, 13, 14, 18, 24. Додаткова: 2, 4, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 19.

Тема 7. Організація занять із морального виховання

Планування мети. Вибір методів проведення занять з морального виховання. Поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи дітей. Контроль і оцінка проведення занять. Створення ситуації успіху. Створення ігрових ситуацій, що спонукають дітей до морально-етичних взаємин

Література: Основна: 2, 10, 13, 14, 18, 24. Додаткова: 2, 4, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 19.

Тема 8. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру

Мета і завдання виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практиці діяльності сучасних ЗДО. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир.

Література: Основна: 1, 5, 10, 11, 13, 14, 18, 21, 22, 24. Додаткова: 2, 3, 4, 8, 15, 16.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль I												
Змістовий модуль I.												
Психолого-педагогічні основи морального виховання дітей дошкільного віку												
VI семестр												
Тема 1. Теоретичні основи морального виховання дошкільників	8	2				6	10	2	2	2		4
Тема 2. Психологічні	10	2	2			6	10	2	2	2		4

особливості морального розвитку дітей дошкільного віку											
Тема 3. Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників	12	2	2			8	10	2	2	2	4
Всього за змістовним модулем I	30	6	4			20	30	6	6	6	12
Змістовний модуль II											
Методичні аспекти морального виховання дітей дошкільного віку											
VI семестр											
Тема 4. Методи морального виховання дітей дошкільного віку	11	4	2			5	12	2			10
Тема 5. Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку	12	2				10	12				12
Тема 6. Засоби морального виховання дітей дошкільного віку	16	4	2			10	14		2		12
Тема 7. Організація занять із морального виховання	12	2				10	12				12
Тема 8. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру	9	2	2			5	10			2	8
Всього за змістовним модулем II	60	14	6			40	60	2	2	2	54
Усього годин	90	20	10			60	90	8	8	8	66

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні основи морального виховання дошкільників	-/2
2	Психологічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку	2/2

3	Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників	2/2
4.	Методи морального виховання дітей дошкільного віку	2/-
5.	Засоби морального виховання дітей дошкільного віку	2/-
6.	Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру	2/2
	Разом:	10/8

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні основи морального виховання дошкільників	-/2
2	Психологічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку	-/2
3	Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників	-/2
4.	Засоби морального виховання дітей дошкільного віку	-/2
	Разом:	-/8

7. Самостійна робота

№	Тема (кількість годин)	Завдання	Кількість годин (денна/заочна)
1	Теоретичні основи морального виховання дошкільників	Підготувати повідомлення на одну з обраних тем	6/4
		Доповнити таблицю «антиподи абсолютним та вічним цінностям»	
		Скласти структурно-логічну схему «Теоретичні основи морального виховання дошкільників»	
2	Психолого-педагогічні особливості морального розвитку дітей	Підготувати доповідь у формі мультимедійної презентації на одну з обраних тем	14/8
		Оформити таблицю «Завдання морального виховання»	

	дошкільного віку	дітей дошкільного віку» з урахуванням вікових особливостей дошкільників (на основі чинних програм для дітей дошкільного віку)	
3	Методи морального виховання дітей дошкільного віку	Розробити структурно-логічну схему «Методи морального виховання дітей дошкільного віку» Навести 5 прикладів ситуацій морального вибору для дітей дошкільного віку	5/10
4	Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку	Розробити 3 етичні бесіди для дітей дошкільного віку (1 – для молодшого дошкільного віку, 1 - для дітей середнього віку, 1 – для дітей старшого дошкільного віку).	10/12
5	Засоби морального виховання	Користуючись збірником українських прислів'їв та приказок, випишіть 12 прислів'їв про ставлення народу до дітей (6) та людей похилого віку (6). Пояснити їх значення для дітей дошкільного віку. Підібрати гумористичну пісеньку для дітей дошкільного віку, продемонструвати її для групи студентів, описати методику проведення бесіди з дошкільниками. Підібрати для дітей 4 гри морального змісту (2 дидактичні гри, 2 гри-емпатії), обґрунтувати методику їх проведення.	10/12

		Підібрати для дітей казку (В. Сухомлинського або К. Ушинського), розробити до неї презентацію, підібрати систему запитань для бесіди з дітьми дошкільного віку.	
6	Організація занять з морального виховання	Скласти план-конспект заняття з морального розвитку для дітей старшого дошкільного віку, підготувати відповідну наочність, продемонструвати його в групі.	10/12
7	Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру	Розробити план заходів у ЗДО до Всесвітнього Дня Миру Розробити презентацію для дошкільників на одну з тем (за вибором)	5/8
			60/66 годин

Завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань

Назва теми	Зміст завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань	Форми контролю	Література	К-ть балів
Змістовий модуль 1:				
Тема 1. Теоретичні основи морального виховання дошкільників	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, підготовка повідомлень. Моделювання структурно-логічної схеми «Теоретичні основи морального виховання дошкільників». Аналіз таблиці «антиподи	Основна: 1, 5, 7, 11, 12, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 1, 11, 13.	9

		абсолютним та вічним цінностям».		
Тема 2. Психолого-педагогічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, презентація доповідей, аналіз чинних програм для дітей дошкільного віку, заповнення таблиці «Завдання морального виховання дітей дошкільного віку»	Основна: 3, 4, 5, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 21, 22. Додаткова: 1, 5, 6, 11, 19.	6
Тема 3. Методи морального виховання дітей дошкільного віку	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, моделювання структурно-логічної схеми «Методи морального виховання дітей дошкільного віку»	Основна: 3, 4, 5, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13.	5
Тема 4. Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, презентація етичних бесід для дітей дошкільного віку	Основна: 3, 4, 5, 14, 15, 17, 18. Додаткова: 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13.	2
Тема 5. Засоби морального виховання	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, аналіз прислів'їв про ставлення народу до дітей та людей похилого віку, пояснення їх значення для дітей дошкільного віку. Моделювання ігор морального змісту для дітей дошкільного	Основна: 2, 10, 13, 14, 18, 24. Додаткова: 2, 4, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 19.	10

		віку.		
Тема 6. Організація занять з морального виховання	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, виконання тестових завдань, складання термінологічного словника, аналіз занять з морального розвитку для дітей старшого дошкільного віку (ділова гра)	Основна: 2, 10, 13, 14, 18, 24. Додаткова: 2, 4, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 19.	4
Тема 7. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Аналіз плану заходів у ЗДО до Всесвітнього Дня Миру; демонстрація презентацій для дошкільників на одну з тем (за вибором)	Основна: 1, 5, 10, 11, 13, 14, 18, 21, 22, 24. Додаткова: 2, 3, 4, 8, 15, 16.	4
загальна кількість балів:				40

8. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання є видом поза аудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з дисципліни «Теорія і методика морального виховання дітей дошкільного віку» – це вид науково-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми дисципліни, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, практичних занять і охоплює кілька тем або весь зміст навчальної дисципліни.

Орієнтовна структура ІНДЗ – розробка доповідей на подані нижче теми та представлення їх у формі проєкту-презентації.

Тематика ІНДЗ

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку.
2. Моральне виховання дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема.
3. Аналіз базового компоненту дошкільної освіти в контексті морального виховання дошкільників.
4. Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників.
5. Етика як методологічна основа морального виховання.
6. Поняття «мораль» і «моральність».
7. Моральні якості і моральні цінності особистості.
8. Моральні цінності та їх класифікація.
9. Сутність морального виховання дошкільників.
10. Моральні вчинки як усвідомлений вибір дитини дошкільного віку.
11. Закономірності і принципи морального виховання дошкільників.
12. Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання.
13. Класифікація методів морального виховання дошкільників.
14. Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки.
15. Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку.
16. Художня література як засіб морального виховання дошкільників
17. Організація занять із морального виховання
18. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практиці діяльності сучасних ЗДО.
19. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир.

9.Методи навчання і прийоми навчання

- 1. Організація, самоорганізація та здійснення навчально-*

пізнавальної діяльності

- за джерелом передання і сприймання навчальної інформації: словесні (розповідь, бесіда, лекція, пояснення, інструктаж) і практичні (вправи, алгоритмізація, практична робота);

- за ступенем самостійності мислення студентів: репродуктивні і творчі методи;

- за логікою передання і сприймання навчальної інформації: індуктивні (узагальнення), дедуктивні(конкретизація), аналітичні, синтетичні – навчальний аналіз, синтез, установалення причинно-наслідкових зв'язків;

- за ступенем керівництва навчальною роботою студентів: самостійна робота студентів, робота з книгою.

II. Стимулювання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Дидактичні (ділові, ситуативно-рольові та ін.) ігри, навчальні дискусії, інтерактивні методи навчання

10.Методи контролю

1. Поточне тестування.
2. Перевірка завдань самостійної роботи.
3. Перевірка індивідуальної роботи.
4. Поточний контроль.
5. Семестрова форма контролю.

11. Питання до заліку з курсу «Теорія і методика морального виховання дітей дошкільного віку»

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку.

2. Моральне виховання дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема.

3. Аналіз базового компоненту дошкільної освіти в контексті морального виховання дошкільників.

4. Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників.

5. Етика як методологічна основа морального виховання.

6. Поняття «мораль» і «моральність».

7. Моральні якості і моральні цінності особистості.

8. Моральні цінності та їх класифікація.
9. Сутність морального виховання дошкільників.
10. Детермінанти морального виховання дошкільників.
11. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки.
12. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці.
13. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів дошкільника.
14. Значення мови у моральному вихованні дошкільників.
15. Узагальнення вікових характеристик дітей дошкільного віку в моральному контексті.
16. Формування індивідуальної моральної свідомості дитини.
17. Моральні вчинки як усвідомлений вибір дитини дошкільного віку.
18. Психолого-педагогічні умови морального виховання дітей дошкільного віку.
19. Завдання морального виховання дошкільників: в аспекті становлення і розвитку “Я-концепції” особистості; в аспекті соціального зростання особистості.
20. Закономірності і принципи морального виховання дошкільників.
21. Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання.
22. Поняття про методи виховання.
23. Класифікація методів морального виховання дошкільників.
24. Методи формування моральної поведінки.
25. Методи формування моральної свідомості.
26. Методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки.
27. Вимоги щодо змісту, побудови і тривалості етичної бесіди. Етичні бесіди з ініціативи дітей.
28. Методика проведення етичної бесіди.
29. Система етичних бесід з метою формування моральної поведінки старших дошкільників
30. Засоби морального виховання дітей дошкільного віку
31. Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки.
32. Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку.
33. Художня література як засіб морального виховання дошкільників
34. Організація занять із морального виховання

35. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру
36. Мета і завдання виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру.
37. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практиці діяльності сучасних ЗДО.
38. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир.

12. Розподіл балів, які отримують студенти Залік

Поточне тестування та самостійна робота							Модульний контроль	Сума
Змістовий модуль №1							40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
8	8	8	8	12	8	8		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Критерії оцінювання	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Студент виявляє особливі творчі здібності, глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміє аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; володіє вмінням надавати чітку аргументовану відповідь на поставленні питання	відмінно
82-89	B	Студент вільно володіє вивченим	добре

		обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи, надає лаконічну відповідь майже на всі поставленні питання; самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	
74-81	C	Студент вміє оперувати необхідним колом понять та категорій; узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві	
64-73	D	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, слабке їх застосування при розв'язанні практичних завдань; аналізує навчальний матеріал за допомогою викладача, надає мало аргументовані відповіді, виправляє не всі помилки, значна кількість яких є суттєвими	задовільно
60-63	E	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні вищому за початковий, проте має фрагментарне уявлення про деякі поняття та категорії курсу; надає неповне висвітлення змісту питань; має недостатнє вміння зробити аргументовані висновки; відповіді містять значну кількість недоліків і помилок	
35-59	FX	Студент не опанував значну частину матеріалу курсу; не володіє понятійним апаратом; не	незадовільно з можливістю повторного

		опрацював базу та допоміжну літературу. Мова не виразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання	складання
0-34	F	Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно; допускає суттєві помилки у відповідях на питання, не вміє застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Рекомендована література

Основна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т.О. Піроженко; авт. кол.: О.М. Байер, О.К. Безсонова, Н.В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Барвисте життя: хрестоматія для читання дітям дошк. віку / упоряд. Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 340 с.

3. Білан О. І. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку. Львів, 2016. 120 с.

4. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. О. Лади вір, О. П. Долинна, В. К. Котирло та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 168 с.

5. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/10041/1/2.pdf>

6. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого

дошкільного віку / [Н. В.Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевичук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

7. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : [монографія] / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич, 2009. С. 64–76.

8. Дитина : [програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт.. кол. : В.Г. Беленька, О.Л. Богиніч, Н.І. Богданець-Білоskalенко та ін. Київ : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка, 2016. 304 с.

9. Дитина в дошкільні роки : [комплексна додаткова освітня програма / авт. кол. ; наук. кер. К. Л. Крутій]. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2011. 188 с.

10. Журавлики: Казки, вірші, оповідання, народні пісеньки, загадки / уклад. Г. Ю. Рогінська. Харків : ПП «Поляков В. К.», 2005. 384 с.

11. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Знання, 2006. 324с.

12. Лозова В.І. , Троцко Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч.-метод. посібник для студентів вищ. навч. закладів. 2-ге вид., випр. і доповн. Харків : "ОВС", 2002. 400 с.

13. Лохвицька Л.В. Моральна пектораль : книжка для читання дітям у закладі дошкільної освіти. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 200 с.

14. Лохвицька Л.В. Скарбниця моралі : Програма з морального виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 96 с.
URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programaskarbnitsya-moralilokhvitska.pdf>

15. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Знання, 2008. 415 с.

16. Освітній напрям «Дитина в соціумі» : витяг з базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 9-10.

17. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2004. 456 с. (Серія «Альма-

матер».)

18. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.

19. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. І. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.

20. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilnogo-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf>

21. Скрипник Н.І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Умань : ПП Жовтий, 2011. 99 с.

22. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. Київ – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

23. Українське дошкілля : [програма розвитку дитини дошкільного віку] / О. І. Білан, за заг. Ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.

24. Українське дошкілля: Збірка для читання і розповідання дітям старшого дошкільного і молодшого шкільного віку / упоряд. Н. і О. Зінкевич ; передм. А. Погрібного. Київ : Смолоскип, 2003. 550 с.

Додаткова

1. Беленька Г., Половіна О., Кондратець І. Програма «Дитина» : нові підходи й змістові акценти в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 14-16.

2. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49 (102). С. 52-57.

3. Виховання в дусі миру як пріоритетний напрям роботи викладачів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука / А.С. Дем'янчук, О.О. Марчук, Л.Б.

Мельничук, О.М. Петрук. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. № 2(20). Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 21-27.

4. Глушкова Л.І. Моральне виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4 (56). С. 40-45.

5. Косенчук О. Дитина в соціумі: впроваджуємо ДКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 3-5.

6. Курчатова А. Формування морально-етичної сфери дітей дошкільного віку засобами ідей В.О. Сухомлинського. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вересень, № 03 (62).

7. Литвиненко І. Гуртуємо дітей – формуємо команду. *Дошкільне виховання*. 2021. № 11. С. 3-5.

8. Мельничук Л. Б., Мартинюк С. В. Морально-етична бесіда як один з активних методів формування моральної свідомості молодших школярів. *Збірник тез виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті» (15–16 жовтня 2020 р.)*. Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2020. - С. 94-96.

9. Мельничук Л.Б. Діагностика громадянської вихованості старших дошкільників. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті»*, 26-27 жовтня, 2017 р. Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. С. 34-38.

10. Мельничук Л.Б. Модель професійної підготовки майбутніх педагогів до морального виховання молодших школярів. *Матеріали інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкових класів: європейський вимір»*, (28 листопада 2017 р.). Рівне : РДГУ, 2017. С. 27-30.

11. Мельничук Л.Б., Маленька Н.В. Використання елементів дуальної освіти у процесі підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. № 2(20). Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 102-109. URL : <https://zenodo.org/record/1485642>

12. Мельничук Л.Б., Мартинюк С.В. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів до морального виховання молодших

школярів. *III-rd International Science Conference «Using the latest technologies»*, February 26 – 27, 2021, Groningen, Netherlands. С. 69-72.

13. Мельничук Л.Б., Марчук О.О., Красовська О.О., Шкабаріна М.А. Педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Вип. 32. Т. 1. Теорія і методика професійної освіти. С. 95-99.

14. Петрук О. М. Василь Сухомлинський про «азбуку моральної культури». *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (17). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. 218 с. С. 123-129.

15. Петрук О.М. Виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 2 (20). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. 270 с. С. 150-157.

16. Петрук О.М. Шляхи виховання дітей дошкільного віку в душі миру. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 2 (14). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 470 с. С. 244- 251.

17. Петрук О.М., Петрук А.П. Краєзнавство як ефективний засіб духовно – морального виховання школярів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 342 с. С. 137-144.

18. Савченко К., Пушкаренко Л. Теплі ранки у дружньому колі: ранкові зустрічі в лютому для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 22.

19. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. шк., 1977. 670 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Віртуальні бібліотеки, е-каталоги та довідники е-ресурсів.- http://intellect-invest.org.ua/educ_resources_virtual_libraries/.

2. Державні бібліотеки України та інших країн. - http://intellect-invest.org.ua/educ_resources_state_libraries/.

3. Електронні журнали:

Методична

скарбничка

вихователя:

https://shop.mcfr.ua/catalog/osvita/msv/?utm_source=pedrada.com.ua&utm_medium=refer&utm_campaign=about

Організаційно-розпорядча документація дошкільного навчального закладу. URL :

https://shop.mcfr.ua/catalog/osvita/organizatsiyno-rozporjadcha-dokumentatsiya-dnz/#desc?utm_medium=refer&utm_source=pedrada.com.ua/&utm_campaign=about

4. Матеріали міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>)

5. Програми розвитку дітей: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Освітні ресурси:

Освітній портал «Освіта.УА». <http://osvita.ua/>

Педрада. Портал освітян України. <https://www.pedrada.com.ua/>

Освітній портал «Педагогічна преса». <https://pedpresa.ua/>

Портал громадських експертів «Освітня політика». <http://education-ua.org/ua/>

Гіпермаркет знань. <http://school.xvatit.com/>

Класна Оцінка - безкоштовна інформаційна система для шкіл, дитячих садків та інших організацій <https://klasnaocinka.com.ua/>

«Освітній портал» - все про освіту України. <http://www.osvita.org.ua/>

Українська педагогіка – сайт про новини в освіті в Україні та за кордоном. <http://ukped.com/>

Портал сучасних педагогічних ресурсів. <https://znannya.info/>

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

План

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку
2. Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 7, 9, 15, 17, 20, 21.

Додаткова: 12, 14.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку

На сучасному етапі розвитку Української держави відбувається реформування освітньої галузі, зокрема її першої ланки – дошкільної освіти. Завдання модернізації змісту дошкільної освіти, гуманізації її цілей та принципів чітко окреслені в Державному стандарті дошкільної освіти України – Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція 2012 р.). Головний акцент у цьому документі ставиться на «...розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства».

Відповідно визначено засади нового Базового компонента, серед яких «надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей умінь узгоджувати особисті інтереси з колективними; компетентнісний підхід до розвитку особистості; збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань та інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини».

Реалізувати зазначені завдання повинні насамперед батьки та вихователі закладу дошкільної освіти, який стає для дитини найпершим соціальним середовищем. У зв'язку з цим виникає потреба підготовки професійно компетентного, конкурентоспроможного фахівця дошкільної освіти, здатного до вирішення актуальних питань розвитку та виховання дітей.

Про моральне виховання як одну зі складових змісту роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти зазначалося в період становлення системи суспільного дошкільного виховання (середина ХІХ ст.). Зокрема, на це вказувалося в пояснювальних записках-обґрунтуваннях, які готувалися з метою отримання дозволу для відкриття дошкільних установ (наприклад, в 1858 р. у м. Києві).

Згодом, коли дошкільне виховання увійшло в систему народної освіти як її перша ланка, проблема морального розвитку дітей дошкільного віку знайшла відображення в нормативно-правових документах: «Регламент дитячих садків», «Організаційні поради в справі позашкільної і дошкільної освіти», «Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання» (1918 р.), «Керівництво з соціального виховання» (1925 р.), яке з-поміж іншого охоплювало завдання, зміст і методику морального виховання під назвою «Робота з дошкільниками» та ін. З часом з'явилися наукові школи, які займалися вивченням питання забезпечення процесу морального зростання дітей.

Проводилися в різні роки тематичні конференції, випускалися навчально-методичні посібники тощо [26].

Однак напрацювання попередніх періодів не дають змоги повною мірою вирішувати сьогоденні завдання дошкільної освіти, оскільки не відповідають вимогам часу та особливостям розвитку сучасних дітей. З огляду на це, проблема морального виховання дошкільників є актуальною, відображена в Державному стандарті, а отже, потребує і відповідної підготовки майбутніх фахівців (вихователів закладів дошкільної освіти) до її розв'язання.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (нова редакція, 2012 р.), процес морального виховання має місце під час реалізації змісту всіх освітніх ліній, які становлять його інваріантну складову:

«Особистість дитини» – розвиток саморегуляції, самоставлення, самосвідомості, особистісно-оцінної компетенції; «Дитина в соціумі» – формування родинно-побутової і соціальної компетенцій; «Дитина в природному довкіллі» – формування природничо-екологічної компетенції; «Дитина у світі культури» – формування предметно-практичної компетенції; «Гра дитини» – формування особистості в грі, ігрової компетенції; «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – розвиток пізнавальної активності; «Мовлення дитини» – формування комунікативної компетенції.

Сумарно всі перераховані компетенції сприяють засвоєнню

дітьми дошкільного віку уявлень про моральні норми, формуванню в них моральних почуттів та основ моральної поведінки. Зокрема, знання моральних норм (найефективніший шлях опанування - через ігрову діяльність) є складовою в алгоритмі процесу морального зростання особистості.

Формування моральних почуттів як стійких переживань і розвиток ставлення та самоствалення здійснюються в результаті прийняття особистістю моральних норм і трансформування їх у площину власної моральності (реакція дитини на докільля). Відповідно, моральність виконує регулятивну функцію і спонукає до певних дій, вчинків та поведінки загалом. Прояви моральної поведінки дошкільників наскрізно фіксуються у семи освітніх лініях. Тобто процес морального виховання не може зводитися до виокремлення у спеціальний освітній напрям, оскільки вся навчально-виховна робота з дітьми має провадитися з урахуванням необхідності їхнього морального зростання.

2. Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників

Методологічною основою морального виховання є етика – наука про мораль, її природу, структуру і особливості походження.

Слід розрізняти і означувати такі категорії, як **мораль і моральність**.

Мораль – це сукупність норм поведінки людей, що регулюють їх відношення до суспільства, нації, колективу, один до одного, підтримане особистим переконанням, традицією, суспільною думкою. Мораль – це система принципів, норм і правил, які регулюють поведінку людини в суспільстві, роблять її правильною. Моральні норми складають основу моральності людини, але повністю її не визначають.

Моральність – моральна якість людини, певні правила, якими вона керується в своєму виборі.

Моральність включає моральні погляди, теорії, переконання, почуття, відношення людей, моральні поведінку.

Поняття «моральний», «моральність» використовують, коли мова йде про конкретний вчинок, практичну сторону стосунків. Отже, мораль, етику і моральність не можна вважати синонімами.

Виховання особистості за своєю сутністю процес інтегративний,

оскільки передбачає поєднання найрізноманітніших, часто навіть протилежних властивостей і якостей в єдине ціле. Тому особливої актуальності в процесі реформування системи освіти набуває пошук ефективних психолого-педагогічних засобів, форм і методів виховної роботи, спрямованої на формування моральних якостей дошкільників.

Якості особистості – це інтегрована система інтелектуальних, емоційних і вольових особливостей людини, що відображають моральні цінності і норми людського співжиття і визначають лінію поведінки людини.

Такі погляди на структуру моральних якостей дають право стверджувати, що **моральні якості** – це складна інтегративна властивість, яка виражається у розумінні і визнанні загальнолюдських цінностей, поважному ставленні до людей, почутті співпереживання й відповідальності перед ними, в стійкій моральній поведінці.

Процес формування моральних якостей особистості – це послідовний перехід знань про моральні норми поведінки і моральні переконання в потребу у моральних вчинках і взаємостосунках (взаємовідносинах).

Моральна поведінка – це здійснення дій та вчинків у відповідності з нормами та правилами моралі. Моральна поведінка людини базується на засвоєних моральних цінностях.

Певні форми поведінки не повинні засвоюватись дитиною автоматично, без емоційного ставлення до них, без моральної мотивації, оскільки, важливо, щоб вони що перетворились на потребу в моральній поведінці. Саме дотримання норм суспільної моралі і побудова своєї поведінки на її принципах забезпечує людині успіх її діяльності у всіх сферах буття.

Моральні цінності – моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини.

Систему моральних цінностей О. Вишневський поділяє на такі групи:

Абсолютно вічні – мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і носять загальнолюдський характер (доброта, правда, любов, чесність, гідність, красу, мудрість, справедливість та ін.).

Національні – є значущими для одного народу і не завжди поділяються іншими народами. Наприклад, почуття націоналізму

зрозуміле і близьке лише поневоленим народам і чуже тим, які ніколи не втрачали своєї незалежності. До цієї групи цінностей відносяться такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо.

Громадянські – ґрунтуються на визнанні гідності людей і знаходять своє застосування в демократичних суспільствах. Це поняття прав і свобод людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону тощо.

Сімейні – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків тощо.

Цінності особистого життя – мають значення щонайперше для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, її господарський успіх, стиль приватного життя тощо.

Формуванню національної самосвідомості дошкільників сприяє чимало важливих сфер, з-поміж яких надзвичайно актуальними в сучасних умовах є:

- 1) історія минулого нашого народу;
- 2) рідна мова;
- 3) народознавство;
- 4) художньо-поетична література;
- 5) гуманістичне виховання.

Моральна свідомість дошкільника – одна із сторін суспільної свідомості її суб'єктивно-ідеальна форма, яка у вигляді уявлень і понять відображує реальні відношення і регулює моральну сторону його діяльності.

Моральні переконання – це пережиті та узагальнюючі моральні принципи, норми. Вони формуються в процесі активного й вольового оволодіти всім багатством моральної культури і стають керівництвом до дії особистості.

Моральні почуття виражають запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості. У результаті формування почуття в системі морального виховання з'являється емоційне відношення до того, що раніше було байдужим.

Моральні звички – це корисні для суспільства, стійкі форми поведінки (образ дії), які стають потребою людини і здійснюються в будь-яких ситуаціях і умовах.

Моральна спрямованість – це стійка суспільна позиція особистості, що складається в результаті світоглядно основи,

домінуючих мотивів поведінки і проявляється як властивість особистості в різних умовах і обставинах [23, с. 59].

Про моральність людини судять за її поведінкою. Моральне виховання включає: принципи, норми, правила моралі та прогресивні традиції, які становлять частину духовного життя народу. В Україні – це народні традиції, шанобливе ставлення людей до Батьківщини, праці, дітей до батьків, молоді до людей похилого віку, бережливе ставлення до природи, ідеали національних історичних героїв, видатних осіб.

Моральне виховання—це:

- одна з форм відтворення, успадкування моральності;
- цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей людства і конкретного суспільства;
- формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок поведінки.

Моральне виховання дітей дошкільного віку – це взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки.

В основі **завдань морального виховання** дітей дошкільного віку в умовах сьогодення є:

- виховання фізично і морально здорової дитини;
- створення атмосфери емоційного тепла, любові;
- засвоєння моральних цінностей, виховання культури поведінки, правдивості, гідності, честі;
- формування естетичних смаків;
- забезпечення єдності поколінь, збереження традицій, виховання національної свідомості.

Моральне виховання дошкільників відбувається в сім'ї, школі, у середовищі товаришів, на вулиці. Найбільш організовано і цілеспрямовано цей процес протікає в закладі дошкільної освіти. Дієвість моралі проявляється в тому, що те, що суспільство вважає необхідним і справедливим, повинно стати особистісно необхідним, тобто основою поведінки особистості. Моральне виховання не зводиться лише до засвоєння норм і правил поведінки, а спрямоване на формування таких моральних якостей, як патріотизм, національна гідність, дружба, повага, обв'язки, вдячність, скромність та ін.

Становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про

себе починається в дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей (гуманізму, колективізму, любові до батьків та ін.) і продовжується протягом життя.

Лекція 2

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

План

1. Детермінанти морального виховання дошкільників
2. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки
3. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці
4. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів дошкільника
5. Значення мови у моральному вихованні дошкільників
6. Узагальнення вікових характеристик дітей дошкільного віку в моральному контексті.

Рекомендована література:

Основна: 1, 3, 4, 5, 7, 9, 15, 17, 19, 20, 21.

Додаткова: 1, 12, 14.

1. Детермінанти морального виховання дошкільників

Моральне виховання визначається як одна з найважливіших сторін у здійсненні загального розвитку дитини. Традиційно моральне виховання дошкільників здійснюється через ознайомлення з моральними нормами та правилами і привчанням до безперечного їх виконання. Задоволення сучасних вимог щодо становлення особистості не може бути зреалізовано лише таким способом, оскільки акценти ставляться на формуванні усвідомленості значення моралі, її прийняття у внутрішній план і відповідне презентування у словах, діях і поведінці через розвиток моральної самосвідомості.

На кожному віковому етапі особистість проходить три фази розвитку: адаптація (переважає в дитинстві), індивідуалізація, інтеграція. У дошкільному віці перехід на новий етап розвитку особистості дитини детермінований цілою низкою зовнішніх соціальних причин. Якщо фаза інтеграції на етапі раннього дитинства

не була пройдена успішно (дитина не навчилася керувати власною поведінкою, зважати на думку довоколишніх, підкорятися вимогам дорослих, пред'являти їм реалістичні запити і т. д.), то складаються умови для кризи розвитку особистості – адаптація до умов закладу дошкільної освіти виявляється утрудненою. Включення в групу однолітків і формування довіри до вихователя (нарівні з батьками) вимагає нового рівня розвитку особистості дитини.

Три фази розвитку особистості впродовж дошкільного періоду передбачають:

- адаптацію – засвоєння норм і способів такої поведінки в умовах взаємодії з іншими, яка схвалюється батьками та вихователями;
- індивідуалізацію – прагнення дитини знайти в собі щось оригінальне, що виокремлює її поміж інших дітей (позитивне – в різних видах самостійної діяльності, негативне – у витівках та примхах), але з обов'язковим орієнтуванням на оцінку дорослого;
- інтеграцію – гармонізація неусвідомлюваного дошкільником прагнення проявити своїми діями власну неповторність і готовність дорослих прийняти в ньому тільки те, що відповідає суспільно обумовленим нормам і водночас є найважливішим для них завданням у забезпеченні дитині успішного переходу на новий етап розвитку особистості.

Врахування фаз розвитку дає підстави виокремити *чинники морального виховання*, що сприяють розвитку особистості дошкільника:

- *зовнішні* – зміна соціальних умов (підвищення вимог з боку дорослих, розширення кола спілкування, спільна діяльність з однолітками і т. д.);
- *внутрішні* – значущість соціальної ситуації для дитини.

На розвиток особистості дитини дошкільного віку впливають:

- *дорослі* (передусім, батьки і вихователі ЗДО). Основним шляхом впливу є організація засвоєння дітьми моральних норм, створення моральних ситуацій, що привчають до виконання правил поведінки, сприяють виробленню звичок поведінки, позитивного емоційного ставлення до цих норм і формуванню внутрішньої позиції дошкільника.

- *однолітки*. Основні шляхи впливу:

1) створення необхідності застосування на практиці норм поведінки, що засвоюються, стосовно інших людей, розвиток по-треби

приспосовувати ці норми і правила до різноманітних конкретних ситуацій (є потреба у спілкуванні з однолітками → є необхідність застосовувати правила поведінки);

2) формування спільної думки в осередку однолітків. Дитячі ігри і взаємини у групі ровесників сприяють виникненню роздумів про їхню моральність. Діти розмірковують про дії у спільній діяльності спочатку за їх наслідками, а не за намірами. Це сприяє їхньому моральному розвитку і збагачує моральний досвід.

Засобами впливу виступають:

- зразки та правила поведінки (наслідування вчинків і взаємин дорослих, позитивно оцінюваних дій однолітків, персонажів дитячої художньої літератури);
- спілкування і спільна діяльність, які забезпечують вправляння дітей у моральних вчинках і сприяють виробленню спільної думки в рамках дитячого угруповання.

2. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки

Специфічність опанування дошкільниками правил поведінки подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки

	<i>Зміст правил поведінки</i>	<i>Ступінь усвідомлення правил поведінки</i>
<i>Молодший дошкільний вік</i>	Привчання дотримання правил культурно-гігієнічних навичок, розпорядку дня, поводження з довко- лишніми, предметами	Звичка дотримуватися правил поведінки (дотримуватися встановленого порядку)
<i>Середній дошкільний вік</i>	Засвоєння правил взає- мин з іншими дітьми (як результат – накопичення морального досвіду)	
<i>Старший дошкільний вік</i>		Свідоме виконання правил, що основане на ро- зумінні їх значення

У дошкільному віці дитина через *діяльність* і спілкування в ній засвоює моральні норми і правила поведінки, поступово починає розуміти й усвідомлювати їх значення. Гра – як провідний вид у період дошкільного дитинства – забезпечує:

- ознайомлення з правилами і мотивами поведінки дорослих (але

не завжди їх засвоєння);

- переживання почуттів, відповідних до ролі, що виконується;
- виконання непривабливих дій, уміння стримувати бажання, оскільки це відповідає ролі;

- розвиток реальних взаємин.

Через продуктивні види діяльності (образотворча, трудова, музично-танцювальна та ін.) реалізуються:

- спрямованість на результат, що сприяє розвитку волі, самоконтролю;

- порівняння свого результату з результатами інших, що формує адекватну самооцінку;

- стимулювання виникнення нових мотивів поведінки (суспільних, пізнавальних).

У моральному вихованні дітей дошкільного віку необхідним є врахування особливостей розвитку особистості дошкільника, що включає дві сторони:

- розвиток потребово-мотиваційної сфери особистості (поступове розуміння дитиною навколишнього світу й усвідомлення свого місця в ньому → нові мотиви поведінки);

- розвиток емоційно-вольової сфери особистості (стійкості поведінки, дієвості мотивів, незалежності від зміни зовнішніх обставин).

Особливості розвитку спільної думки в дошкільників під час діяльності представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Особливості розвитку спільної думки в дошкільному віці

	<i>Наявність спільної думки</i>	<i>Джерело виникнення оцінки ровесника</i>
<i>Молодший дошкільний вік</i>	Відсутня єдність думки (думка однієї дитини не впливає на іншу)	Повторює оцінку вихователя
<i>Середній дошкільний вік</i>	Конформність (підпорядкування своєї думки позиції більшості) – перехідний етап у засвоєнні вміння погоджувати власну позицію з іншими	Оцінка стає більш змістовною, диференційованою, аргументованою
<i>Старший дошкільний вік</i>	Конформність знижується	

3. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці

Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці відбувається в результаті змін у мотивах поведінки, що стосуються:

- зміни їх змісту, появи нових мотивів (пізнавальних, змагальних та ін.);
- супідрядності, ієрархії мотивів – новоутворень.

У молодшому дошкільному віці дитина діє під впливом ситуативних почуттів і бажань, а в старшому – вчинки стають більш усвідомленими (дитина вже може їх пояснити). Для періоду дошкільного дитинства характерними є такі види мотивів:

- “бути як дорослий” – цей мотив відображає інтерес дітей до життєдіяльності дорослих (найбільше відтворюється в сюжетно-рольових іграх і відображає моральні взаємини);
- ігрові мотиви (до процесу гри) → дитина все перетворює в гру (це обумовлено її психологічними особливостями);
- мотиви встановлення і збереження позитивних взаємин з дорослими та іншими дітьми (прагнення до прийняття правила, схвалення, домагання на визнання, повагу тощо);
- мотиви самолюбства, самоствердження (з’являються після кризи трьох років).

Вони проявляються як:

- прагнення виконувати лише головні ролі в різних видах ігрової діяльності;
- привласнення для себе особисто позитивних моральних якостей (возвеличення “Я”);
- демонстрація у формі капризування і вередування (привернення загальної уваги, щоб дорослі і діти дослухалися і в такий спосіб “взяти гору” над ними, тому що по-іншому такі діти не можуть самоутвердитися);
- моральні мотиви, що виражають ставлення до інших і пов’язані вони з бажанням принести користь довколишнім.

Таким чином, моральне виховання передбачає становлення у дитини системи пріоритетних мотивів, що відповідають моральним нормам і визначають її взаємини з довколишніми людьми. Важливим аспектом розвитку мотивів поведінки у дошкільному віці є підвищення рівня їх усвідомленості: дитина починає розуміти, чим зумовлені її

вчинки, як вони пов'язані з наслідками поведінки (Т. Поніманська). У дошкільників поступово починає формуватися усвідомлення, що виконання загальноприйнятих моральних правил – це засіб підтримання позитивних взаємин з дорослими, які цього дотримуються і вимагають. Діти молодшого дошкільного віку діють відповідно до моральних норм стосовно лише тих людей, яким вони довіряють. Дітям старшого дошкільного віку притаманно поширювати моральну поведінку на широке коло людей (тому що відбувся процес засвоєння моральних норм, усвідомлення їх значення і розуміння обов'язковості дотримання), тобто вони вже здатні до моральних дій і вчинків на рівні їх розуміння.

Узагальнену картину становлення мотиваційної сфери, що має безпосередній зв'язок із розвитком моральної свідомості і самосвідомості подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Становлення мотиваційної сфери в дошкільному віці

	<i>Пізнавальні мотиви</i>	<i>Морально-змагальні мотиви</i>
<i>Молодий дошкільний вік</i>	Привернення уваги дорослого, пошук контактів для спілкування; вислуховують пояснення, якщо це їм необхідно для гри; поступове зростання інтересу до навколишнього.	Не порівнює свої досягнення з досягненнями ровесників, а “приписує” собі позитивні моральні якості або виконує дії задля отримання схвальної оцінки дорослих.
<i>Середній дошкільний вік</i>		Відбувається розвиток спільної діяльності (ігрової), прагнення (особливо в іграх з правилами) виграти і бути першим.
<i>Старший дошкільний вік</i>	Зростання самостійності; мотиви починають спрямовувати поведінку дошкільників.	Вносять елемент змагання в різні види діяльності (навіть там, де змагань не має бути), порівнюють свої досягнення з іншими; вихваляються, боляче переносять власні промахи, невдачі і ситуації неспіху; прагнуть надати допомогу.

Відповідно, однією зі сторін розвитку потребово-мотиваційної сфери в дошкільному віці є підвищення рівня усвідомленості. Це стає можливим завдяки розвитку в дитини самосвідомості (самосвідомість = образ “Я” + самооцінка): розуміння, якою вона є, які в неї якості, яке ставлення з боку дорослих і дітей, чим воно спричинене. Самосвідомість – це діяльність “Я” як суб’єкта пізнання (або створення образу “Я”) і формування його оцінки (інакше “Я”- концепції) (див. докладніше додаток. Словник). “Я”-концепція – відносно стійка, більш-менш усвідомлена, пережита як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він буде взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе. Усвідомлення й оцінка себе (вміння оцінювати свої досягнення і невдачі, якості й можливості) відбувається через засвоєння загально визнаних цінностей та прийняття моральних норм і правил поведінки. Алгоритм вбачається у наступному:

дитина молодшого дошкільного віку “привласнює” собі всі позитивні моральні якості, почасти не знаючи їхньої

сутності;

повторює думку, яка була висловлена дорослими;

для того щоб навчитися правильно оцінювати себе, дитина

має навчитися правильно оцінювати інших;

самостійна оцінка інших залежить від ставлення до них;

у міру засвоєння норм і правил поведінки вони стають мірка- ми оцінки інших;

оцінка самої себе стає можливою лише на підставі порівняння своїх вчинків, якостей, можливостей із вчинками, якостями та можливостями інших (у старшому дошкільному віці) – це вміння стає основою правильної (адекватної) самооцінки.

Отже, самооцінка дошкільника формується:

– під впливом схвалення дорослого, його доброзичливих оцінок щодо досягнень досягнення дитини – оцінювати не саму дитину, а її вчинки (діти, які виокремлюють власне “Я” через ставлення, схильні до заниженої самооцінки);

– під впливом емоцій і почуттів, які дитина отримує від проявів самостійності, ініціативності і здобуття успіхів, які переживає у різних видах діяльності (діти, які виокремлюють власне “Я” через діяльність, схильні до завищеної самооцінки). У різних видах діяльності самооцінка різна.

Розвиток самосвідомості відбувається за такою формулою: домагання на визнання → усвідомлення себе → ставлення до своїх прав та обов’язків. Джерелом виникнення домагання на визнання (“Я – добрий чи добра”) є почуття довіри до людей, емоційно-позитивне ставлення до них. Можливості виховання дошкільника полягають у розвитку домагання на визнання, задоволенні потреби у прийнятті та повазі з боку дорослих та ровесників.

4. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів дошкільника

Важливим компонентом у моральному вихованні є розвиток емоцій та моральних почуттів дошкільника. Вони розвиваються і формуються завдяки тим рушійним силам, що, зокрема, є:

- під час спілкування дитини з дорослими і ровесниками;
- під час спеціально організованої дитячої діяльності (читання творів художньої літератури тощо);
- під час ігрової діяльності, наповненої переживаннями;
- під час виконання спільних дій, доручень, занять, що формують емоційну єдність дітей усієї групи.

Почуття дошкільників відзначаються такими особливостями:

- дитина ще не вміє керувати своїми емоціями і часто потрапляє в “полон” того почуття, яке її охопило (емоція – страх, що викрили порушення нею норми поведіння, почуття – розгубленість: що говорити на свій захист, як себе виправдати);
- характер емоцій і почуттів має бурхливе, безпосереднє і мимовільне забарвлення. Почуття швидко і яскраво спалахують (виникають) і настільки ж швидко гаснуть (зникають).

Джерелами у виникненні почуттів дошкільників є:

- іграшки, тварини, предмети, об'єкти природи (діти надають їм “людського” статусу через “оживлення”);

- взаємини з іншими людьми (потреба в любові і схваленні; через оцінку вчинків).

Емоційне благополуччя і моральна рівновага в сім'ї та дошкільному навчальному закладі сприяють повноцінному розвитку особистості дитини, формуванню в неї позитивних якостей і доброзичливого ставлення до інших людей.

Почуття, які переживають діти стовно інших людей, вони легко переносять у власну життєдіяльність, наприклад, на літературних героїв, з пасивного слухача перетворюються на активного учасника подій змісту художнього твору.

Щодо основних напрямів у розвитку почуттів у дошкільному віці, варто виокремити такі:

- набуття глибини і стійкості;
- підвищення “моральності” почуттів, що пов'язане зі зростанням рівня усвідомленості моральних норм;

- зміна зовнішніх проявів почуттів –

- $\frac{3}{4}$ дитина привчається стримувати почуття;

- $\frac{3}{4}$ засвоює “мову” почуттів (через наслідування).

Зовнішні прояви емоцій і почуттів підкріплюються виразними рухами, мімікою, пантомімою. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери має дуже тісний зв'язок із соціальними ситуаціями морального змісту.

Важливим є привчання дітей до подолання боязні (страху), що є характерним для більшості з них. Це може виникати через:

- неправильне виховання (батьки залякують дитину, самі проявляють боязнь, “трясуться над дитиною” тощо);

- потрапляння в нову (незвичну) ситуацію, звідси – тривожність.

Звідси бере початок і природа скарг, коли дитина проговорюючи, що відбулося, хоче отримати підтвердження в правильності розуміння нею моральної норми: “Я так, а чому він (вона) не так поведуться?” Свою позицію вона проявляє відповідними емоціями. У старшому дошкільному віці характерною є “злитість” почуттів (наприклад, “Він хороший, бо гарний (естетичні переживання), добрий (моральні переживання), багато знає (інтелектуальні переживання і навпаки “Він поганий, бо страшний, злий, нічого не знає”).

Педагогічний вплив має полягати в тому, щоб не провокувати

виникнення у дітей афективних станів (надбурхливих, вибухових переживань, надмірного емоційного піднесення – гнів, жах, лют, відчай, раптова велика радість тощо) і не довести до фрустрації (стану, що виникає при сильному переживанні, коли дитина зіткнулася, як їй здається, з непереборною перешкодою на шляху до поставленої мети, що призводить до появи в поведінці двох протилежних реакцій: з одного боку, може з'являтися відчуття гніву, агресивності, а з другого – безвихідь, відчай, що призводить і до випадків обману). Тобто, неузгодженість між поведінкою і результатами може призвести до “викривлення” і порушень у формуванні моральної особистості дитини. За умови цілеспрямованого і систематичного здійснення виховних впливів до кінця дошкільного віку мотивами поведінки та регуляторами вчинків дітей стають вищі моральні почуття – дружба, відповідальність, чесність, доброзичливість тощо. Засвоєння моральних норм, правил поведінки, формування моральної самооцінки, що відбуваються в дошкільному віці, призводять до того, що саме виконання або невиконання цих норм починає переживатися дитиною, викликаючи певні почуття (радість, гордість, сором) навіть у тому випадку, коли дитина перебуває наодинці із собою і про її вчинок ніхто не знає.

Моральна вихованість особистості залежить і від розвитку волі. Дошкільний вік є тим віковим етапом, коли виникає і розвивається воля як засіб свідомого регулювання власною поведінкою, своїми зовнішніми і внутрішніми діями. Розвиток вольової сфери дитини дошкільного віку тісно пов'язаний зі зміною мотивів поведінки, що відбуваються у цьому віці, формуванням супідрядності мотивів та цільовою спрямованістю дій. Довільність поведінки і нове ставлення до себе, своїх можливостей, вчинків – психічне новоутворення дітей старшого дошкільного віку. Довільність поведінки дитини, прагнення до подолання труднощів, досягнення результату про- являються при виконанні вимог, конкретних правил, що їх задає педагог.

Специфіка розвитку вольових дій на різних етапах до- шкільного дитинства представлена в *таблиці 4*.

Таблиця 4

Специфіка розвитку вольових дій дошкільників

<i>Молодший дошкільний вік</i>	Виконують, якщо дія не складна, а мотив не надто віддалений (зв'язок з грою). Зберігається ситуативність поведінки; на дії впливає те, що безпосередньо сприймається (дитина намагатиметься отримати обіцяне). Перетворюють непривабливе завдання в гру обіцяна іграшка знаходиться перед очима
<i>Середній дошкільний вік</i>	Якщо діяльність складна і тривала, то діти пам'ятають про мотив, тільки за умови підкріплення його зовнішніми обставинами (у присутності дорослого, який запропонував завдання, або посередника, або певного предмета – “за добру поведінку отримаєш винагороду”)
<i>Старший дошкільний вік</i>	Розвивається супідрядність мотивів: вирішальне значення починає мати не більш сильний, а більш важливий, значущий мотив. Присутність інших людей допомагає стримувати безпосередні бажання

Як же відбувається становлення балансу між метою дій та їх мотивами?

Для дітей дошкільного віку притаманні:

- дії, що спрямовуються почуттями, мета яких збігається з мотивом (результатом дій є те, заради чого вона виконується);

- дії, мета яких не збігається з мотивом –

а) віддалений мотив, заради якого виконується дія, поєднується з мотивом, що збігається з метою – інтересом до самої дії (додатковий мотив підсилює процес діяльності);

б) віддалений мотив, заради якого виконується дія, не збігається з мотивом, що збігається з метою – заради отримання більш-менш віддалених привабливих наслідків потрібно виконати дію, яка сама по собі неприваблива і нецікава – випадок, що потребує прояву волі.

Моральні мотиви спонукають до певної дії, надають поведінці дітей особистісного змісту. Динаміку основних напрямів у розвитку вольових дій від молодшого до старшого дошкільного віку представлено в *таблиці 5*.

Основні напрями в розвитку вольових дій дошкільників

	<i>Загальна характеристика вольових дій</i>	<i>Прояви дітьми поведінкових реакцій</i>
<i>Молодший дошкільний вік</i>	Здатність дотримувати мети залежить від складності завдання і тривалості його виконання. Розмежування завдання, нагадування про способи досягнення мети по ходу виконання завдання – допомагають дитині впоратися із завданням.	Успіх чи невдача суттєво не впливають. Невдача не засмучує дитину
<i>Середній дошкільний вік</i>	Велике значення мають успіхи і невдачі під час виконання завдання.	Невдача позбавляє стимулу для досягнення мети. Успіх сприяє “просуванню вперед”.
<i>Старший дошкільний вік</i>		З’являється наполегливість у подоланні негараздів.

Роль дорослого у розвитку волі і цілеспрямованості дошкільників:

- допомогти дитині зрозуміти і виконати поставлене завдання, поділивши його на низку послідовних етапів;
- поетапно давати вказівки, нагадуючи про способи досягнення мети (як?);
- оцінювати самостійні прагнення і бажання дитини ставити мету та стимулювати отримання результату;
- сприяти виникненню самокорекції (коли дитину карають чи соромлять за помилки, в неї з’являється страх зробити “щось не так” і послабляються вроджена здатність до самокорекції. Самокорекція – автоматичний процес, що здійснюється за допомогою імітації та співпраці, а не покарання і сорому).

Щоб виховати в дитини дух співпраці, впевненість у собі і чуйність, необхідно розвивати її волю, а не “ламати” її. Тобто, формувати вольову особистість, але при цьому готову до співпраці. Замість того щоб розвивати в дітях “сліпу” слухняність, треба прагнути розвинути в них милосердя. Упевнені в собі діти менше піддаються тиску з боку однолітків і не відчують потреби боротися з

“комплексами”.

Утвердження моральності особистості відбувається у процесі здійснення нею морального вибору. Дитина опиняється перед низкою опцій (опція – один із варіантів вибору): вчинити по справедливості (але обмежити себе в чомусь) чи з користю для себе (раптом порушення норми не буде поміченим).

У дошкільників один і той самий вчинок може бути зумовлений різними мотивами і свідчити про різні рівні засвоєння певних норм. Одна дитина допомагає однолітку, сподіваючись на його вдячність і підтримку в майбутньому; інша – щоб її добрий вчинок помітив і відзначив педагог; третя – тому що у складному становищі опинився її друг; четверта – керуючись по-чуттями співпереживання.

Сутність розвитку морального вибору дітей дошкільного віку полягає у збагаченні емоційної сфери вихованців моральними почуттями та переживаннями, у появі емоційного передбачення та ієрархії мотивів; у розвитку когнітивних передумов, які дозволяють здійснювати моральний вибір на вербальному рівні; у розширенні досвіду моральної поведінки та моральної діяльності, у тому числі й досвіду здійснення вибору; в наповненні “Я”-образу дитини уявленнями мораль ного змісту та розвитку в неї об’єктивної самооцінки; у встановленні взаємин дорослих і дітей на засадах демократичного альтруїстичного типу спілкування.

5. Значення мови у моральному вихованні дошкільників

Моральна вихованість простежуються в мовленні дитини. Її розвиток відбувається в результаті взаємодії під час спілкування між дорослим і дошкільником. Спілкування, насамперед, передбачає наявність у тих, хто спілкується, потреби та здатності зрозуміти іншого, співчувати, співпереживати, а це викликає необхідність скоординувати власні дії. Засвоєння морального словника у дошкільному віці пов’язане з опануванням різних функцій мови: емотивної, що полягає у вираженні почуттів та емоцій; експресивної, що сприяє самовираженню; волюнтаривної, що проявляється у волевиявленні. Через мовлення діти оволодівають моральними поняттями, у них виникають моральні емоції і почуття, що впливають на формування особистісних властивостей, які відображаються у взаєминах з довколишніми. Розвиток словника допомагає дитині зрозуміти і сприйняти все, що відбувається навколо і водночас формує її етичні (моральні) уявлення.

Тобто, функція мовленнєвої діяльності має два аспекти: по-перше, збагачення лексичного запасу поняттями, що номінують мораль, і по-друге, використання слів як регуляторів моральних (чи навпаки) дій або вчинків як оповіщувачів у наданні оцінки. Зростання регулюючої ролі слова у виконанні дій пов'язано з дорослішанням дошкільника.

Функціональне значення мови у моральному вихованні дошкільників подано у таблиці 6.

Таблиця 6

**Функціональне значення мови
у моральному вихованні дошкільників**

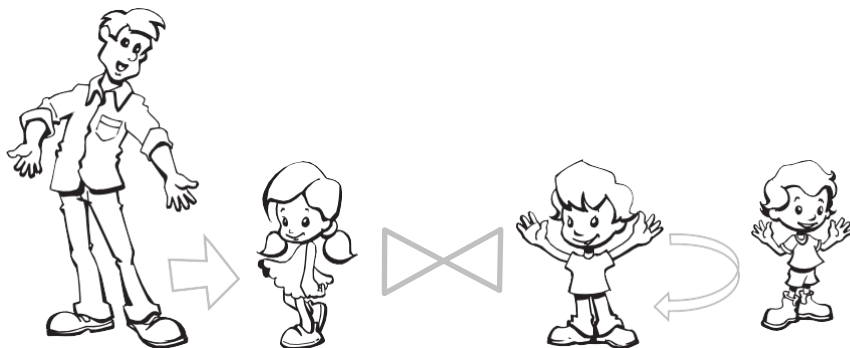
<i>Молодший дошкільний вік</i>	Функція спонукання, але не планування і не регуляції мови (позначає виконувані дії).
<i>Середній дошкільний вік</i>	Мовні вказівки дорослих набувають більш стійкого значення, немає необхідності в наданні окремих вказівок кожної дії під час її виконання. Власне мовлення починає застосовуватися для планування дій і для керівництва ними (вголос). Важливі зовнішні засоби для нагадування чи координування дій.
<i>Старший дошкільний вік</i>	Уміє виконувати складні інструкції дорослих. Може планувати власні дії подумки.

Отже, здійснення морального виховання особистості ґрунтується на врахуванні її вікових можливостей і особливостях морального розвитку. Відповідно, моральний розвиток особистості дошкільника визначається за такими параметрами:

- знання про моральні норми;
- усвідомлення моральних норм;
- емоційне ставлення до правил поведінки;
- прояви навичок моральної поведінки.

Загалом для дітей молодшого дошкільного віку пріоритетним є розвиток емоційної сфери, середнього дошкільного віку – емоційно-комунікативної, старшого дошкільного віку – особистісно-вольової, що необхідно враховувати у моральному вихованні. Специфіка цього процесу обумовлена цілою низкою психологічних чинників. Його успішність визначають за такою схемою: від обізнаності про моральні

норми → до потреби бути моральним і проходить такі етапи: спочатку діти (молодший дошкільний вік) поводяться, не задумуючись і не вдаючись до аналізу, що їхні дії можуть завдати шкоди довколишнім, згодом (старший дошкільний вік) вони фіксують ставлення до себе з боку інших і усвідомлюють, до чого може призвести порушення правил моральної поведінки. Феноменом є розвиток моральної свідомості і моральної самосвідомості у дітей дошкільного віку. Наочно це можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

А

Б

Рис. 1. Схема морального дорослішання дошкільника

На схемі:

А – розвиток моральної свідомості, що відбувається через зовнішнє сприймання від носія моралі (зазвичай дорослого) моральних уявлень, забезпечує розуміння і прийняття моральних норм і правил та організацію відповідно до них власної поведінки;

Б – розвиток моральної самосвідомості як специфічної форми моральної свідомості, що передбачає осмислення, контролювання, оцінювання та критичний перегляд моральних настанов власної діяльності;

⊗ – знак природного з'єднання складників.

Специфіка реалізації морального виховання дітей дошкільного віку вбачається в тому, що для них характерний феномен “прихованого дзеркала” (Р. Дерев'янка), коли вони бачать поведінку іншого, а не свою, фіксуючи у нього переважно негативні моменти.

Доволі часто дошкільники, які скаржаться на порушення норм моралі однолітками й осуджують їх за це, у подібних ситуаціях себе оцінюють по-іншому, не вважаючи, що вони є “поганими”. Водночас

вони важко переживають відстороненість однолітків щодо них. Задля цього намагаються проявити свою обізнаність про моральні норми. Проте, крім знань, має бути і їх усвідомлення, що проявляється у схваленні при їх дотриманні та осудженні у разі порушення. Повинен спрацювати мотив, що стимулює дитину до обрання не “вигідного”, а морально цінного вчинку. Він виникає під час самооцінки, коли правило дотримане чи порушене. Таке оцінювання має відбутися до моменту здійснення самої дії, тобто необхідно здійснити “акт передбачення”, визначивши свою особистісну позицію.

Результативність морального виховання до школярів визначається як дотриманням норм моралі всупереч власним вигодам та інтересам, коли відсутній зовнішній контроль (з боку дорослих), чи з примусу, так і виконанням цих норм в умовах вільного морального вибору всупереч спокусі порушити їх.

6. Узагальнення вікових характеристик дітей дошкільного віку в моральному контексті

Для дітей четвертого року життя у взаєминах з іншими характерним є переживання своєї схожості з ними. Дошкільники в цьому віці через однолітка дізнаються про себе, ніби “відбиваючись” у ньому. Такі взаємні впізнавання і відображення супроводжуються радісними бурхливими емоціями. Діти слабо і поверхово реагують на індивідуальні якості ровесника (його зовнішність, вміння, здібності та ін.), вони доволі індиферентні, поведуться так, наче не помічають його дії і станів, а бачать в ньому передусім “відображення” самого себе. Їх не хвилюють успіхи чи невдачі інших дітей та оцінки їхньої поведінки з боку дорослих. Водночас присутність ровесника підвищує загальну активність та емоційність дитини. Ставлення до іншого не опосередковується жодними діями, а є афективним, безпосереднім і безоціночним, але водночас сприяє розвитку відчуття своєї спільності та причетності до інших. Спільні дії, емоції (переважно позитивні, вони майже не помічають негативних переживань), і настрої, якими діти легко “заражаються” одне від одного, створюють відчуття єдності з рівними і схожими людьми, яке надалі може стати фундаментом більш глибоких людських взаємин. Ця спільність має суто зовнішній, ситуативний і процесуальний характер. Пізнаючи себе у своєму ровесникові, дошкільники здійснюють активний процес самопізнання. На тлі подібності для кожної дитини найяскравіше висвічується її

власна індивідуальність. “Дивлячись в однолітка”, дитина ніби об’єктивує себе і виділяє в собі конкретні властивості та якості.

На п’ятому році життя спокійно індиферентне ставлення до ровесника змінюється проявом напруженої уваги до нього. З’являється потреба у співпраці та спільних діях. Спілкування дітей починає опосередковуватися предметною або ігровою діяльністю. Діти пильно і ревно спостерігають за діями однолітків, оцінюють їх і реагують на оцінку дорослого яскравими емоціями. Водночас різко зростає розуміння почуттів, психічних станів, взаємин з ровесником у формі співпереживання (як за кількістю, так і за інтенсивністю). Однак це співпереживання найчастіше має неадекватний характер – успіхи однолітка можуть засмучувати й ображати дитину, а його невдачі радувати. Діти починають хвалитися, заздрити, конкурувати, демонструвати свої переваги. Різко зростає кількість і гострота дитячих конфліктів. Посилюється напруженість у взаєминах з однолітками, частіше виявляється амбівалентність і сором’язливість. Цей віковий етап відзначається глибокою якісною перебудовою у ставленні дитини до однолітка і до самої себе. Власне “Я” опредмечується, в ньому виокремлюються і оцінюються окремі якості, вміння, здібності тощо. Проте виокремлюються і оцінюються вони можуть не самі по собі, а тільки у порівнянні з чиймись іншими, носієм яких може виступати одноліток. Дошкільник починає ставитися до самого себе “через” іншу дитину. Лише порівнюючи себе з однолітком, він здатний оцінити і утвердити себе, визнати власні позитиви, які важливі не самі по собі, а тільки якщо хтось їх оцінює, тобто “в очах іншого”. Це порівняння спрямоване не на виявлення спільності (як у дітей четвертого року життя), а на протиставлення себе й іншого. Одноліток стає відокремленим, протиставленим, з яким постійно дитина порівнює себе. Це підсилює напруженість і конфліктність дитячих взаємин. З’являється стійка потреба у визнанні, в самоствердженні і оцінці себе очима іншого, що є важливими складниками формування моральної самосвідомості.

На шостому році життя ставлення до однолітків знову істотно змінюється. Посилюється емоційність дій і переживання за однолітка (співпереживання), яке стає більш вираженим і адекватним; зловтіха, заздрість, конкурентність виявляються значнорідше і не так гостро, як у п’ятирічному віці. Діти цього віку здатні співпереживати як успіхові, так і невдачам ровесника, готові допомогти і підтримати його. Істотно

зростає активність дітей, спрямована на однолітка (допомога, заспокоєння, вміння поступитися). З'являється прагнення не тільки відгукнутися на переживання однолітка, а й зрозуміти їх. До семи років значно скорочуються прояви дитячої сором'язливості. Знижується гострота і напруженість конфліктів під час діяльності. Одноліток стає для дитини не тільки об'єктом порівняння з собою, а й самоцінною, цілісною особистістю, суб'єктом спілкування та спільних дій. Поява і посилення суб'єктного складника у взаєминах дитини до інших дітей відображає певні зміни у розвитку моральної самосвідомості. До цього віку діти починають усвідомлювати не тільки свої конкретні дії і якості, а й свої бажання, переживання, мотиви, які, на відміну від об'єктних характеристик, об'єднують і консолідують особистість дитини загалом. Власне "Я" дитини вже не настільки жорстко фіксоване на своїх перевагах і оцінці своїх об'єктних якостей, але відкрите для інших людей, їхніх радостей і проблем. Самосвідомість дитини виходить за межі своїх об'єктних характеристик і починає "охоплювати" переживання інших. Інша дитина вже є не протиставленою і не засобом самоствердження, а стає змістом власного "Я". Саме тому діти охоче допомагають одноліткам, співпереживають їм і не сприймають чужі успіхи як свою поразку. Таке суб'єктне ставлення до себе і до однолітків сприяє визнанню серед ровесників.

Отже, основними концептуальними положеннями морального виховання є:

- розвивати емоції і моральні почуття дитини (від переживання до вищих почуттів) як базову основу морального виховання;
- формувати позитивне ставлення до фактів дотримання моральних норм і негативне ставлення до фактів їх порушення, що з ними діти щоденно зустрічаються і які мають місце у їхньому міжособистісному спілкуванні;
- культивувати становлення у дошкільника позитивного портрета власного "Я" з притаманними йому моральними якостями, щоб у дитини вироблялися усвідомлюваність і моральна відповідальність (з подальшим саморегулюванням поведінки) за свої дії і вчинки, здатність оцінювати наявність і розвиненість усебе таких позитивних якостей;
- формувати переконання, що у разі, коли дитина здійснює вчинок, який суперечить її позитивним якостям (тому що не відповідає

моральним вимогам), то вона зі статусу “добра” потрапляє в протилежний статус; підтримувати моральний вибір дітей;

- продукувати у дітей ціннісне ставлення і звички моральної поведінки щодо норм, які регулюють їхні повсякденні взаємини – розвивати культуру спілкування, поведінки, різних видів діяльності.

Лекція 3

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

План

1. Формування індивідуальної моральної свідомості дитини
2. Психолого-педагогічні умови морального виховання дітей дошкільного віку
3. Завдання морального виховання дошкільників
4. Закономірності і принципи морального виховання дошкільників
5. Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання.

Рекомендована література:

Основна: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27.

Додаткова: 1, 5, 12, 13, 15, 16.

1. Формування індивідуальної моральної свідомості дитини

Період дошкільного дитинства характеризується як такий віковий етап, що є сенситивним у становленні різних сфер особистості. Вагоме значення має процес морального виховання, який забезпечує формування початкового життєвого досвіду на основі засвоєння загальноприйнятих норм та правил співжиття з іншими.

Моральне виховання передбачає розвиток у дитини гуманних почуттів, формування етичних уявлень, соціально-громадських якостей, відповідального ставлення до виконання доручень, навичок культурної поведінки, поваги до дорослих, уміння дружно гратися й діяти в групі однолітків, справедливо оцінювати свої вчинки та дії інших дітей тощо.

Специфіка його реалізації обумовлена тим, що застосування лише нормативного підходу, спрямованого до привчання дошкільника пристосовуватися, виконувати встановлені правила задля отримання

схвалення, призводить до формалізації і стандартизації їхніх суджень, що відповідно впливає на свідомість і поведінку.

Такий виховний процес не задовольняє вирішення поставлених на сьогодні завдань дошкільної освіти. Вагомим у моральному вихованні є формування саме усвідомленості дотримання моральних норм і розвиток поведінкових реакцій як його продукування. Моральні правила, принципи, цінності дитині дошкільного віку не можна нав'язати – їх треба узгодити з їхніми можливостями, індивідуальним досвідом, змістом внутрішнього життя. Загальні вікові особливості дошкільників не виключають індивідуальних варіантів розвитку. У моральному розвитку це особливо помітно, оскільки одні діти дуже чутливі, виявляють моральність, інші вирізняються моральною байдужістю. Отже, воно здійснюється в індивідуально-особистісній та особистісно-соціальній площинах.

У формуванні індивідуальної моральної свідомості дитини орієнтиром для педагога слугує мораль (форма суспільної свідомості). У ній знаходять відображення панівні в суспільстві моральні ідеали, норми і правила, які регулюють вчинки людей.

Суспільна думка є інструментом оцінювання, схвалення або засудження тих чи інших дій людей. Внутрішнім механізмом, що спонукає людей до поведінки, яка є суспільно схвалюваною, виступає совість, почуття справедливості, честь, гідність і т. д.

Формування цих моральних якостей – тривалий процес, що вимагає значних зусиль з боку батьків і педагогів. Повсякденний досвід спілкування з довколишніми є джерелом як позитивних, так і негативних прикладів поведінки. Вихователь допомагає дітям побачити моральну ситуацію, виокремити моральний бік по дій і явищ. Наслідувальна здатність дітей допомагає педагогові формувати в них навички моральної поведінки.

Зрештою, моральні вчинки – це завжди усвідомлений вибір кожного, який залежить від ступеня розвитку моральної свідомості, що тісно пов'язаний з досвідом взаємин із довколишніми і досвідом власної поведінки. Все це формує моральні якості особистості, виробляє звичні для кожної людини форми поведінки. Найважче виявити мотив поведінки – внутрішній стимул вчинку. Моральні і корисливі мотиви поведінки можуть знаходити вираження в одних і тих самих вчинках (вчинив добре, бажаючи добра іншому; зробив добре, переслідуючи свій корисливий інтерес). Усе це треба мати на увазі педагогу, який реалізує систему морального виховання дитини. При

цьому, звичайно, треба враховувати загальні особливості психіки дитини і специфіку її морального розвитку.

Кожен віковий етап у житті дошкільника має свої психічні особливості, що визначають специфіку морального розвитку. Так, домінування сприймання на початкових етапах становлення особистості визначає “прив’язування” дії до конкретної ситуації.

До трьох років у дітей домінує пам’ять як основа збереження особистого досвіду поведінки. Коли на перший план виступають розумові процеси, з’являється можливість узагальнення накопичених фактів морального змісту. Наочно- образний характер мислення дошкільників дає змогу в образній формі донести до них складні прояви моральності. Природно, що розвиток мислення неможливий без мовленнєвого розвитку дитини, який розширює можливості спілкування з довколишніми, дозволяє педагогові урізноманітнити форми роботи з дітьми (більше можливостей, щоб супроводжувати показ роз’ясненням, переконанням, аргументувати оцінки поведінки дітей).

2. Психолого-педагогічні умови морального виховання дітей дошкільного віку

У дошкільному віці джерелом уявлень про моральний бік життя є дорослий. Дитина робить перші кроки в опануванні норм життя, спілкуючись з дорослим, переймаючи у нього досвід поведінки, орієнтуючись на слова: “так потрібно”, “так не можна”. У неї формується довіра до дорослого. Однак у п’ять років діти вже здатні відчувати нещирість, у них з’являється критичне ставлення до слів, дій і вчинків дорослого. Тобто, у здійсненні морального виховання не може бути “подвійних стандартів”. Відповідно, моральне формування особистості дошкільника вимагає дотримання певних психолого-педагогічних умов:

- гуманного ставлення дорослих (насамперед батьків і педагогів) до дитини;
- чіткої постановки завдань морального виховання;
- створення умов для активної (практичної) діяльності дитини, що формує доброзичливі взаємини.

3. Завдання морального виховання дошкільників

Вивчення досвіду зарубіжних колег, які працюють у цій царині,

дає підстави зазначити, що, на їхню думку, алгоритм морального виховання містить такі складники: моральне пізнання → моральний розвиток → моральне функціонування. Представлений розгляд окреслює його у двох контекстах – особистісному і соціальному (спрямованому на довоколишніх). Враховуючи вище викладені позиції, вважаємо за доцільне виокремити такі загальні завдання морального виховання дошкільників:

В аспекті становлення і розвитку “Я-концепції” особистості:

- розвиток моральної свідомості і моральної самосвідомості (системи моральних уявлень про моральні цінності, норми, правила, якості);
- розвиток динамічної та змістової сторін емоцій, формування моральних почуттів і взаємин;
- формування здатності до правильного морального вибору, що сприяє накопиченню досвіду моральних вчинків;
- культивування моральної поведінки через розвиток спонукальної сфери (мотиви, навички, звички);
- стимулювання у дітей прагнення до позитивного образу “Я” з характерними моральними якостями;
- формування критичної моральної самооцінки;

В аспекті соціального зростання особистості:

- розвиток довіри до дорослих, які є носіями моральних норм і правил;
- формування групової взаємодії і позитивних взаємин з ровесниками;
- розвиток гуманістичної спрямованості поведінки дітей (екологічна моральність, толерантне ставлення до надбань інших народів, емоційне ставлення до творів культури).

Узагальнено це можна подати у вигляді схеми (див рис. 2).

Рис. 2. Схема впливу оточення у моральному вихованні

дошкільника

Основні **шляхи** вирішення завдань морального виховання вбачаються у:

- шанобливому ставленні педагога до кожної дитини;
- емоційно-позитивному спілкуванні дошкільників одне з одним;
- організації повсякденної спільної діяльності дітей і дорослих.

4. Закономірності і принципи морального виховання дошкільників

Реалізація завдань можлива на основі врахування таких принципів морального виховання:

- наочність;
- свідомість і активність;
- доступність і дотримання міри;
- систематичність і послідовність;
- інтегрованість;
- варіативність;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- повага до особистості і співпраця;
- зв'язок із практичною діяльністю і життєвим досвідом;
- відхід від моралізування.

Спираючись на ці принципи, вихователь формує у дітей моральні соціально-комунікативні вміння та навички, дружні почуття, товариські взаємини, створює сприятливі умови для виховання чуйності, співчуття, турботи, доброти.

Результат морального виховання – моральні діти, даючи їм такий характеризований опис: чесність, щедрість, щирість, благородність, великодушність, шляхетність. Вершинна шляхетність – прояв високої моральної чесності особистості.

Успішність морального виховання можлива за правильної організації його психолого-педагогічного супроводу, що ґрунтується на знаннях основних **закономірностей** цього процесу. Ними є:

- Білатеральність (двосторонність) – передбачає позицію дитини як активного співучасника виховного процесу, що сприймає інтегративно-педагогічні впливи, і позицію дорослих (батьків і вихователів), які організують такі впливи, реалізуючи поставлені завдання морального виховання з обов'язковим урахуванням індивідуально-особистісних вікових і психологічних особливостей

дошкільника.

- Особистісність потребує зорієнтованості на кожного вихованця, пошуку індивідуальних виховних впливів на дошкільника задля формування його особистісної моральної спрямованості, що проявляється в моральній поведінці, висловлюваннях і розвитку морально-почуттєвої сфери.

- Реляційна орієнтованість (relation – ставлення) – прогнозує встановлення моральних взаємин дитини з довколишніми, що одночасно визначає рівень її моральної вихованості і свідчить про сформованість знань про правила і норми поведінки і прийняття їх як власних моральних цінностей. Це відображається на міжособистісних взаєминах дошкільників.

- Лонгіюдність (тривалість і систематичність) – означає, що моральне виховання вимагає постійності його здійснення і не може бути штучно від'єднаним від виховної системи загалом. Дитина безперервно накопичує багаж морального досвіду, отримуючи його стихіно (у процесі самостійного пізнання довколишнього) і цілеспрямовано (під час взаємодії з дорослими), який поповнюється з її зростанням і розвитком.

- Варіювання – вказує на перебіг і нерівномірність морального розвитку в дошкільному віці; те, що дитина демонструє у три-річному віці, в п'ятирічному може не проявляти, тому що ще не відбулося стійкого становлення складників її моральності. Це вимагає від дорослих обізнаності про потенціал дошкільника, умови та тенденції його морального виховання.

5. Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання

Формування в дітей моральної обізнаності та практичних навичок поведінки *передбачається у процесі повсякденної освітньої роботи та на окремих заняттях*. Допмагають дітям в опануванні програмового матеріалу дорослі – педагоги, психологи, працівники дошкільного навчального закладу в тісній співдружності з батьками. Всі вони мають бути зразком моральної досконалості. Шляхи і методи для цього кожному належить обрати свої, найбільш прийнятні для конкретної дитини, її можливостей, здібностей, потреб, інтересів, але такі, щоб вона водночас і розвивалася, і морально збагачувалася та вдосконалювалася. Головне – це емоційний відгук дітей на ситуацію, розвиток уміння бачити моральний бік тієї чи іншої події, вчинку.

Щодо форм роботи, доцільним є проведення групових занять. Комплектація дітей і тривалість заняття залежать від віку та їхніх особистісних потреб. Обов'язковим є врахування циклічності побудови занять, “проблемності” їх змісту. Дієвою є індивідуальна робота з дитиною (коли необхідно, щоб заняття відбулося “віч-на- віч”) чи факультативні заняття для окремих дітей. Потрібно організувати спільну продуктивну діяльність дітей, щоб вони відчули її “моральний дух”; екскурсії і цільові прогулянки (на виробництво, у заклади, що є доступними для відвідання дітей, з тим, щоб показати їм взаємини між людьми); проведення спільних свят, вікторин, конкурсів, тематичних вечорів; заходів дитячої благодійності; виставок (спільна діяльність дітей і батьків).

Для опанування змісту морального виховання вартим є застосування такого методичного інструментарію:

- *наочні методи* – спостереження, розглядання картинок та різного наочного тематичного матеріалу, перегляд репродукцій картин, ілюстрацій; показ дії; показ казок (педагогом, дітьми); перегляд слайд-фільмів, мультиплікаційних фільмів тощо з подальшим аналізом їх змісту; показ позитивних взірців поведінки;

- *словесні методи* – етичні бесіди, розповіді, моральні діалоги, читання художніх творів дитячої літератури вихователем і батьками, читання віршів дітьми, вихователем, відповіді на запитання педагога, дітей; обговорення життєвих моральних ситуацій; ознайомлення з народними моральними звичаями і традиціями; повідомлення додаткового матеріалу вихователем; використання аудіозаписів; загадування і відгадування загадок; складання дітьми оповідань на моральні теми за схемами, ілюстраціями; опис прикладу; переконання у формі роз'яснення; навіювання; заохочення; покарання;

- *практично-ігрові методи* – дидактичні ігри морального спрямування; сюжетно-рольові ігри, ігри-змагання, режисерські ігри; моделювання казок; постановка п'єс на моральні теми, розв'язування моральних задач, програвання ситуацій морального змісту; привчання (вправи).

Задля успішного виконання завдань морального виховання вагомим є акцентування уваги на співпраці з батьками у питаннях морального виховання дітей.

Форми взаємодії з родинами вихованців:

- батьківські збори на моральні теми;

- батьківські семінари-співбесіди на діалоговій основі;
- тематичні індивідуальні і групові консультації (у разі потреби консультації спеціалістів);
- лекції і лекторій для батьків;
- відкриті покази освітньо-виховного процесу;
- вечори запитань і відповідей;
- проведення спільних з батьками заходів (виставки, конкурси, свята, екскурсії, вистави та ін.);
- факультативні заняття спільно з батьками: анкетування і тестування батьків з метою виявлення помилок і корекції процесу морального виховання в сім'ї;
- наочні види роботи: інформаційні стенди для батьків, папки-пересувки, виставки дитячих робіт, дидактичних ігор, літератури;
- візити додому;
- ведення соціальної карти з метою вивчення, узагальнення та поширення кращого досвіду сімейного морального виховання;
- індивідуальна робота з дітьми вдома (ведення зошита емоційно-морального розвитку дитини);
- допомога батьків дошкільному навчальному закладу (облаштування території, участь у підготовці свят, дрібний ремонт, господарські роботи тощо).

Таким чином, моральне виховання дітей дошкільного віку як багатогранний феномен реалізується комплексно, на постійній основі, у співпраці всіх дорослих і тих, хто оточує дошкільників. Моральне виховання невіддільне від інших сторін виховного процесу, результати його є швидкозмінними щодо конкретної особистості, а тому воно і потребує посиленої уваги.

Тема 4

МЕТОДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

План

1. Поняття про методи виховання. Класифікація методів морального виховання дошкільників.
2. Методи формування моральної поведінки
3. Методи формування моральної свідомості
4. Методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки

Рекомендована література:

Основна: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27.

Додаткова: 1, 2, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17.

1. Поняття про методи виховання. Класифікація методів морального виховання дошкільників.

Моральне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми дошкільного віку, передбачає використання системи прийомів, способів, операцій пізнання особливостей їхнього світовідчуття, мислення, поведінки і цілеспрямованого впливу на них. Щодо цього дошкільна педагогіка має у своєму арсеналі універсальні та специфічні методи. Використовують їх залежно від конкретної педагогічної ситуації: віку, рівня розвитку дітей, особливостей соціуму, його стратифікаційних груп, у яких росте й виховується дитина, тощо.

Методи морального виховання – способи педагогічної взаємодії, за допомогою яких здійснюється формування особистості відповідно до мети і завдань морального виховання і вікових особливостей дітей.

До найпоширеніших методів морального виховання належать:

- 1) методи формування моральної поведінки,
- 2) методи формування моральної свідомості,
- 3) методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки [22].

2. Методи формування моральної поведінки.

Ця група методів спрямована на вироблення досвіду поведінки згідно з моральними нормами і правилами. Серед них виокремлюють такі методи:

а) *практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки.* Починаючи з раннього віку, дітей привчають дотримуватися режиму сну, харчування, активної діяльності, правил спілкування і колективного співжиття. У використанні цього методу акцентують на організації життя дитини відповідно до вимог, а також на постійному підтриманні її поведінки згідно з цими вимогами. Педагог при цьому повинен використовувати різноманітні засоби, щоб дитина в реальному житті пересвідчилася у правильності, доцільності для неї такої поведінки, зрозуміла, що порушення правил спричинює небажані наслідки для неї і близьких їй людей;

б) *показ і пояснення.* Ними активно послуговуються у вихованні культури поведінки, навичок колективних взаємин тощо. Дітей

систематично і в різних життєвих ситуаціях привчають до певних способів поведінки: вітатися, ввічливо просити про послугу, дякувати, бережно ставитися до іграшок, навчального матеріалу та ін.;

в) *приклад поведінки дорослих* (у середньому і старшому дошкільному віці – й однолітків). Організуючи різноманітну діяльність дітей, педагог установлює чіткі правила, пояснює їх дітям, переконує, що дотримання певних правил є важливою умовою їхнього успіху. Старші дошкільники можуть самостійно встановлювати правила спільної діяльності й контролювати їх виконання, мотивуючи це доцільністю для всього колективу;

г) *оволодіння моральними нормами у спільній діяльності*. Особливість цього методу полягає в тому, що діти оволодівають певними моральними нормами начебто спонтанно, без ініціювань педагогом, а у спільній діяльності з ним, батьками. Вони самі доходять висновку, що дотримання певних норм є передумовою успішної діяльності, досягнення позитивного результату, хороших взаємин у сім'ї, колективі. Дитина неодноразово пересвідчується, що її популярність залежить від успіхів у спільній діяльності, а вони – від уміння чітко формулювати правила цієї діяльності й дотримуватися їх.

г) *вправлення у моральній поведінці*. Суть методу полягає у створенні педагогом спеціальних умов для вправлення дітей у дотриманні моральних норм. Для цього слід потурбуватися про те, щоб створені ним ситуації не були штучними, а наближалися до життєвих, звичних для дитини. З цією метою використовують різноманітні доручення, ускладнюючи їх відповідно до віку дітей;

д) *створення ситуацій морального вибору*. Цей метод передбачає використання особливих вправ, спрямованих на формування моральних мотивів поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Такі вправи можуть бути запрограмовані вихователем або обрані дітьми самостійно. Наприклад, вихователь може запропонувати дітям дивитися новий мультфільм або допомагати двірнику прокладати доріжки в снігу. Якщо діти відкладають приємну для них справу, щоб виконати обов'язок, необхідний з погляду моральних норм, то вони повинні мати змогу здійснити його без зволікань. Такий їхній учинок обов'язково має бути схвалений [9].

2. Методи формування моральної свідомості.

Використання їх має на меті засвоєння моральних уявлень і моральних понять. Це здійснюють, послуговуючись такими методами:

а) *роз'яснення конкретних моральних норм і правил*. Ведучи мову про них, педагог повинен доступно за формою і змістом розкрити сутність конкретних норм і правил, продемонструвати, до чого призводить ігнорування їх. Важливо проілюструвати це сюжетами з фільмів, казок тощо;

б) *навіювання моральних норм і правил*. Цей метод ґрунтується на схильності дитини до наслідування і високій емоційності. Особливої уваги потребують несміливі, замкнуті діти, використання навіювання щодо яких може підтримати їхнє прагнення до активної поведінки, збудити віру у власні сили.

Методи роз'яснення і навіювання реалізуються у формі етичних бесід, у процесі яких відбувається формування основ моральної свідомості. Водночас діти мають змогу усвідомити, осмислити свій моральний досвід.

4. Методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки. Використання їх передбачає спрямування дитини на дотримання моральних норм, застереження від їх порушень. З цією метою використовують:

а) *приклад інших*. Ефективність його ґрунтується на здатності дошкільника до наслідування людей, які оточують його, героїв літературних творів, кінофільмів, спектаклів. Безперечно, це мають бути популярні серед дітей особистості;

б) *педагогічна оцінка поведінки, вчинків дитини*. Педагогічна оцінка має орієнтуючу (уточнює уявлення дітей про моральні вимоги) і стимулюючу (заохочує до моральної поведінки) функції. Важливо, щоб вона була об'єктивною, своєчасною, а її вимогливість, принциповість поєднувалися з добрим ставленням до дитини, зацікавленістю в її успіхах. Крім того, дитина має знати, чим мотивована конкретна оцінка її вчинку;

в) *колективна оцінка поведінки, вчинків дитини*. Використання її забезпечує єдність уявлень і поведінки дошкільника. Будь-які дії дитини мають у своїй основі певну мету, моральну спрямованість, а їх наслідки породжують почуття задоволення, впевненості у собі або сорому, невдоволення. При цьому слід враховувати, що дошкільникам притаманна висока емоційність, тому в оцінці їхніх вчинків необхідно виходити з того, які почуття намагається збудити педагог. Схвалені

педагогами, однолітками моральні вчинки зумовлюють позитивні переживання дитини. Ще сильніше переживає дитина свої неправильні дії, невдачі, які отримали публічну оцінку. Це означає, що інструментом колективної оцінки слід послуговуватися обережно. Крім того, залучаючи дітей до оцінювання вчинків однолітків, вихователь не повинен ототожнювати оцінку вчинку з оцінкою особистості дитини (“Ти поганий”, “Ти хороший”). Водночас важливо наголосити на необхідності правильного способу поведінки, порадити, як можна досягти цього;

г) *схвалення моральних учинків дитини*. Дошкільникам властиве прагнення до особистісного вдосконалення, визнання їхньої поведінки достойною. Схвальна оцінка заохочує моральні вчинки, дає приклад для наслідування іншим дітям, забезпечує їхнє доброзичливе ставлення, формує основи колективної думки. Заслуговує на підтримку прагнення дітей не лише самим добре поводитись, а й вимагати відповідної поведінки від однолітків.

Далеко не всі діти однаково здатні до альтруїстичних учинків. За добру справу потрібно дякувати, не боятися виділяти дитину серед товаришів, а надто тоді, коли вона виявляє стійку гуманістичну спрямованість. Особливо актуальна усталеність моральних мотивів, яка є передумовою налаштованості дитини на добрі вчинки не лише тоді, коли її бачить і оцінює вихователь, а й за відсутності педагогічного контролю, і не тільки в дитячому садку;

г) *заохочення дитини до моральних вчинків*. Використання цього метода вимагає від вихователів і батьків великого педагогічного такту. Прагнення до моральної поведінки має бути підтримане, схвалене дорослим, однак щоразу це робити складно. Дитину треба підвести до усвідомлення, що така поведінка важлива, необхідна і корисна для неї, приємна для інших. Заохочення необхідні, якщо дитина вперше виявляє ініціативу в моральних учинках: поступається власними бажаннями, часом, дорогими для неї речами, іграшками на користь інших; поводить морально стосовно того, хто її образив. При цьому дитина має розуміти заохочення не як обов’язкову підтримку її вчинків дорослими, а як увагу до її особистості. Чим старші діти, тим важливіше стимулювати самостійність їхнього морального вибору;

д) *осуд недостойних учинків дитини*. З огляду на особливості психічного розвитку дитини цей метод використовують рідко, оскільки він може заподіяти їй моральної шкоди, викликати негативне ставлення

до особистості педагога. Дошкільник повинен знати, що певний тип його поведінки засмучує дорослого, а переживання має стимулювати виправлення помилки. Звертаючи увагу на неправильний учинок дитини, необхідно висловлювати впевненість у тому, що вона може вчинити інакше (“Мені прикро, що ти не поступився місцем дівчинці. Сподіваюсь, що наступного разу ти не забудеш про це”) [9].

Кожна конкретна педагогічна ситуація передбачає відповідний вибір методів впливу на моральну свідомість і моральну практику дитини, ефективність яких залежить від комплексного їх використання. За будь-якої форми взаємодії педагог повинен виявляти повагу до особистості дитини, впевненість у перспективах її розвитку, стимулювати процес самовиховання.

Лекція 5

ЕТИЧНА БЕСІДА ЯК МЕТОД МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

План

1. Поняття про етичну бесіду.
2. Методика проведення етичної бесіди.
3. Система етичних бесід з метою формування моральної поведінки старших дошкільників

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28.

Додаткова: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 19, 21, 22.

1. Поняття про етичну бесіду.

Етична бесіда – це розмова вихователя з дітьми на моральну тему, яка проводиться як у формі занять, так і в повсякденному житті. Зміст етичних бесід – роз’яснення значення моральних норм і правил поведінки, аналіз вчинків дітей і дорослих, колективне обговорення етичних питань. Негативні прояви поведінки також можуть стати приводом для розмови, мета якої – викликати у дітей осуд і прагнення не повторювати поганих вчинків.

Роз’яснення моральних норм у бесідах пов’язане зі специфікою кожної з них. Як правило, моральна норма – загальна вимога («потрібно допомагати», «бути чуйним» тощо). Дітям потрібно розкрити зміст цих понять.

Слід урахувати, що формування етичних уявлень у дітей тісно пов'язане з почуттями. Обрати правильний вчинок дитині часто допомагає почуття співпереживання. Проте вона може знати, що таке чуйність і взаємодопомога, але у відношеннях з навколишніми керуватися лише мотивами особистої користі. Тому в процесі моральної освіти норми повинні бути представлені дітям у зрозумілій та емоційній формі. З цією метою в етичних бесідах доцільно:

- 1) конкретизувати моральні норми і правила поведінки дітей;
- 2) оцінювати позитивні й негативні вчинки дітей і залучати їх до колективної оцінки;
- 3) аналізувати поведінку героїв літературних творів на моральні теми.

Конкретизація норм у правила поведінки спрямована на те, щоб допомогти дітям оволодіти способами виконання норм, об'єднати моральні уявлення, які формуються, з поведінкою дітей. Наприклад, дітям недостатньо пояснити необхідність надання допомоги товаришам, потрібно показати конкретні способи спільного виконання роботи, а також пропозиції, надання і прийняття допомоги.

Важливе завдання етичних бесід – навчити дітей бачити моральну цінність вчинків та аналізувати їх.

У досвіді дошкільника вже існують окремі враження, результати спостережень, ставлення до вчинків літературних героїв, в узагальненні яких допомагає педагог. Дитина повинна знати, що її дії щодо іншої людини не байдужі навколишнім і їй самій. Усвідомлення своїх зв'язків з людьми не може бути нав'язане дитині дорослим. Інтерес до життя дорослих – характерна особливість дошкільного віку, проте у свідомості дитини ще мало уявлень про внутрішній світ інших людей. Завдання педагога – допомогти осмислити ці зв'язки, зрозуміти, що вчинки в колективі, сім'ї, суспільстві мають моральний смисл.

Використання в ході етичних бесід різного роду моральних завдань сприяє формуванню морального вибору. Наприклад, в етичній бесіді про чуйне ставлення до навколишніх можна використати завдання: «Вранці по дорозі в дитячий садок Сергійко квапив маму: «Я сьогодні черговий, підемо швидше!» Коли вони переходили вулицю, мама звернула увагу сина на бабусю, яка стояла біля світлофора і не зважувалась іти без сторонньої допомоги. «Ми поспішаємо, – сказала мама, – а як же бабуся?» – «Як ви думаєте, діти, що зробив Сергійко?»

Моральні уявлення набувають особистішої значимості тоді, коли діти залучаються до активної оцінки. В бесідах на моральну тему формуються такі оцінювальні вміння, як відповідність оцінки моральним нормам, правилам, аргументація оцінки, виробляється особисте ставлення дитини до оцінюваного явища або факту.

Гарним матеріалом для оцінки можуть бути вчинки героїв літературних творів. Літературні твори, в яких протистоять добро і зло, подано характеристики не тільки позитивних, а й негативних образів, сприяють критичному засвоєнню дітьми дійсності, справедливій оцінці образів, емоційному ставленню до вчинків.

Активізації моральної оцінки в бесідах допомагають запитання типу: «Як ти ставишся до вчинку героя?», «Як ти вчинив би на його місці?» Тобто етичні бесіди сприяють розвитку самостійності моральних оцінок, звичайно, за умови, що діти правильно розуміють зображене у творі.

Таким чином, бесіди на моральні теми – один із засобів прилучення дитини до пізнання моральних цінностей, їх переживання й активного утвердження у власній поведінці.

Ефективність виховної роботи залежить від того, наскільки добре вихователь володіє різними видами етичних бесід. Передусім слід вказати на бесіди, які проводяться у повсякденному житті дітей, і на етичні бесіди як на окремий вид заняття. В повсякденному житті бесіди проводяться в усіх вікових групах.

Зміст їх може бути різноманітний:

– обговорення прочитаних художніх творів або вчинків дітей (негативні вчинки краще обговорювати, ведучи дітей від схвалення гарного вчинку до засудження негативного);

– аналіз спостережень за поведінкою людей;

– розв'язання моральних завдань;

– розповіді про виконання доручень колективу.

Зміст, побудова, тривалість і методика проведення бесіди визначається насамперед віком дітей.

Бесіди можуть бути колективними (з усією групою), груповими (з кількома дітьми), індивідуальними. Доцільність останніх слід особливо підкреслити.

Окремий вид етичних бесід у повсякденному житті – бесіди з ініціативи дітей. Вони потребують довірчої ситуації та великого такту з боку педагога. Важливо, щоб вихователь у кожному випадку вміло спрямовував розмову, поєднуючи пояснення нового із засвоєнням

моральних уявлень. Значні труднощі викликають відповіді на запитання, які потребують засудження поведінки дорослих. Скажімо, дитина була свідком конфлікту з приводу місця в тролейбусі. Вона розповідає про це у дитячому садку, прагне розібратися в ситуації, утвердитись у правильності свого ставлення до події, що відбулась, шукає підтримки вихователя.

У цьому випадку найлегше засудити всіх учасників конфлікту. Досвідчений педагог намагатиметься показати, що не всі навколишні припускаються помилок, а головне – звернеться розважливо до самої дитини не тільки як до свідка: «Я думаю, що ти поступився б місцем дідусеві, якого дівчина не хотіла пропустити до вікна. Надалі так і роби, адже ти вже не малюк, щоб поспішати зайняти краще місце, правда?»

Дитина повинна усвідомити: не слід обмежуватись спостереженням, коли можна виправити ситуацію, яка склалася. Проте вказати на це вихователь повинен не нав'язливо, аналізуючи, як дитина поставиться до його пропозиції: «Я розумію: тобі було незручно втручатися у розмову чужих дорослих людей. Проте ти міг і не говорити нічого, а твій вчинок сказав би все».

Особливої делікатності вимагають розмови про поведінку батьків. Дитині притаманно захоплюватися батьками. Досить часто темами розмов є дитячі фантазії про подвиги батьків, в яких вихователь може підтримати дитячу захопленість таким чином, щоб спрямувати увагу дітей на моральні якості, позитивні вчинки, які справді притаманні їхнім батькам. Проте найскладніші розмови – про негативні вчинки батьків, їх не можна уникнути, коли це хвилює дитину, є причиною моральної травми. Насамперед педагогові варто запевнити дитину в тому, що вона могла невірно зрозуміти дії батька й матері, помилитися. Трапляються випадки, коли під впливом покарання чи осуду з їхнього боку в дитини зароджується сумнів у любові до неї, який педагог повинен тактовно подолати. Такі розмови проводяться лише наодинці з дитиною, не поспішаючи, довірливо.

У повсякденному житті постійно виникають ситуації, які можуть стати приводом для розмови з дітьми. Зміст розмови і склад учасників визначаються характером ситуації.

Приводом для розмови може бути турбота про товариша, вихователя, батьків. Діти повинні радіти з приводу того, що у когось у сім'ї народився братик, до когось приїхала бабуся. Якщо хтось у групі

захворів, слід поцікавитись його здоров'ям, зателефонувати, приготувати подарунок на знак того, що про нього пам'ятають.

Приклад і пропозицію може подати вихователь: «Що ми можемо передати нашому Віталіку, щоб йому не було сумно вдома, щоб він швидше одужав? Згадайте, що він любить? Що ми напишемо на листівці, щоб порадувати товариша?» Таким чином у групі створюється атмосфера взаємного піклування, діти прагнуть знайти привід для того, щоб висловити співчуття або співрадість, запам'ятовують події та настрої людей, аналізують їх.

Під впливом розмов на моральні теми в дітей розвивається особлива потреба в моральному ставленні до навколишнього.

3. Методика проведення морально-етичної бесіди

Найпоширеніші етичні бесіди – комбіновані, в них поєднується обговорення літературних творів з аналізом вчинків дітей. Мета таких бесід – роз'яснення суті моральних вчинків, формування вмінь адекватно оцінювати вчинки, зіставляти дії літературних героїв з поведінкою своєю і товаришів, активізація моральних почуттів, допомога дитині усвідомити свою поведінку. Інтерес до моральних цінностей поглиблюється за умови поєднання нових вражень із вже сформованими моральними уявленнями.

Тому протягом 2-3 тижнів доцільно проводити короточасні розмови з дітьми, читаючи художні твори, обговорюючи поведінку вихованців, а потім завершити їх підсумковою бесідою у формі заняття. Часом потрібні попередні екскурсія чи спостереження (наприклад, якщо йтиметься про працю дорослих). Можна також розучити вірші, прислів'я, приказки.

Вимоги до етичної бесіди мають два головних аспекти. **За змістом** вона має бути зрозумілою дошкільникам, пов'язуватися з навколишнім, з особистим досвідом дітей, а кількість фактів, що розглядаються, не повинна бути занадто великою; необхідні проблемний характер, наявність переконливих висновків і чітких правил поведінки. **Щодо організації:** правильна, чітка побудова розмови; створення атмосфери доброзичливості, відвертості; емоційність обговорення, забезпечення умов для практичного застосування знань, набутих під час бесіди.

Структура етичної бесіди визначається видом її і завданнями, які мають розв'язуватися.

Етична бесіда як заняття складається з трьох частин: початку, ходу (основна частина), завершення.

Починаючи її, треба обов'язково викликати у дітей інтерес до теми, зосередити їхню увагу. Тут, зокрема, доцільно визначити моральні поняття. Наприклад, бесіду про дружбу і товаришування можна почати із запитань: «Кого ми називаємо друзями? Коли про людину кажуть, що вона справжній друг?» Можна також описати певний факт чи подію. Скажімо, початком бесіди «Про чуйність» може стати коротенька розповідь вихователя: «Таня впала і зламала руку. Вона довго лежала в лікарні, а коли знову прийшла в дитячий садок, ще не могла добре рухати рукою. Вона побачив це і сказав: «Яка ж ти тепер незграбна! Цікаво, чи зможеш чергувати?» Як можна назвати Вову?»

Розглядання ілюстрацій на початку етичної бесіди пов'язує її з попередніми (зокрема, стануть у пригоді ілюстрації до твору, зміст якого стосується даної розмови), а також підводить до основної частини бесіди, наблизивши тему до досвіду дошкільників (використання картинок із зображенням дітей, які допомагають одне одному, колективної праці, дружної гри, турботливого ставлення до малят тощо).

Проте слід уникати попереднього розглядання ілюстрацій до твору, зміст якого невідомий дітям, а також якщо ситуацію можна витлумачити по-різному.

Основна частина бесіди має також будуватися творчо: тут можна проаналізувати вчинки героїв одного або кількох літературних творів, обговорити конкретні приклади з життя дітей, розповісти про моральні вчинки знайомих дітям людей: батьків, вихователів, інших працівників дитячого садка. Поєднувати матеріал можна по-різному, проте мета цієї частини одна: у доступній формі роз'яснити дітям сутність загальнолюдських моральних норм.

Поряд із знаннями, які повідомляє вихователь, доцільно використати прийом встановлення зв'язку з практичним досвідом дошкільників («Розкажіть, як ви допомагаєте вдома»), а також аналіз різних життєвих ситуацій, зокрема:

1) оцінних, що містять аналіз поведінки учасників бесіди, виявлення мети, мотивів і результатів їхньої діяльності, сприяють формуванню в дітей уміння аналізувати вчинок: «На прогулянці Сашко впав і забив ногу. Коли діти повернулися в групу і почали роздягатися,

Ганнуся допомогла Сашкові скинути чоботи. Вася побачив це і розреготався: «Дивіться, Ганнуся – Сашкова бабуся, роззуває його!» Хто з дітей вчинив правильно? Як можна назвати Ганнусю? А Васю?»;

2) ситуацій передбачення поведінки, спрямованих на визначення можливих способів додержання моральних норм: «Діти вирішили збудувати космічний корабель. Командиром обрали Олю, але того дня, коли корабель був готовий, повернувся після тривалої хвороби Вася і попросив призначити командиром його. Як вчинили діти?»;

3) ситуацій вибору, які формують уміння приймати етичні рішення (в них уже закладено кілька варіантів можливих дій): «Галя і Таня мали разом працювати в куточку природи. Таня вмiла добре доглядати квіти і прагнула пояснити подрузі, допомогти їй. «Ні, – мовила Галя, – краще ти поливай квіти, а я піду грати з ляльками!» Хто з дівчаток правий? Як треба працювати разом?»

Чимало готових ситуацій містять художні твори для дітей. Проте уважний педагог, який умiє спостерігати за поведінкою вихованців, самостійно складе потрібні розповіді морального змісту, не забуваючи про повагу до особистості дитини. Неприпустимо робити об'єктами осуду одних і тих самих дітей. Краще сказати: «Пригадайте, чи хтось із вас відчув образу, коли з вами повелися нечесно? Що треба зробити, якщо таке сталося? Що сказати тому, хто говорить неправду? А як ви почувалися, сказавши неправду?»

Спіратися на досвід дітей треба тактовно і вмiло.

Достовірності дитячих розповідей сприятимуть обстановка довіри, використання влучного слова, примовок і прислів'їв, які допоможуть дитині зрозуміти, що виправлення поданого вчинку починається з його усвідомлення. «Якщо ти усвідомлюєш, що вчинив погано, і засуджуєш себе, то виправ помилку і більше так не роби», – ось висновок, якого мають дійти діти після обговорення.

Усвідомленню вчинків і активізації почуттів дітей сприяють перегляди мультфільмів або фрагментів з них («Айболить», «Федорине горе», «Двоє жадібних ведмежат», «Дім збудували для всіх» та ін.). У ході етичної бесіди можна запропонувати також літературну вікторину за відомими творами. В одній вікторині використовуються від 3 до 5 фрагментів. Доречні також запитання типу: «Який твір починається і закінчується словом «добрий»?»

Наприкінці бесіди дітей підводять до узагальнення морального поняття і повторюють правила поведінки, вироблені в основній частині.

Для закріплення знань можна використати гру, практичні вправи. Так, бесіді про чуйність відповідає гра «Дошкільнята – чуйні діти» (у розповідь вихователя діти хором вставляють пропущені слова): «Якось Вова їхав у трамваї. Він сидів біля вікна і розглядав вулиці. Аж ось до трамваю увійшла жінка з маленькою дитиною на руках. Вова підвівся з місця і сказав їй: «...» («Сідайте, будь ласка»). Жінка відповіла: «...» («Дякую»). Трамвай зупинився, Вова похитнувся і випадково штовхнув якогось чоловіка. Хлопчик сказав «...» («Вибачте»), а чоловік йому на те: «...» («Нічого, все гаразд»)).

Доцільне також вправління у належній поведінці форми виконання доручень. Наприклад: «Уявіть, що нам потрібна книжка, яку можна взяти у виховательки середньої групи Наталі Іванівни. Покажіть, як би ви виконали це доручення».

На завершення етичної бесіди можна запропонувати дітям перелічити відомі їм правила поведінки або повторити моральні поняття, які розглядалися в основній частині, чи послухати фрагмент пісні, вірша, прислів'я, приказку на цю тему.

Правила поведінки уточнюються і закріплюються у спеціально створених педагогом ситуаціях. Скажімо, у старшій групі після бесіди про чуйність вихователь обіцяє дітям прочитати нову книжку, але до групи заходить завідувача і просить допомогти малятам вдягнутися на прогулянку. Дошкільники мають самостійно вирішити, як повестися. Проте вихователь обов'язково повинен виконати обіцяне, коли діти впораються з потрібного іншим роботою.

Ситуації морального вибору постійно виникають у повсякденному житті дітей, важливо лише звертати на це їхню увагу. Тут майстерність вихователя полягає у тому, щоб ненав'язливо запропонувати дітям самостійно розв'язувати ці ситуації, осмислювати їх.

Ставлячи дитину у ситуацію морального вибору, вихователь повинен зважати на те, що вибір можна представити явно («Ти вже зробив свою частину завдання. Можеш відпочивати, а можеш допомогти Назару»), а також опосередковано (наприклад, запропонувати вирішити, що робити з новою іграшкою, цікавою для всіх, хто має нею гратися першим). Слід також дотримуватись такту, пропонуючи дитині надати допомогу іншим: не можна вимагати постійної відмови від власних бажань і намірів. Необхідна мотивація вибору морального вчинку: приємно зробити корисну для всіх справу, допомогти іншому, проявити турботу про малюків, близьких дорослих.

Старшим дошкільникам створюють ситуації морального вибору, не пропонуючи варіанти поведінки, а лише спрямовуючи їхню увагу на можливість самостійного вибору: «Сьогодні Василька немає у садку. Захворіла його мама, і до них приїхала бабуся. Як ви вважаєте, що ми можемо зробити для Василька і його бабусі, коли завтра вранці вони прийдуть у садочок?»

Такі пропозиції створюють певний настрій передчуття можливості зробити добру справу, самостійно обрати моральний спосіб поведінки. Готовність дитини до активності у моральному виборі – важлива передумова морального самовдосконалення.

Не слід вважати, що всі діти однаковою мірою здатні до альтруїстичних проявів. Тому за добру справу потрібно подякувати, не боятися виділити дитину серед товаришів, особливо в тих випадках, коли дитина виявляє стійку гуманістичну спрямованість. Якщо соціальні мотиви вже склалися, але ще не стійкі, слід підтримувати їх заохоченням, поясненням, мотивацією. Скажімо, прибирання групової кімнати набуде Для дітей зовсім іншого змісту, якщо вихователь скаже, що мають прийти гості – діти з молодшої групи. Важливо наблизити добрі вчинки дітей в дошкільному закладі до поведінки дитини в сім'ї, громадських місцях. Потрібно, щоб моральні мотиви усталилися, щоб дитина робила добрі вчинки не лише тоді, коли це бачить і оцінює вихователь, а й за відсутності педагогічного контролю.

3. Система етичних бесід з метою формування моральної поведінки старших дошкільників

Щоб досягти успіхів у формуванні соціальної поведінки старших дошкільників слід удосконалювати ці самі навички систематично, тому ми пропонуємо розробку етичних бесід – кожний інформаційний блок містить сюжетну картинку та проблемні, пошукові питання до неї. Наявна в кожній бесіді схема забезпечує активність усіх дошкільників, можливість повправлятися особисто. Розвиток позитивних почуттів та емоцій є однією з основних умов для удосконалення набутих знань.

Наведемо конспекти деяких занять.

Тема етичної бесіди: Сходинки доброти

Мета: сприяти синтезові психічного і морального розвитку дітей (щирої уваги, пам'яті, мислення, уяви); орієнтувати малят на добрі вчинки, доброзичливий, оптимістичний настрій у різних ситуаціях.

Бесіда за малюнком

Назвіть, яких героїв казок ви бачите. Хто перебуває на нижній (верхній) сходинці? Які з героїв добрі, а які - ні? Чому ви так думаете? Пригадаймо їхні вчинки. Що робить людину доброю: слова чи справи? А може, і добрі слова, і гарні справи?

Практична робота. Дорослий показує сходинки, зроблені на мольберті або дошці, а також героїв різних казок і мультфільмів. Це можуть бути вирізані з паперу чи картону фігурки, іграшки. А далі каже: «Зараз до мене підйдуть десятеро дітей, об'єднаються в пари, виберуть на столі картинки із зображення ми казкових героїв і складуть "сходинки доброти": на нижній сходинці нехай стоїть найбільш злий герой, а на верхній - найдобріший».

(Наприкінці за «Сходинками доброти» можна скласти нову казку, де, звичайно ж, перемагає добро.)

Тема: будьмо знайомі

Мета: учити дітей знайомитися з однолітками; розкривати якості, що допомагають знайомству; розвивати вміння активно використовувати потрібні в ході знайомства слова та фрази; поглиблювати уявлення дітей про важливість невербальних засобів спілкування: пози, виразу обличчя, жестів; навчати малят розповідати про себе та свої захоплення під час знайомства, тобто скромно здійснювати самопрезентацію; ознайомлювати малюків зі схемами емоцій.

1. Бесіда за малюнком

Дениско приїхав на літо до бабусі в інше місто. Другого дня він вийшов на подвір'я гуляти. Діти, роздивімося картинку.

- Як ви гадаєте, що зображено на малюнку?
- Хто першим почав знайомитися?
- Що допоможе Денискові легко познайомитися: які слова («Привіт! Добрий день!»), який вираз обличчя (*привітний, з усмішкою*), які жести?
- А що було раніше? Як почувався хлопчик без друзів?
- Що відбудеться далі? Який настрій буде в дітей?
- У які ігри гратимуться друзі, як вони зможуть більше дізнатись одне про одного?
- Придумаймо кілька назв до цієї картини.
- Розкажіть, як ви знайомилися з друзями. Що вам інколи заважало, а що допомагало? (Рекомендуємо навести приклад з особистого досвіду самого педагога.)

Тема: НОВЕНЬКА

Мета: учити малят уважно ставитися до нових дітей у групі; формувати емпатію, тобто вміння розуміти, що відчують новачки; навчати малюків налагоджувати контакт за допомогою різних засобів (звертання, комплімент, пропозиція погратися разом, усмішка, контакт очей і т. ін.); далі вчити дітей працювати зі схемами настрою; виховувати чуйність.

1. Бесіда за малюнком

Діти, я вам розповім історію про те, як одного разу дівчинка вперше прийшла до дитсадка. Вона дуже хвилювалася, рано встала, узяла свою улюблену книжечку й прийшла з мамою в дитячий садок. їй здавалося, що мама буде весь день поруч... Але ж у всіх мам багато справ, а ми вже вміємо розлучатися з мамами без сліз. Чи не так? (*Показування картини*). Подивіться на цю дівчинку. Вона трішки засмутилася й уже ладна була розплакатися. Але до неї підійшов хлопчик. Що ж відбудеться далі?

- Хлопчик запропонує разом погратися.
- Захоче познайомитися з новенькою.
- Пригостить цукеркою.
- Проспіває улюблену пісеньку.

Як можна по-різному назвати цю картинку?

Тема: Як учинити?

Мета: учити дітей розуміти свою важливу роль у родині; пояснювати малятам, які вчинки, дії сприятимуть гарному настроєві всіх членів родини; викликати бажання стати активним учасником сімейних справ; виховувати добре, ніжне, шанобливе ставлення до всіх членів родини; формувати вміння стати корисним (відповідно до своїх можливостей) у багатьох обставинах родинного життя.

Бесіда за малюнком

- Роздивімося картинку. Що відбувається в родині?
- Як розмовляють між собою батьки?
- Чому ви вирішили, що батьки сваряться?
- Чи бачать хлопчика мама й тато?
- Який у нього настрій?
- Як ви гадаєте, чи винний хлопчик у сварці батьків?
- Які вчинки дітей «допомагають» сваритися найближчим людям:
— малюк розбив чашку;

- не прибрав за собою іграшок;
- нагрубів мамі й татові;
- загубив фломастери;
- не слухався бабусі?

•Порадьте, як учинити хлопчиків: вийти чи підійти до батьків, обійняти їх, сказати, що він дуже їх любить, і попросити, щоб вони обійняли його, почати веселу гру

Тема: Рішуче слово «Ні»

Мета: уточнювати й розширювати уявлення дітей про правила спілкування з незнайомими дорослими; учити малят бути спостережливими, бачити, а інколи й відчувати наміри незнайомих людей, а також передбачати негативні наслідки шкідливих пропозицій однолітків; закладати основи принциповості й особистих переконань; формувати вміння вчасно сказати рішуче «Ні».

Бесіда за малюнком

Одного разу хлопчик грався на подвір'ї з іграшками. Він чекав на друзів. Раптом до хлопчика підійшов незнайомець та й каже: «Ходімо зі мною. Я куплю тобі смачне морозиво». Зверніть увагу на жест хлопчика долонею. Що він означає? А незнайомець усеодно наблизився й наполегливо вмовляє піти з ним. Як учинити хлопчиків:

- піти з незнайомцем;
- не розмовляти, а втекти додому;
- рішуче сказати: «Ні!» – і продовжувати гратися? Що відповісти незнайомцеві?
 - «Я вас не знаю й не піду з вами».
 - «Ідіть собі, а то я закричу».
 - «Зараз прийде мій тато, і ми з ним підемо в гості».

Запропонована нами система етичних бесід допомогла набути дітям соціального досвіду, а саме: почуватись комфортно поруч з іншими, розуміти, любити та вибачати їх, контактувати, висловлювати свою думку, виявляти свою життєву позицію, приходити на допомогу, мати оптимістичний настрій.

Лекція 6 ЗАСОБИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

План

1. Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки
2. Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку
3. Художня література як засіб морального виховання дошкільників

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28.

Додаткова: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 14, 19, 21, 22.

1. Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки

З початком демократичних перетворень у нашій державі в дошкільній практиці спостерігається відчутний інтерес до педагогічного досвіду українського народу, що пояснюється багатьма чинниками: доступністю народно-педагогічного змісту для широкого загалу в суспільстві, зокрема й для дошкільників; його прикладним спрямуванням; співзвучністю з повсякденними духовними потребами та інтересами батьків і дітей; невичерпним виховним потенціалом.

Одним із головних чинників у формуванні особистості народна педагогіка вважає спадковість. Багаторічні спостереження переконують, що спадково передаються не лише певні фізичні ознаки (не випадково кажуть: “викапаний батько” чи “викапана мати”, тобто “такий, як батько”, “такий, як мати”), природні задатки якихось здібностей або властивостей, але і деякі риси характеру (Яке зіллячко, таке й сім’ячко; Яка гребля, такий млин: який батько, такий син; Який куш, така й калина, яка мати, така й дитина). Однак більшість рис особистості не успадковується, а набувається, зокрема у процесі виховання.

Ішим важливим чинником впливу на особистість народна педагогіка вважає середовище - стан взаємин у сім’ї (Як у сім’ї згідливе життя, то й виросте дитя до пуття; Нащо й клад, коли в сім’ї лад; Батькова та матчина молитва і з моря викидає, а прокльони в калюжі топлять), побут (З ким поведешся, від того й наберешся; Кожна пташка свою пісню співає і своє гніздечко має), звичаї і традиції (Що край, то звичай, що сторона, то новина), матеріальний стан (Кожному свій куточок милий; Най буде не пишно, аби затишно; Вдома добра постіль і солома), житлові умови (Добре там дітей пестити, де піч велика і є кому варити), соціальне оточення дитини (Громада - великий чоловік) та ін.

Чітко визначається у народних уявленнях і такий могутній чинник формування особистості як виховання (Не ті батьки, що породили, а ті, що виховали; Камінь шліфують, а людину виховують). Усі названі чинники розглядаються народною педагогікою як однаково важливі, проте в різних ситуаціях кожний з них може стати вирішальним.

Розглядаючи виховання як процес підготовки підростаючого покоління до життя, народна педагогіка на перше місце ставила моральне виховання. Підтвердженням даної думки є ряд прислів’їв: Чужа душа - темний ліс; Мораль чиста - краще всякого намиста; Не чини другому того, що тобі не мило; Попереду людей не біжи, а від людей не відставай; Чесним будь, себе не хвали, інших не гудь та ін. Праця, у свою чергу, розглядалася як засіб, а також і метод морального виховання: Труд чоловіка кормить; Праця годує, а лінь - марнує; Праця в горі втішає; Щастя не в хмарах ховається, а працею здобувається та ін. Саме тому Є. Сявавко наголошувала, що “високоморальною в народному розумінні може бути тільки та людина, яка живе зі своєї

праці. Тільки працьовитій людині властиві всі інші якості високоморальної людини: чесність, правдивість, щирість”.

Перші моральні норми дитина, за традиціями народної педагогіки, повинна була пізнати в сім’ї. Саме тут дітей з найменшого віку навчали: поважай старшого, в усьому віддавай йому першість, шануй старість, не хе туй порадами старших. Етнографи відзначають у побуті великих сімей своєрідну субординацію. Так, коли всі сідали за стіл і їли з однієї миски, то першим набирав страву найстарший член сім’ї, потім усі інші, віддаючи першість старшому за віком. Коли хтось із дітей намагався порушити це правило, він тут же за столом карався (старша дитина біла його ложкою по голові). Батька, матір, старших членів родини і взагалі старших за віком людей в українців прийнято називати на “Ви”. Діти повинні чемно вітатися із старшими, вклонятися при зустрічі, а хлопчики повинні зняти головний убір. Такий життєвий лад мав величезний позитивний вплив на формування моральності дітей.

Усі основні засоби і методи народного виховання мають комплексний характер, вирішують одночасно декілька педагогічних завдань. Серед дослідників народної педагогіки немає єдиної думки щодо засобів народного виховання. В окремих публікаціях до них відносять казки, прислів'я, приказки та інше, тобто твори фольклору.

Отже, на основі досліджень наявних праць із народної педагогіки доходимо висновку, що всі її засоби поділяються на три групи:

- 1) засоби матеріальної культури – природа, діяльність;
- 2) засоби духовної культури – слово, рідна мова, фольклор, релігія, мистецтво, гра;
- 3) засоби соціонормативної культури – традиція, громадська думка.

Запропонована класифікація засобів української народної педагогіки має узагальнений характер. У контексті нашого педагогічного дослідження використовуємо іншу, більш детальну, класифікацію. Таким чином, усі засоби народної педагогіки поділяємо на три блоки: фольклор, гра, традиції. Кожен із них складається із взаємопов'язаних елементів. Так, наприклад, будь-яка народна традиція включає елементи гри, пісні, і будь-яка гра не може проходити без використання малих жанрів фольклору: лічилки, мирилки, примовки тощо.

Серед вищевказаних засобів саме усна народна творчість, зокрема дитячий фольклор, відзначається надзвичайно великим виховним та розвивальним потенціалом.

Мета застосування фольклору полягає в тому, щоб збагатити мовлення дошкільників, підготувати їх до кращого сприймання художніх творів, розширити коло їхніх інтересів, залучити молоде покоління до витоків народних традицій, сформуванню вміння вчитися, створювати умови для свідомого вибору майбутньої професії та життєвого шляху, збагачувати духовний світ молодшої людини.

Особливо високий виховний потенціал характерний для колискових пісень, потішок, скоромовок, лічилок, загадок, темою яких виступає єдність людини з природою, побажання дитині вирости доброю людиною, красунею-майстринею, жити в праці і знайти щастя в сім'ї.

На думку дослідників, особливу інформативність про моральні закони українського суспільства вміщують колискові, в яких багато епізодів пов'язані з тваринами, близькими дитині (образ бичка, мишки, бджілки, котика, кота-воркота, кота сіренького), через оцінку вчинків, у яких висловлюється повчання.

В українській народній творчості велике місце займає сатира і гумор. З гумористичними творами ми зустрічаємося уже в дитячому фольклорі. Такою є пісенька “Журавель”, що не має кінця, бо повторює те саме, чим починалася; пісенька про “Сороку-білобоку”, яка діткам кашу варила і давала, але не дала каші лінивому й недбайливому сороченяті та ін.

У дитячому фольклорі набув поширення і такий жанр, як небилиці, в яких розповідаються неправдоподібні історії, і це зміцнює у дітей розуміння того, що справді може бути в житті, а що вигадане. Наводимо, для прикладу, одну з таких небилиць: “Пішов я трусить груші на вербах. Струсив, попадали карасі, понесли на базар, продали десяток меду, набрав на свиту, пошив чоботи та й досі ношу їх”. Вона, на нашу думку, сприяє формуванню у дошкільників правдомовності та щирості

Українські прислів'я та приказки в образній формі висловлюють основні принципи й норми народного життя (“Добре там живеться, де гуртом сіється й орється”, “Краще добре робити, ніж добре говорити” та ін.), тому їх називають народним моральним кодексом. Крім того, в них акумульована висока мудрість народу (висновки із спостережень,

моральна оцінка дій та вчинків, заохочення добра і покарання зла). На відміну від інших видів усної народної творчості, прислів'я та приказки якнайчастіше пов'язані із щоденним побутом, доступні найширшим верствам і не потребують особливих обставин і широкої аудиторії. Недарма сама назва вказує на те, що прислів'я вживаються “при слові”, при нагоді, тобто тоді, коли треба наголосити, підкреслити, виділити основну думку з усього сказаного раніше і завжди мають практичне значення, слугують готовими формулами і правилами, кінцева мета яких - виховання відповідних вчинків і дій людини, її характеру. Своєрідним кодексом моральної поведінки, в якому можна знайти пораду, підтримку, осуд, якраз і слугує даний жанр (“Любиш кататися, люби й саночки возити”; “Колос повний до землі гнеться, а пустий вгору дереться”; “Бджола жалить жалом, а людина - словом”).

В народній педагогіці не було виховних засобів, далеких від реального життя, а тому вимоги, що висувалися у прислів'ях до духовного і фізичного стану особистості, висловлювали ідеал моральної вихованості, її кінцеву мету. Власне, це й дає підстави для їхнього найбільш активного використання як засобу в моральному вихованні дітей (“Мораль чиста - краще всякого намиста”).

Безперечно, казка - найбільше диво, що має можливість оперувати великим виховним потенціалом у моральному спрямуванні юного слухача або читача. У казці, як правило, закладена певна моральна ідея - засудження зла, перемога добра, возвеличення праці, справедливості, подвигу. До того ж утвердження моральних законів життя - її головна ідея. У ній яскраво відображаються моральні норми і принципи, етичні та естетичні ідеали народу.

Казка - благодатне і нічим незамінне джерело виховання любові до Батьківщини. Виховний потенціал казки зумовлений і її багатомовною: вона співуча, поетична, насичена метафорами і порівняннями, прислів'ями та приказками, дуже влучними й повчальними. Усе це робить казку ефективним засобом виховання і навчання дітей різного віку, зокрема й старших дошкільників. Прикметною ознакою казки є і те, що вона може у захоплюючій формі та доступними для сприйняття художніми засобами змалювати навколишній світ людей, їхні вчинки і долі, а також за короткий час показати, до чого веде той чи інший вчинок героя, дає можливість за 15-20 хвилин приміряти до себе і пережити чужу долю, чужі почуття, радість і горе. Це унікальна можливість сприйняти, “програти” життєві ситуації без шкоди

власному здоров'ю і долі ставить казку в один ряд із найефективнішими засобами навчально-виховної роботи зі старшими дошкільниками.

Велике значення в моральному вихованні дошкільників відіграє мовленнєве спілкування і художня література, які відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти входять до освітньої галузі «Рідна мова». Безперечно, рідна мова якнайкраще відбиває історичні й природні умови існування народу, духовність, моральний досвід тощо.

Зважаючи на те, що в основі мовлення українського народу лежать такі загальнолюдські норми та морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, із ритуального мовлення ми виокремили тільки ті словесні формули, які сприяли б формуванню життєвого мовного мінімуму старшого дошкільника. До них належать: вітання, прощання, побажання, вибачення, прощення, подяка.

Наведемо для прикладу використання деяких зразків словесних форм у поєднанні з мотивованим поясненням педагога:

– У житті українців особливого значення надається вітання. За звичаєм, скільки разів ти привітаєшся з людьми, стільки разів Господь дасть тобі здоров'я. (Будьте здорові з тим, що сьогодні. Здорові будьте та людям милі. Доброго здоров'я та мир вашому дому! Зі святом будьте здорові!)

– Доброзичливість українського народу по-особливому передається у побажаннях. (Дай, Боже, з роси, з води! Нехай Бог тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови материними, і батьковими молитвами! Хай тобі Бог дає вік щасливий та довгий!)

Згідно з народною мораллю, не годилося довго тримати гнів на ближнього, тому «вороги» намагалися помиритися з приводу Великодня (Вибачайте на сім слові. Простіть за слово, що сказав! Не прийміть у гнів!). Прощати один одному годилося такими словами: «Хай Бог простить, я прощаю»; «Що було, то минуло!»

Вправління у використанні такого зразка словесних форм підвищують не тільки рівень загальної мовленнєвої культури старших дошкільників, але й сприяють постійній внутрішній потребі дитини творити добро і красу засобами мови.

Програмою виховання дітей для дошкільників, створеними відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти, передбачено

практичне ознайомлення дошкільників із прислів'ями та приказками на заняттях з художньої літератури.

На заняттях мовленнєвого спілкування, класичного типу і традиційної структури при вивченні будь-якого матеріалу варто впроваджувати систематичне проведення «Хвилинок мудрості народної», де звучать перлини українського фольклору – прислів'я і приказки з моральним спрямуванням.

Заняття з розвитку зв'язного мовлення, збагачені народними засобами, перетворюються в заняття словесності з глибокими міжпредметними зв'язками, з дослідженнями мовних процесів, моральних категорій, сприяють розкриттю великих можливостей даного навчального предмета у вихованні національної гідності, у формуванні морально-духовного ідеалу старших дошкільників засобами мови.

2. Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку

Гра - це «чарівна скринька», за допомогою якої можна навчити малюка читати, писати, і, головне - мислити, спостерігати, доводити, розуміти, творити.

Ігри в моральному вихованні навчають дітей спілкуванню і спостережливості, розвивають моральні якості дитини і творчі здібності, виховують почуття взаємодопомоги і співпраці, розвивають уяву. В грі краще всього проявляються індивідуальні особливості і взаємовідносини у дітей.

Через гру педагог може поступово впливати на характер дітей, поведінку, відмічати ті чи інші закономірності.

Ігрові ситуації діти сприймають більш природно, ніж серйозні обговорення. Ігри допомагають дітям розслабитися, відчувати себе комфортно.

Дитина збагачує гру такими самими моральними настроями та настановами, як і в реальному житті. Іграм належить суттєва роль у генезисі моральної свідомості. Таким чином, здатність до співчуття у дитини проявляється не із раціональної оцінки ситуації. Скажімо, якщо ми говоримо дітям, що нам важко, сумно, то самі слова не викличуть у них жодного співчуття чи співпереживання. Вислухавши нас, вони

залишаються байдужими. Але якщо дитина сама помічає наші страждання, відчуває їх у голосі, помічає у виразі обличчя, сльозах, то її серце переповнюється глибоким та справжнім жалем.

Це означає, що почуття любові у дітей має безпосередній, сенсуальний характер. Для дітей гра — це власне життя: відкриття світу, в якому вони вчать жити, пізнання добра і зла, самого себе. Отже, моральні почуття формуються у правильно організованій ігровій діяльності, де враховується низка важливих психологічних нюансів. Саме під час гри відбувається перехід до моральної особистості. Це і пошук друзів, адже у кожній грі беруть участь двоє, троє, четверо. Добре, коли вже змалечку в таких іграх дитина успадковує національний характер, формуючи свій особистий. Гра організовує, привчає дітей до порядку, підвищує активність, увагу й спостережливість. Під час гри дитина переборює невпевненість, відкриває в собі нові сили, творчі можливості. Під час ігор діти вправляються у моральних вчинках. У всіх ігрових ситуаціях обов'язковою умовою для підсилення їх виховного значення є прояв старанності, пильності, чесності, скромності, товариської взаємодопомоги.

Дітям подобається, коли дорослі приймають участь в їх іграх. Коли вони відчувають себе рівними з дорослими, їх поведінка стає більш серйозною і обдуманною. Це дуже допомагає у виховному процесі, зменшує дистанцію між педагогом і дітьми. Важливо, щоб педагог на протязі гри сам дотримувався тих моральних цінностей, яких він хоче навчити дітей, бути прикладом справедливого і уважного відношення до людей, бути ввічливим і терплячим.

Виховання морально-етичних цінностей у дошкільників має проходити «червоною лінією» через всі форми дитячої діяльності упродовж всього часу перебування дитини в дошкільному закладі.

Процес формування моральних якостей надзвичайно складний. Навчити математичних дій чи граматичного письма нлегше, ніж виховувати готовність поділитися з товаришем, поводитися так, щоб не нашкодити ближньому.

Через гру потрібно виховувати співчуття, делікатність, турботливість, тактовність.

В. Сухомлинський зазначав, що справжнє моральне виховання неможливе без виховання емоційного. Пізнавати навколишній світ розумом і серцем - це означає осягати моральні істини, ідеї, принципи

- в їх реальному вираженні. І тут можна використати ігри - емпатії - це психологічний засіб виховання дошкільників. Основною метою гри є уміння відчувати настрій, сутність, характер, стан певного об'єкта (явища) природи або людини. Такі ігри - емпатії розвивають емоційну сферу дитини, виховують моральні почуття, розвивають акторські здібності. Змістом гри може стати будь-яке явище природи або стан людини.

Ігри - емпатії, які можна використати: це «Ведмедики одужали», «Сміливий заєць», «Спляче кошеня», «Лисичка підслуховує», «Сонечко та хмарка», «Квіточка прокинулась», «Щуценятко під дощем».

Також можна організувати ігри - емпатії на основі творів В.Сухомлинського, орієнтуючись на інтереси дітей, їхні моральні якості, зацікавленість. Це ігри: «Яке щастя!», «Соловей і Жук», «Як здивувався Мурко».

Закріплення уявлення дошкільників про моральні правила здійснюються у дидактичних іграх:

1. «Що погано, а що добре» – діти розглядають картинки з різними ситуаціями і оцінюють їх.

2. «Чарівне слово» – діти, стоячи в колі, називають «чарівні слова»;

3. «Мудра Сова» – діти придумують якусь ситуацію, в яку потрапив його лісовий мешканець, і запитує поради у Сови.

4. «Добрі птахи» – дитина від імені пташки розповідає, яку добру справу вона зробила для лісу, для людей, для звірів.

5. «Добрий колобок» – діти придумують ситуації, в яких добрий колобок допоміг тим мешканцям, які дістались їм на карточках.

6. «Оціни вчинок» – діти оцінюють вчинок, який зображений на карточці, якщо вчинок хороший – зафарбовують фішку в зелений колір, а якщо навпаки – в червоний.

У дидактичних іграх діти вчаться самостійно розв'язувати ігрове завдання, доброзичливо оцінювати успіх інших, колективно гратися.

Одним із засобів закріплення, систематизації та узагальнення знань про навколишнє середовище є дидактичні ігри на дану тематику. Їх надзвичайно важлива роль полягає в пробудженні у дітей бажання чинити добро і не порушувати відомі їм правила поведінки в природі, у формуванні позитивних рис особистості, які виявляються у ставленні до природи як до об'єкту постійної уваги й турботи.

Це такі дидактичні ігри:

1. «Музей природи»,
2. «Сторінками Червоної Книги»,
3. «Можна - не можна»,
4. «Відгадай правило»,

Ігри-пошуки:

1. «Екологічна стежина»,
2. «Сигнальна смужка», та інші.

Також дітям подобається бути учасниками проведення ігор-драматизацій та інсценівок за творами В.Сухомлинського, це «Добре слово», «Сьома дочка», «Як мати стала зозулею». Адже ігри-драматизації та інсценівки дають можливість ввійти в інший стан душі, розвивають дітей духовно, формують життєвий смак, розвивають особистість.

Невід'ємною частиною у вихованні моральних цінностей у дітей є сюжетно-рольові ігри. В іграх діти вчаться узгоджувати свої дії з діями партнерів по грі, знаходити взаєморозуміння і повагу, розвивають вміння дружно спілкуватися, чемно поводитися, правильно відтворювати соціально-ігрові ролі.

В.Сухомлинський стверджував: «Краса - могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Найважливіше завдання морально-етичного виховання - навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність, і на основі цього утверджувати прекрасне в собі».

«Дитина по своїй природі - художник, відкривач світу. Так нехай же перед ним відкриється чудесний світ гри, краси, наповнюючи його серце, в прагненні робити людям добро».

3. Художня література як засіб морального виховання дошкільників

Становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про себе починається в дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей (гуманізму, колективізму, любові до батьків та ін.) і продовжується протягом життя.

Оскільки однією з головних цінностей дошкільного віку є висока емоційна чуйність у сприйнятті художнього слова, здатність яскраво переживати описані події, неодноразово з хвилюванням стежити за розвитком сюжету, тому використання художньої літератури є одним з

провідних засобів формування морального досвіду у період дошкільного дитинства. Виховання гуманних почуттів, духовних цінностей необхіднорозглядати в тісному взаємозв'язку з загальним емоційним розвитком дитини. Емоційне ставлення дітей до оточуючого є непрямим показником становлення їх почуттів. Художня літера- тура сприяє виникненню у дітей саме емоційного ставлення до описаних подій, природи, героїв, персонажів літературних тво- ів, до оточуючих їх людей, до дійсності. Важливу роль у вихованні підростаючої особистості відіграє дитяча література, якає органічною і невід'ємною складовою загальної літератури. Дитині, яка тільки починає пізнавати оточуючий світ, дуже по- трібні книги, які готують її до активного життя в суспільстві. Твори дитячої літератури, проходячи крізь уяву і серце юного читача, збуджують у ньому співчуття до доброго і прекрасного, розширюють загальний кругозір, учать любові й відданості, стійкості й незламності, чесності й наполегливості.

Зокрема О. Хролець зазначає, що дитяча література забезпечує перехід гуманістично-ціннісних орієнтацій у внутрішнє надбання особистості.

Художня література має велику перевагу серед мистецтв, як засобів виховання гуманних почуттів та формування духовних цінностей. Ця перевага виявляється і в можливості активно впливати на почуття і розум дитини, розвивати її емпатійність, емоційність. Недостатній розвиток цих якостей призводить до штучного обмеження можливостей дитини, вихованню людини, яка не відчуває, не розуміє, не співпереживає.

Вплив художньої літератури збільшується завдяки специ- фіці сприймання художніх творів дітьми дошкільного віку, що визначається їхніми віковими і психологічними особливостями: підвищена чутливість до зовнішніх впливів, безпосередність сприйняття оточуючого світу, високий рівень наслідування та емоційного «зараження». Сприймаючи високохудожні твори, аналізуючи їх, діти вчаться оцінювати вчинки і поведінку літературних героїв. Літературний твір сприймається дітьми в цілому, в єдності його змісту й художньої форми, а розуміння виявляється в судженнях та поглядах.

Так, наприклад, після знайомством із творами сучасної письменниці Лесі Вороніної дітям хочеться зробити щось добре й гарне, вони починають

дивитися на себе та навколишній світ добрими, світлими очима.

Використання казки є одним із провідних засобів формування емоційного досвіду у період дошкільного дитинства. Залежно від ситуації почуття та емоції можуть бути позитивними, негативними, орієнтувальними. Зазвичай діти супроводжують їх виразними рухами: мімікою, пантомімікою, голосовими реакціями. Наприклад, у казці «Троє поросят» дорослий засуджує легковажність тих поросят, які не захотіли будувати надійного дому, а дитина ототожнює себе з усіма персонажами, «проживаючи життя» кожного з них. Адже троє поросят – це один і той самий персонаж, лише на різних етапах розвитку. У цій казці досить яскраво проілюстровано дорослішання особистості.

Кожній дитині знайомий стан, коли вона сповнена злістю, бажанням зламати чи зруйнувати щось. Це «вовк», що живе у кожному з нас. Та казка підказує: Вовк – некерована агресія, що завжди жорстоко карається. Звідси – опосередкований вплив моралі: учись керувати «вовком» у своїй душі [8].

Виховання художнім словом призводить до великих змін емоційній сфері дитини, що сприяє появі живого відгуку на різні життєві події, змінює її ставлення до речей, перебудовує її суб'єктивний світогляд. Під час читання творів дитина уявляє перед собою певну картину, конкретну ситуацію, образ, переживає описані події, і чим сильніше її переживання, тим багатше її почуття й уявлення про дійсність. Моральні норми та правила художніх творів набувають живого змісту, стають доступними і зрозумілими та легко приймаються дитиною як єдиний правильний варіант поведінки. Дитина ніби входить всередину подій художнього твору, ніби стає їх учасником. Часто вихователі використовують під час занять такі твори К. Ушинського, як: «Гусак і журавель», «Два козлики», «Бджоли та муха», «Лисиця та журавель», «Півник із родиною», «Суперечка тварин», метою яких є показ моральних норм спілкування, ставлення один до одного, допомоги один одному та взаємоповаги за допомогою художнього слова, адже діти, зіставляючи себе з героями цих творів, самостійно роблять певні висновки, що є головним у засвоєнні правил моральної поведінки.

Використовуючи художню літературу тільки для вирішення завдань з розвитку мовлення та поетичного слуху, ми втрачаємо велику частину потенціалу цього засобу. А надмірне моралізування,

одностороннє трактування художніх образів зводить нанівець всю ефективність, заважає розвитку почуттів, духовної свідомості, правильного ціннісного ставлення до дійсності.

Коли мова заходить про розвиток ціннісної свідомості дітей, виховання гуманних почуттів, необхідно ставити питання, які викликають у дітей інтерес до вчинків, мотивів поведінки героя, їх внутрішнього світу, переживань. Ці питання мають допомогти дитині розібратися в образі, висловити своє ставлення до нього; вони повинні допомогти вихователю зрозуміти душевний стан дитини під час читання; виявити здатність дітей порівнювати й узагальнювати прочитане. Поступово діти вчаться порівнювати не тільки вчинки літературних героїв, але і свої, а також вчинки однолітків. Уявлення, отримані дітьми із художніх творів, переносяться в їхній життєвий досвід поступово, систематично.

Важлива функція моральних цінностей у тому, що вони містять зразок поведінки, а особливий виховний вплив використання художньої літератури полягає в тому, що значення моральних норм у них пояснюється не абстрактно, а на конкретних ситуаціях. Моральний урок, який діти винесуть з творів художньої літератури допоможе їм отримати чіткі орієнтири у системі цінностей, закласти підвалини міцних моральних переконань, сформувати власну модель поведінки в суспільстві. Зміст творів захоплює дітей, вводить у вир цікавих подій, отримує глибокий емоційний відгук, змушує хвилюватися задійових осіб. Саме переживання за літературних героїв викликає у дітей співчуття, милосердя, доброзичливість, гуманність, почуття радості від перемоги добра над злом.

Залучення дітей до світу художньої літератури починається ще з раннього віку у сім'ї. Це потішки, пестушки, забавлянки, колискові. У дошкільному закладі продовжується знайомство з різними жанрами дитячої літератури: приказками та прислів'ями, загадками і скоромовками, лічилками, казками, байками, легендами, поетичними творами та ін. Художнє слово призводить до великих змін в емоційній сфері дитини, сприяє появі живого відгуку, змінює ставлення до речей, перебудовує суб'єктивний світогляд.

Необмежені можливості формування моральних цінностей та емоційного розвитку мають перлини народної творчості. У творах фольклору через його героїв яскраво постає ідеал українського виховання: здорова, гуманна, культурна, щаслива людина; вільна,

оригінальна та неповторна особистість. Занурюючись у казковий світ, дитина занурюється в глибини своєї душі, учитьс я оволодівати цим підсвідомим простором. Повернувшись до реального світу, вона почувається впевненіше, починає усвідомлювати власну спроможність упоратися з очікуваними труднощами. Байки тактовно висміюють негативні якості характеру, навчають ставитись з гумором до життя, містять повчальний зміст. Поетичні твори мають велику силу впливу на емоційний розвиток, та засвоєння ціннісних орієнтацій.

Отже, художня література активно впливає на почуття розум дитини, забезпечує розуміння та прийняття моральних норм як єдиних правильних варіантів поведінки.

Лекція 7 **ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ ІЗ МОРАЛЬНОГО** **ВИХОВАННЯ**

План

1. Планування мети
2. Вибір методів проведення занять з морального виховання
3. Поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи дітей
4. Контроль і оцінка проведення занять
5. Створення ситуації успіху
6. Створення ігрових ситуацій, що спонукають дітей до морально-етичних взаємин

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28.

Додаткова: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 14, 19, 21, 22.

1. Планування мети

Організація заняття - один із важливих напрямків роботи педагога, у ньому найчастіше поєднуються навчання й виховання дітей. Виховні можливості навчального процесу приховані перш за все в його організації. У колективній діяльності головними чинниками виховання є власні умови, характер стосунків. Спілкуючись, діти вчаться співпрацювати в колективі. За правильно організованого заняття успішно розвиваються такі моральні якості, як: колективізм, відповідальність, чесність, культура поведінки.

Усе це обумовлюється методами, способами і формами проведення заняття: постановкою мети та завдань заняття (для дітей), зацікавленістю діями педагога й дітей, єдністю і постійністю вимог, умінням педагога створити атмосферу співробітництва, забезпечити порядок і дисципліну.

1. Мета, що є близькою перспективою спільної діяльності, захоплює, згуртовує, викликає інтерес до опанування нових знань і вмінь. У дошкільнят постановка такої мети має свої особливості.

1) Мета повинна бути доступною, близькою й зрозумілою дітям. Наприклад, педагог говорить дитині: «Ось намагатимемося гарно написати, покажемо ці зошити татам і мамам, вони порадіють вашим успіхам!» Діти тут бачать перспективу — слід докласти зусиль, щоб зробити приємне батькам, щоб написати якнайкраще.

2) У меті просто й переконливо виявляється практична необхідність набутих знань і вмінь (про що дізнаємось, чого навчимося, де застосовуватимуться знання). Такий підхід до подання матеріалу захоплює дітей практично-діловою стороною, відповідає їхнім прагненням бачити результати своєї праці.

3) Мета – емоційно приваблива, містить гру, змагання.

Наприклад, діти можуть подорожувати разом із Червоною Шапочною і допомагати їй.

Отже, мета, правильно поставлена, чітка, спонукає до згуртованої діяльності, викликає інтерес до навчання.

2. Вибір методів проведення заняття з морального виховання

Функції організації досвіду стосунків виконують методи проведення заняття.

Методами навчання не тільки вчать, передають знання, формують уміння, а й організують навчальну працю, спонукають до активної роботи, впливають на характер взаємин, що складаються. З їх допомогою створюються проблемні ситуації, висуваються такі пізнавальні та практичні завдання, що вимагають від дітей вольових зусиль, напруження думки й пам'яті.

Методи стимулювання обов'язку та відповідальності містять роз'яснення значущості навчання, висувають навчальні вимоги, критерії оцінювання, заохочення та покарання.

Методи стимулювання інтересу до навчання створюють ситуації емоційних переживань, новизни, парадоксу, ситуації успіху, несуть

артистизм, емоційність мовлення педагога, пізнавальні ігри, навчальні екскурси, наближають зміст освіти до реалій життя.

Тут стимулами самоорганізації є позитивні емоції й інтерес, що виник під час творчого надбання знань. Кожний метод навчання може бути використаний із метою формування моральних цінностей дітей: складні щодо змісту вправи містять у собі пошукове завдання, мають творчий характер і вимагають інтенсивної, вдумливої роботи. Виконуючи такі вправи, діти набувають звички переборювати труднощі, привчаються до організованості й самостійності. За таких умов розвиваються допитливість, готовність до співробітництва, почуття відповідальності.

3. Поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи дітей

На характер стосунків під час навчання впливає правильне поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи дітей. Поєднання різних форм заняття активізує спілкування, взаємодопомогу, розвиває мовлення та мислення дітей. Група комплектується з урахуванням конкретних завдань. Іноді сильних дітей об'єднують у групи зі слабкими дітьми, щоб слабші навчанні діти брали приклад з товаришів, прагнули краще працювати. Непосидючі й рухливі краще виявляють себе поряд зі спокійними, стриманими, а самовпевнені – зі скромними та уважними. Звісно, об'єднувати дітей для спільної діяльності можна й за іншими ознаками. Іноді між сильними дітьми виникає здорове суперництво, а спокійні краще працюють із ровесниками такого самого темпераменту.

4. Контроль і оцінка проведення занять

На хід заняття, організацію праці дитини та на її моральне виховання впливають контроль і оцінка. Контроль організовує роботу, підвищує відповідальність, формує вміння самоконтролю. Також контроль виконує організаційну роль, якщо дотримуватись таких вимог:

а) систематично перевіряти дитячі роботи, їх знання, коментувати виконані завдання й відповіді;

б) організовувати перевірку виконаних завдань силами самих дітей;

в) спиратись на активність дітей під час перевірки умінь і навичок, за їх участю проводити бесіди, коментувати вправи, робити висновки,

обговорювати відповіді. Контроль і перевірка є спільною справою, колективною роботою, що виховує почуття взаємовідповідальності й вимогливості до знань і вмінь.

5. Створення ситуації успіху

Цілісний підхід до організації заняття потребує вмілого використання методів організації діяльності та поведінки – виховних ситуацій, змагання, ігрових прийомів, схвалення і заохочення. Дитина на початковому етапі навчання ще не усвідомлює себе членом колективу, не розуміє, що її поведінка має значення як для неї і педагога, так і для всіх дітей. Згодом діти починають розуміти потребу дисципліни не тільки для власних успіхів у навчанні, а й заради всіх, і особливо велике значення має ситуація успіху, яка викликає радість навчання, бажання дружно працювати. Створюється вона з метою розв'язання конкретної виховного завдання. У дитини зник інтерес до виконання запропонованого завдання, знизилася працездатність – створюється ситуація, у якій би вона могла досягти успіху, пережити задоволення. Планування ситуації успіху містить:

- використання тих ситуацій, що виникають під час заняття. Дорослий уважно стежить за поведінкою дітей, їх емоційним станом, готовністю переборювати труднощі, послабленням уваги, щоб своєчасно пробудити до зусиль

- навмисне створення ситуації, що викликала б позитивні емоції, пов'язані з досягненням успіху в навчанні;

- використання прийомів для розвитку й закріплення успіху з урахуванням конкретних умов та індивідуальних особливостей дітей.

Для цього використовуються схвалення, похвала, оцінювання, вияви довіри, уваги.

6. Створення ігрових ситуацій, що спонукають дітей до морально-етичних взаємин

На організацію заняття, підвищення його виховної ефективності впливають створення ігрових ситуацій.

Ігрові ситуації закріплюють у дошкільників моральні уявлення про взаємини дорослих. Формування відповідних уявлень починається під час організованого навчання, здійснюється під час активного відтворення їх у вчинках дітей, спілкування з однолітками під час гри. Спрямовуючи взаємини дітей на відтворення моральної сутності

поведінки дорослих і одночасно зберігаючи їх ініціативу та активність, педагог повинен налагодити з ними ігрові взаємини, що визначаються ігровими ролями.

Ігрові ситуації, у яких виявляється моральна сутність дітей, іноді можуть виникнути у грі самі собою: потрібно допомогти товаришеві, виявити співчуття до слабкого, хворого; обережно, з повагою ставитися до результатів праці та ін. Але, будучи випадковими, ці ситуації дають можливість активізувати тільки деякі моральні уявлення дошкільників. Роль педагога полягає в тому, щоб поглибити й розгорнути в ситуаціях етичний зміст. Підтримувати ігрові ситуації, що виникають спонтанно, педагог може за допомогою звертань до дітей, відповідно до ролей, що виконуються. Наприклад, у молодшій групі виникла ігрова ситуація — діти поклали ляльок спати й забули вкрити. Педагог звертається до них: «Малюк не може заснути, йому холодно» — і той, хто виконує роль педагога або няньки, дбайливо вкриває ляльку. У грі дітей середньої групи під час будівництва одна з панелей перекосилася. Педагог звертається до «будівельників»: «Чи довго й міцно триматиметься наш будинок? Чи не розвалиться він, якщо в нього вселяться мешканці?» — «будівельники» рівно й щільно прилаштують панелі.

Для того щоб дати можливість дітям частіше вправлятися в позитивних моральних вчинках, педагог сам може створювати моральні ситуації. Це дасть можливість систематично поглиблювати моральний досвід дітей. Провокувати виникнення моральних ситуацій можна за допомогою іграшки, спеціально підготовленого атрибута.

Ефективним прийомом у створенні таких ситуацій є звертання до дітей начебто від імені ляльки. Діти охоче виконують прохання ляльки, задовольняють її бажання. Цим самим вони співчують їй, піклуються про неї. Діти починають сприймати ляльку як живе створіння, опікують її. Наприклад, діти молодшої групи — «вихователі» у дитячому садку — збирають дітей на прогулянку. Педагог нібито замість ляльки звертається до «педагога»: «Я не можу зав'язати шарфік!» — «педагог» дбайливо допомагає ляльці. У середній групі педагог звертається до «педагога» замість ляльки: «Я порізала пальчик, мені боляче», — «педагог» заспокоює «дитину», відводить до «медсестри», яка оглядає, робить перев'язку.

Зразок спілкування, запропонований вихователем, допомагає дітям пригадати слова, що потрібно вживати, звертаючись одне до одного. У грі старших дітей у кабінеті «зубного лікаря» «дитина»

боїться лікуватися. Педагог нагадує: «Перш ніж почати лікування, зубний лікар обов'язково заспокоїть хворого: "Не хвилюйся, я почищу зуб і покладу ліки. Це не боляче"». «Лікар», наслідуючи, заспокоює «хворого».

Щоб малозмістовний епізод гри набув морального змісту, педагогові варто зацікавити дітей новою ігровою ситуацією, яку можна створити за допомогою прийомів, розглянутих вище. Наслідуючи дорослих, діти в спілкуванні з однолітками поповнюють свій моральний досвід і під впливом гарних вчинків однолітків. Педагог спрямовує їхню увагу на приклади рольової поведінки, пов'язані з відображенням морально значущих вчинків дорослих, виявляє позитивне ставлення до них, підтримує зауваження й вимоги дітей одне до одного. Оцінювання вихователем виявів дітьми у грі своїх моральних уявлень про людські взаємини також сприяє моральній спрямованості поведінки дошкільників.

Лекція 8

МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ІДЕЯХ МИРУ

План

1. Мета і завдання виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру
2. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практиці діяльності сучасних ЗДО.
3. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28.

Додаткова: 1, 2, 3, 4, 8, 9, 16, 17, 19, 20.

1. Мета і завдання виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру

Проблема виховання миролюбної особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах вона набуває особливого значення. За останніми підрахунками півмільйона дітей в Україні бачили наслідки воєнних дій і попелища на Донбасі. Не краща ситуація і в інших регіонах. Батьки скаржаться на те, що діти задають «незручні питання про війну». Малечу цікавить, чому по телевізору показують

танки, зростає кількість загиблих, хто такі терористи, що таке АТО? На допомогу батькам повинні прийти вихователі, які знають правильні відповіді на ці запитання і вміють виховати такого громадянина, що має глибоко усвідомлену життєву позицію, налаштований патріотично й водночас толерантно, з повагою ставиться до інших людей, їхніх національних культур, держав.

В статті 1 «Загальної декларації прав людини» говориться про те, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Концепція дошкільного виховання в Україні передбачає комплексне вирішення питань розвитку дітей з раннього віку, серед яких важливе місце посідає виховання їх в дусі миру.

«Виховання в дусі миру» - уже не просто загальноприйнятий міжнародний термін. Воно стає якби особливим розділом педагогіки миру, уроком взаєморозуміння і взаємодовіри між молодими громадянами різних країн і континентів. Виховання в дусі миру - це напрям в педагогічній теорії і практиці, що має на меті соціальну, духовну і моральну підготовку особистості до свідомої і активної участі в розв'язанні найважливішої проблеми сучасності - встановлення миру, взаєморозуміння і довір'я між народами, дотримання прав народів і людини.

Мир – це готовність зрозуміти душевний стан людини, вміння бути поряд, підтримати в тяжку годину, це велика любов, повага і турбота про іншого. На наш погляд, виховання в дусі миру – це нові підходи до виховання в дітей почуття взаєморозуміння, довіри і дружби між народами світу.

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» ставить за мету виховання духовних та моральних цінностей у дошкільників. У розділі «Соціально-моральний розвиток» викладено завдання та зміст роботи з виховання у дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, основ колективізму; конкретизовано зміст знань про норми моралі у суспільстві, що необхідні для формування основ моральних якостей. В Програму введено напрям роботи «Духовне виховання», який висуває такі завдання формування особистості старших дошкільників:

- сприяти засвоєнню уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню власного емоційного досвіду та виробленню певного емоційного ставлення до себе;

- давати уявлення про те, що народ засуджує негативні вчинки людей; вчити поводитися відповідно до норм моралі, давати оцінку власним негативним вчинкам. Формувати негативне ставлення до поганих вчинків;
- вчити дітей споконвічних правил: не можна не слухати батьків, старших людей, обманювати їх, глумитися над старістю, глузувати з калік, знущатися з тварин, лицемірити, ображати інших, підлабузнюватися, брати чужі речі без дозволу, бути байдужим до чужого горя;
- формувати уявлення про духовні норми взаємин між людьми: доброзичливість, чесність, справедливість, повагу, відповідальність, співчуття;
- вчити хлопчиків щодо дівчаток бути поступливими, тактовними: пояснювати, що таке толерантність;
- вчити адекватно реагувати на асоціальні вчинки, розв'язувати спірні питання, бути справедливим, совісним, відповідальним.

2. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практику діяльності сучасних ЗДО

Реалізуючи зміст програми, вихователі сучасних ЗДО прагнуть виростити людину, здатну жити в гармонії з природою, з людьми, з самою собою, консолідувати зусилля громадських і державних організацій, зацікавлених в освіті і вихованні дітей в дусі миру. Вони стверджують думку про те, що виховання в дусі миру, взаєморозуміння і співробітництва - програма комплексна. Вона передбачає реалізацію усіх напрямів виховання, серед яких патріотичному вихованню відводиться провідна роль.

Патріотичне виховання вчені розуміють як «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально - творчими й духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю».

Патріотичне виховання, яке передбачає формування у дошкільників патріотичних почуттів, вироблення високого ідеалу служіння народу, готовність у будь-який час стати на захист рідної Вітчизни, розвиток широких гуманістичних підходів до навколишнього світу та високої моральності, має вестись за такими напрямами:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного

дому, сім'ї, дитячого садка, селища, країни);

- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- формування почуття власної гідності як представників свого народу.

- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Надзвичайно важливо ознайомити дітей із багатою спадщиною української народної творчості. Впроваджуючи в роботу із дошкільнятами метод проектної діяльності у вихованні і формуванні української свідомості і самосвідомості дітей дошкільного віку, педагоги максимально використовують весь потенціал українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей проявах.

В основі проведення проекту лежить використання музичного фольклору в ході музичних занять, гурткової роботи, проведення свят і розваг, занять з малювання, фізичної культури. Під час ознайомлення дошкільників з українською культурою вихователі використовують інформативний компонент, а також відповідну атмосферу (використання національної атрибутики, оформлення приміщення в національному стилі). Для цього створюють міні-музеї «Лялька - мотанка», «Українська народна вишивка», «Українська дерев'яна іграшка», оформляють музичну залу в національному стилі.

В процесі проведення екскурсій до міні-музеїв, діти ознайомлюються із побутом та культурними надбаннями українського народу. З дошкільниками вихователі вивчають історію назв вулиць, річок, культури рідного селища, слухаючи розповіді старших про своїх пращурів та великий український народ, за якими стоять цікаві історії, реальні події.

Виховуючи дітей в дусі миру, вихователі проводять такі заняття:

- «до бабусі на гостину» у першій молодшій групі;
- «калинонька - красунечка» у другій молодшій групі;
- «мова наша рідна» у другій молодшій групі;
- «мої перші казки» у середній групі.

Саме такі заняття сприяють розвитку у дітей з раннього віку таких якостей, як доброта, щирість, любов і повага до старших, що складають основу розвитку миролюбної особистості.

Обговорюючи з вихователями проблеми формування у дітей

уявлень про мир і війну, добро і зло, чи варто знайомити дошкільників з поняттями агресії, зла, як уникнути появи у малят почуття страху перед ядерною загрозою, чи припустимо давати їм інформацію про страждання, нещастя, які травмують дитячі душі?

В розгляді цієї проблеми є різні погляди. Хоча всі вони сходяться до одного: розповідати про все треба, проблема полягає лише в доборі перспективних методів і прийомів роботи. Адже для дітей мир - це сонце, квіти, впевненість, що вони можуть спокійно гратися, любити батьків, свого вихователя, друзів. Але мають знати вони і те, що несе з собою війна. Тому на честь Дня перемоги в садочку відбуваються зустрічі з ветеранами війни, які розповідають малятам про те, що довелося пережити дорослим і дітям під час великого лихоліття. Діти також відвідують могилу невідомого солдата, а також могилу Тараса Якимчука, який загинув під час проведення АТО, до підніжжя яких кладуть квіти.

Вихователі впевнені в тому, що досягти успіхів у вихованні особистості можливо лише за «умови творчої співдружності й співпраці між педагогами та родиною батьків». Тому батьки можуть стати активними помічниками і учасниками у проведенні родинних свят, а саме:

- у другій молодшій групі: «Мамина колискова», «Українська кухня», «Пригоди великоднього яєчка», «Гарбузова родина»;
- у середній групі: «Оберігова країна»;
- у старшій групі: «Хай живе козацька слава, хай живе козацький дух», «Закосичення», «Андріївські вечорниці», «Ярмарок», «Колядування», «Чарівна україночка».

Колективи закладів дошкільної освіти беруть активну участь у допомозі воїнам ООС. Наприклад, для того, щоб внести часточку у підняття морального духу українських воїнів, педагоги проводять ряд занять з образотворчого мистецтва, гурткові заняття і передають дитячі поробки разом із випічкою педагогів і батьків українським воїнам.

Зміст виховання дітей в дусі миру залежить, насамперед, від таких факторів:

- мети і завдання виховання;
- політики держави і завдань, що стоїть перед суспільством в цей історичний момент;
- системи виховання дітей;
- часу, що відводиться на проведення різноманітних заходів з дітьми;
- зв'язку виховного процесу дитячого садка з життям суспільства.

Формуванню національної самосвідомості дошкільників сприяє кожне заняття чи екскурсія в міні - музеї, розвага чи свято, які передбачають знайомство із українськими народними звичаями, обрядами та традиціями, що складає основу розвитку патріотичних почуттів. Не менш важливі й результати відповідної роботи. Адже, лише на ґрунті любові й поваги до рідного слова, до мудрості, творчості свого народу розвиватимуться інтернаціональні почуття, формуватимуться розуміння інтересів і потреб інших народів, шанобливе ставлення до їхньої мови, культури.

Виховання національної свідомості і миролюбства має розпочинатися в період дошкільного дитинства, коли відбувається становлення його першооснов.

3. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир

В енциклопедії освіти наголошено, що виховання в дусі миру—це напрям педагогічної теорії і практики, який має за мету соціальну, духовну і моральну підготовку свідомої й активної участі в розв'язанні найважливішої проблеми сучасності —встановлення миру, взаєморозуміння і довіри між народами, дотримання прав народів і людини.

Програма дошкільного закладу дає змогу розкритись дитячій душі, наповнитись духовністю, без якої життя просто неможливе, адже черства душа—це неповноцінне життя. Одне з важливих місць у системі виховання дошкільників займають бесіди, які спрямовані на виховання дітей у дусі миру.

Бесіди про мир – це одна із форм виховної роботи закладу дошкільної освіти, яка організовано і планомірно проводиться вихователями з метою вивчення нового або закріплення знайомого матеріалу, або перевірки знань дітей про миролюбство, любові до рідної України, її роль у суспільному житті інших держав, в боротьбі за мир між народами, ознайомлення з героїчним подвигом народу. Головне завдання цих бесід полягає в роз'ясненні значення моральних норм і правил поведінки, аналізі вчинків дітей і дорослих, колективному обговоренні етичних проблем. Негативні прояви поведінки також можуть стати предметом для розмови, яка має на меті вироблення в дітей відповідної оцінки негативного вчинку і прагнення уникати його.

У бесідах про миролюбну політику нашої держави потрібно розповісти про найсуттєвіші вузлові питання політики України за мир між народами. Закладаючи першооснову громадянських почуттів у старших дошкільників, варто під час проведення бесід не перенаситити дітей інформацією, щоб не пригасити інтерес. Адже позитивних наслідків бесіда досягне лише тоді, коли вона буде побудована на «живому» доступному сприйманню дітей матеріалами, коли вона викличе у них відповідні емоції, допоможе їм бачити позитивне і негативне в поведінці людей, спонукає їх до самостійної оцінки своїх вчинків.

Бесіда про мирну політику України відіграє виховну роль лише в тому разі, коли вона відповідає певним педагогічним вимогам. Ці вимоги стосуються змісту бесіди, її форми проведення, відповідності матеріалу виховним особливостям дітей. У зв'язку з цим слід дбайливо добирати факти, які б навчали дітей, захоплювали їх своїм змістом, викликали у них відповідні переживання.

У процесі підготовки і проведення бесід про мир потрібно активізувати дошкільників: готуватись до бесіди разом, створювати різні моральні ситуації, організувати перегляд фільмів на військову тематику, готувати подарунки для запрошених гостей на зустріч.

Готуючись до етичної бесіди, потрібно враховувати те, що досвід дошкільника містить окремі враження, результати спостережень, ставлення до вчинків літературних героїв та однолітків. Тому варто намагатися актуалізувати для дитини цей досвід. Це допомагає дитині зрозуміти, що її дії стосовно іншої людини не байдужі дорослим, ровесникам і що вчинки в колективі, сім'ї, суспільстві мають моральний смисл.

Аналіз навчальних програм для дошкільників дав можливість згрупувати бесіди з виховання у душі миру для дошкільнят на чотири основні групи. До першої групи ми відносимо бесіди, в яких розкриваються політичні основи нашого суспільства, політики України, героїзм українського народу. Сюди можна віднести такі теми: «Україна – миролюбна держава», «Мое рідне місто, селище», «Державні символи країни», «Герої не вмирають» та ін.

До другої групи відносяться бесіди морально-етичного характеру, Така тематика цих бесід: «Праця людей годує, а лінь марнує», «Щоб в серці жила Батьківщина», «Хто не працює, той не їсть», «Товариш пізнається в біді» та інші.

До третьої групи відносяться бесіди, у яких вихователі виховують у дітей бережливе ставлення до природи звичаїв і традицій українського народу. Сюди належать такі теми: «Прилітайте лелеченьки», «Рослини і їх вшанування у народі», «Рідний край – земний рай», «Свято проводів зими і зустрічі весни» та інші.

До четвертої групи відносимо бесіди, що звеличують красу української мови і виховують у дітей любов до своєї родини. Така тематика цих бесід: «Українська мова – мова мого народу», «І чужому научайтесь і свого не цурайтесь», «Роде наш красний», «Скрізь добре, а вдома найкраще, «Без роду немає народу» та інші.

Проведення бесід про мир ми розпочинається з бесід про свою сім'ю, рід, родину, виховання любові до рідної вулиці, села чи міста, де народились, своєї Батьківщини, розширення знань про коріння нашого народу – історію Козаччини та Запорізької Січі, виховання бережливого відношення до природи та любові до своєї мови.

Особливої уваги вихователі надають вивченню місцевого матеріалу, який черпають з розповідей людей старшого віку (легенди, загадки, прикмети, повір'я) та з публікацій в журналах «Дошкільне виховання», «Початкова школа», «Рідне слово» та ін. Особливо у пригоді стають публікації ознайомлення дітей із календарними святами, звичаями, обрядами В.Скуратівського.

Серед безлічі творів даного жанру потрібно підбирати педагогічно доцільні, а саме: «Хочеш з людьми в дружбі жити, не тримай у серці зла», «Із слабким не воювати», «Немічного не б'ють», «Хто іншим лихо бажає, сам лихо має», «Жити – Вітчизні служити», «За рідний край – хоч помирай» та ін. Вивчення близького, доступного фольклорного матеріалу збагачує мовлення дітей, сприяє формуванню особистості дошкільника, виховує у них миролюбність.

Але чи не найбільше на дітей чинять вплив зустрічі дошкільнят з воїнами ООС та бесіди з ними, до яких діти готуються з щирістю і великим старанням. Спільно з батьками і вихователями вони можуть представити виставку під назвою «З любов'ю до України», на якій експонують власноруч зроблені вироби патріотичного стилю, писанки, квіти жовто-синього кольору, обереги для воїнів ООС та інші прояви дитячих старань. Такі бесіди допомагають не тільки виховувати дітей у дусі миру, але й згуртовують дитячі колективи, формують риси свідомої поведінки дітей.

ПРАКТИКУМ

Плани для проведення практичних занять

Тема 1

Теоретичні основи морального виховання дошкільників

План

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дидактичні підходи до морального виховання дітей дошкільного віку
2. Теоретичні детермінанти морального виховання дошкільників

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати повідомлення на одну з обраних тем:

- 1.1. Зарубіжні педагоги про важливість духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.
- 1.2. Вітчизняні класики педагогіки про моральне виховання дошкільників.
- 1.3. Сучасні дослідження проблеми морального виховання підростаючого покоління

Вимоги до оформлення повідомлень:

Повідомлення – форма, в якій передається інформація в процесі комунікації; впорядкована послідовність відомостей (даних), призначена для передачі в комунікативно-інформаційному процесі (зокрема й науковому).

Підготовка повідомлення є частиною самостійної роботи з додатковою навчальною, науковою літературою, періодичними, офіційними виданнями, і інформацією отриманою із мережі Інтернет.

Для початку необхідно ознайомитися із запропонованими темами повідомлень, які подаються після кожного практичного заняття. Визначивши тему, слід вибрати зі списку рекомендованої літератури необхідні джерела, а також проаналізувати наявну у бібліотеці літературу. Далі, залежно від наявного матеріалу, необхідно скласти план, згідно з яким буде викладено основний матеріал.

Обсяг повідомлення – 5-7 сторінок друкованого тексту. Повідомлення потребує оформлення на окремих аркушах формату А-4, повинно мати титульну сторінку, що оформляється згідно вимог до

реферату. З другої сторінки викладається зміст повідомлення, при необхідності робляться висновки. На останній сторінці роботи слід надати список використаної літератури, або періодичних, офіційних видань чи/і джерел мережі Інтернет.

Робота друкується шрифтом Times New Roman текстового редактора Word розміру 14 на одному боці аркуша білого паперу формату А4 з інтервалом 1,5 (до 30 рядків на сторінці).

Поля: ліве, верхнє і нижнє - 20 мм, праве - 10 мм.

2. Доповнити схему “антиподи абсолютним та вічним цінностям”

Добро	Сумління, правда	Зло
1) віра, надія 2) любов, доброта 3) чесність, справедливість 4) щирість, гідність 5) милосердя, прощення 6) досконалість, краса 7) свобода, великодушність 8) оберігання життя 9) мудрість 10) благородство 11) нетерпимість до зла		1) зневіра, безнадія 2) _____ 3) _____ 4) _____ 5) _____ 6) _____ 7) _____ 8) _____ 9) _____ 10) _____ 11) _____

Для довідок: безнадія, підлість, ненависть, нечесність, зневіра, несправедливість, безглуздя, злочинність, бездушність, безвілля, потворність, недолугість, самоприниження, лукавство, жорстокість, пристосовництво, злопам'ятність, байдужість.

3. Скласти структурно-логічну схему «Теоретичні основи морального виховання дошкільників»

Методичні рекомендації:

Структурно-логічні схеми – це спосіб наочного представлення інформації в структурованому, систематизованому, закодованому за допомогою знаків-сигналів (символічних, графічних, візерункових, словесних) вигляді.

У складанні схеми важливого значення набуває вибір графічного

елементу, способу композиційного об'єднання блоків схеми, засобів зв'язку між елементами (стрілочки, лінії різного типу та розміру), засобів акцентування змістовних позицій (колір, розмір шрифту, тип кеглю, штрихування та ін.).

У процесі виконання завдання варто опрацювати навчально-методичний посібник:

Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. Для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/402/1/Strukturno-logichni%20shemu.pdf>

Розробляючи структурно-логічну схему «Теоретичні основи морального виховання дошкільників», варто виокремити основні блоки: мораль, моральність, моральні якості, моральні цінності, моральне виховання, завдання морального виховання, чітко представити їх складові у вигляді блок-схем, подати стисло характеристику кожної структурної компоненти, вказати засоби зв'язку між елементами.

Структурно-логічна схема подається на аркуші формату А4, орієнтація – за вибором студента (книжкова або альбомна), шрифтом Times New Roman, кеглем – від 10 до 16, основні структурні елементи варто виділити жирним шрифтом.

Рекомендована література до теми 1.

Основна

1. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
2. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : [монографія] / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич, 2009. С. 64–76.
3. Лохвицька Л. В. Дошкільна освіта: історія і сьогодення : [довідник] / Л. В. Лохвицька. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 208 с.
4. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.

Додаткова

1. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
2. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. Для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Шwirка. Старобільськ, 2015. 112 с.
URL :
<http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/402/1/Strukturno-logichni%20shemu.pdf>

Тема 2

Психолого-педагогічні особливості морального виховання дітей дошкільного віку

План

1. Детермінанти морального виховання дошкільників
2. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки
3. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці
4. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів дошкільника
5. Формування індивідуальної моральної свідомості дитини
6. Психолого-педагогічні умови морального виховання дітей дошкільного віку
7. Завдання морального виховання дошкільників
8. Закономірності і принципи морального виховання дошкільників
9. Шляхи реалізації мети і завдань морального виховання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати доповідь у формі мультимедійної презентації на одну з обраних тем:

- 1.1. Детермінанти морального виховання дошкільників
- 1.2. Специфіка опанування дошкільниками правил моральної поведінки
- 1.3. Розвиток мотивів поведінки і формування самосвідомості дитини в дошкільному віці
- 1.4. Розвиток емоційно-вольової сфери та моральних почуттів

дошкільника

Методичні рекомендації

У процесі підготовки доповіді радимо взяти до уваги лекційний матеріал теми «Психолого-педагогічні особливості морального виховання дітей дошкільного віку», а також скористатися джерелами, представленими у списку рекомендованої літератури.

Вимоги до оформлення мультимедійної презентації

Основні слайди презентації повинні мати:

- титульний аркуш;
- слайд з фотографією автора і контактною інформацією (пошта, телефон);
- зміст з кнопками навігації;
- основні пункти презентації;
- список джерел (до 5 основних);
- завершальний слайд.

Дозволяється об'єднувати слайд 1 і слайд 2.

Кнопки навігації потрібні для швидкості переміщення усередині презентації.

Список джерел повинен бути з детальним зазначенням вихідних матеріалів (звідки взяли ілюстрації, звуки, тексти, посилання). Крім електронних адрес, потрібно вказувати і друковані видання.

Вимоги щодо структури та змісту навчального матеріалу:

- викладайте матеріал стисло, з максимальною інформативністю тексту;
- слідкуйте за відсутністю нагромадження, чітким порядком у всьому;
- ретельно структуруйте інформацію;
- використовуйте короткі та змістовні заголовки, марковані та нумеровані списки;
- важливі відомості (наприклад, висновки, визначення, правила тощо) подавайте крупним та виділеним шрифтом і розташовуйте у лівому верхньому куті екрана;
- другорядні відомості бажано розміщувати внизу сторінки;
- кожній ідеї треба відвести окремий абзац;
- головну ідею абзацу викладайте в першому рядку;
- використовуйте табличні форми запису даних (діаграми, схеми) для ілюстрації важливих фактів, щоб подати матеріал компактно і наочно;

- графіка має органічно доповнювати текст;
- пояснення треба розташовувати якнайближче до ілюстрацій, з якими вони мають одночасно з'являтися на екрані;
- необхідно ретельно продумати інструкції до виконання завдань: їх чіткість, лаконічність, однозначність;
- усі текстові дані потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних і стилістичних помилок,
- дотримуйтеся прийнятих правил скорочень;
- форма представлення інформації повинна відповідати рівню знань слухачів.

Додаткові вимоги до змісту презентації(за Д. Льюїсом):

- кожен слайд має відображати одну думку;
- текст має складатися з коротких слів та простих речень;
- рядок має містити 6–8 слів;
- всього на слайді має бути 6-8 рядків;
- загальна кількість слів не повинна перевищувати 50;
- дієслова мають бути в одній часовій формі;
- заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні ідеї слайда;
- у заголовках мають бути і великі, і малі літери (а не тільки великі);
- слайди мають бути не надто яскравими –зайві прикраси лише створюють бар'єр на шляху ефективної передачі даних;
- кількість блоків статистичних даних на одному слайді має бути не більше чотирьох;
- підпис до ілюстрації розміщується під нею, а не над нею;
- усі слайди презентації мають бути витримані в одному стилі.

2. Оформити таблицю «Завдання морального виховання дітей дошкільного віку» з урахуванням вікових особливостей дошкільників (на основі чинних програм для дітей дошкільного віку)

Вікова група	Завдання морального виховання
Молодший дошкільний вік	
Середній дошкільний вік	
Старший дошкільний вік	

Методичні рекомендації:

У процесі заповнення таблиці уникайте використовувати застарілі програми розвитку дітей дошкільного віку. Нові програми

викладено на сайті Міністерства освіти і науки України:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

Також можна взяти за основу одну з програм, представлених у списку рекомендованих джерел.

Рекомендована література до теми 2

Основна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т.О. Піроженко; авт. кол.: О.М. Байєр, О.К. Безсонова, Н.В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого дошкільного віку // [Н. В.Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.
3. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років (оновлена) / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. Київ : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка, 2020. 304 с.
4. Дитина в дошкільні роки : [комплексна додаткова освітня програма / авт. кол. ; наук. кер. К. Л. Крутій]. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2011. 188 с.
5. Освітній напрям «Дитина в соціумі» : витяг з базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 9-10.
6. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. І. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilno-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf>
9. Українське дошкільля : [програма розвитку дитини дошкільного віку] / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.

Додаткова

1. Беленька Г., Половіна О., Кондратець І. Програма «Дитина» : нові підходи й змістові акценти в дошкільній освіті. *Дошкільнє виховання*. 2021. № 1. С. 14-16.
2. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с
3. Косенчук О. Дитина в соціумі: впроваджуємо ДКДО. *Дошкільнє виховання*. 2021. № 4. С. 3-5.

Тема 3

Методи морального виховання дітей дошкільного віку

План

1. Поняття про методи виховання. Класифікація методів морального виховання дошкільників.
2. Методи формування моральної поведінки
3. Методи формування моральної свідомості
4. Методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Скласти структурно-логічну схему «Методи морального виховання дошкільників»

Методичні рекомендації:

У процесі виконання завдання варто опрацювати навчально-методичний посібник:

Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. Для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Шvirка. Старобільськ, 2015. 112 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/402/1/Strukturno-logichni%20shemu.pdf>

Розробляючи структурно-логічну схему «Методи морального виховання дошкільників», варто виокремити основні блоки:

- 4) методи формування моральної поведінки,
- 5) методи формування моральної свідомості,
- 6) методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки,

чітко представити їх складові у вигляді блок-схем, подати стислу

характеристику кожної структурної компоненти, вказати засоби зв'язку між елементами.

Структурно-логічна схема подається на аркуші формату А4, орієнтація – за вибором студента (книжкова або альбомна), шрифтом Times New Roman, кеглем – від 10 до 16, основні структурні елементи варто виділити жирним шрифтом.

2. Навести 5 прикладів ситуацій морального вибору для дітей дошкільного віку

Методичні рекомендації:

Метод ситуацій морального вибору передбачає використання особливих вправ, спрямованих на формування моральних мотивів поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Такі вправи можуть бути запрограмовані вихователем або обрані дітьми самостійно. Наприклад, вихователь може запропонувати дітям дивитися новий мультфільм або допомагати двірнику прокладати доріжки в снігу. Якщо діти відкладають приємну для них справу, щоб виконати обов'язок, необхідний з погляду моральних норм, то вони повинні мати змогу здійснити його без зволікань. Такий їхній учинок обов'язково має бути схвалений.

Рекомендована література до теми 3.

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн.: навч.-метод. посібник. Київ: Либідь, 2003. (Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.).
2. Білан О. І. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку. Львів, 2016. 120 с.
3. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Острияньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
4. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого дошкільного віку / Н. В.Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.
5. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : [монографія] / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич, 2009. С. 64–76.

6. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років (оновлена) / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. Київ : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка, 2020. 304 с.
7. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
8. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
9. Скрипник Н.І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Умань : ПП Жовтий, 2011. 99 с.

Додаткова

1. Беленька Г., Половіна О., Кондратець І. Програма «Дитина» : нові підходи й змістові акценти в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 14-16.
2. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49 (102). С. 52-57.
3. Косенчук О. Дитина в соціумі: впроваджуємо ДКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 3-5.
4. Курчатова А. Формування морально-етичної сфери дітей дошкільного віку засобами ідей В.О. Сухомлинського. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вересень, № 03 (62).
5. Мельничук Л.Б. Модель професійної підготовки майбутніх педагогів до морального виховання молодших школярів. *Матеріали інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкових класів: європейський вимір»*, (28 листопада 2017 р.). Рівне : РДГУ, 2017. С. 27-30.
6. Петрук О. М. Василь Сухомлинський про «азбуку моральної культури». *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (17). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. 218 с. С. 123-129.
7. Савченко К., Пушкаренко Л. Теплі ранки у дружньому колі: ранкові зустрічі в лютому для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 22.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. шк., 1977. 670 с.

Тема 4

Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку

План

1. Поняття про етичну бесіду.
2. Методика проведення етичної бесіди.
3. Система етичних бесід з метою формування моральної поведінки старших дошкільників

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Розробити 3 етичні бесіди для дітей дошкільного віку (1 – для молодшого дошкільного віку, 1 - для дітей середнього віку, 1 – для дітей старшого дошкільного віку).

Структура етичної бесіди: тема, мета, вступ, розгляд ілюстрації й бесіда за нею, висновок.

Методичні рекомендації

Кожна етична бесіда має містити сюжетну картинку та проблемні, пошукові питання до неї. Наявна в кожній бесіді схема повинна забезпечувати активність усіх дошкільників, можливість повправлятися особисто.

Зразок етичної бесіди

(для дітей середнього дошкільного віку)

Тема: Чужа іграшка

Мета: далі ознайомлювати дітей із почуттям провини, виховувати в них відповідальність за свої вчинки; формувати активну конструктивну поведінку в цих обставинах, уміння знаходити розумний вихід із ситуацій; виховувати оптимізм.

Бесіда:

– Ух, який у хлопчика всюдихід!!! Іванкові так закортіло погратися з ним. І він вирішив попросити в хлопчика цю іграшку. Згадайтеся, як він це зробив. Що Іванко сказав господареві всюдихода?

– А чому-Іванко захотів погратися з цією іграшкою?

– Чи завжди треба просити чужу іграшку, коли хочеш погратися з нею?

– Чому плаче хлопчик, дивлячись на свій всюдихід?

– Так, Іванко, граючись, поламав машинку. Чи відчуває він свою провину?

– Покажіть настрій хлопчика. Що ж потрібно зробити Іванкові?

– Перепросити?

– Запропонувати натомість свою машинку?

– Разом із дорослими відремонтувати всюдихід?

Рекомендована література:

Основна

1. Білан О. І. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку. Львів, 2016. 120 с.
2. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : [монографія] / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич, 2009. С. 64–76.
3. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. І. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilnogo-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf>
6. Українське дошкілля : [програма розвитку дитини дошкільного віку] / О. І. Білан, за заг. Ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.

Додаткова

3. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49 (102). С. 52-57.
4. Мельничук Л. Б., Мартинюк С. В. Морально-етична бесіда як один з активних методів формування моральної свідомості молодших школярів. *Збірник тез виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (15–16 жовтня 2020 р.)*. Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янука, 2020. - С. 94-96.
5. Мельничук Л.Б. Модель професійної підготовки майбутніх педагогів до морального виховання молодших школярів. *Матеріали інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкових класів: європейський вимір»*, (28 листопада 2017 р.). Рівне : РДГУ, 2017. С. 27-30.
6. Мельничук Л.Б., Мартинюк С.В. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів до морального виховання молодших школярів. *III-rd International Science Conference «Using the latest technologies»*, February 26 – 27, 2021, Groningen, Netherlands. С. 69-72.
7. Мельничук Л.Б., Марчук О.О., Красовська О.О., Шкабаріна М.А. Педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Вип. 32. Т. 1. Теорія і методика професійної освіти. С. 95-99.
8. Савченко К., Пушкаренко Л. Теплі ранки у дружньому колі: ранкові зустрічі в лютому для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 22.

Тема 5

Засоби морального виховання

План

4. Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки
5. Значення ігор у моральному вихованні дітей дошкільного віку
6. Художня література як засіб морального виховання дошкільників

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Користуючись збірником українських прислів'їв та приказок, випишіть 12 прислів'їв про ставлення народу до дітей (6) та людей похилого віку (6). Пояснити їх значення для дітей дошкільного віку.

2. Підібрати гумористичну пісеньку для дітей дошкільного віку, продемонструвати її для групи студентів, описати методику проведення бесіди з дошкільниками.

3. Підібрати для дітей 4 гри морального змісту (2 дидактичні гри, 2 гри-емпатії), обґрунтувати методику їх проведення.

4. Підібрати для дітей казку (В. Сухомлинського або К. Ушинського), розробити до неї презентацію, підібрати систему запитань для бесіди з дітьми дошкільного віку.

Рекомендована література:

Основна

1. Барвисте життя: хрестоматія для читання дітям дошк. віку / упоряд. Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 340 с.
2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
3. Журавлики: Казки, вірші, оповідання, народні пісеньки, загадки / уклад. Г. Ю. Рогінська. Харків : ПП «Поляков В. К.», 2005. 384 с.
4. Криничка. 36 творів для читання наймолодшим / упоряд.: Л. А. Грицюк, М. І. Каратаєва. 2-ге вид. зі змін. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 128 с.
5. Ластівки: Казки, оповідання, скоромовки : [хрестоматія для позакласного читання] / уклад. Г. Ю. Рогінська. Харків: Ранок-НТ, 2002. 384 с.
6. Лохвицька Л.В. Моральна пектораль : книжка для читання дітям у закладі дошкільної освіти. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 200 с.
7. Лохвицька Л.В. Скарбниця моралі : Програма з морального виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 96 с.
8. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
9. Українська мозаїка: посібник-хрестоматія : [книга для читання в дошкільному закладі та родинному колі] / упоряд.: О. П. Долинна, О. В. Низковська, Н. І. Вакуленко, О. А. Копейкіна. Київ : АВДІ, 2008. 376 с.: іл.

Додаткова

1. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49 (102). С. 52-57.
2. Глушкова Л.І. Моральне виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4 (56). С. 40-45.

3. Курчатова А. Формування морально-етичної сфери дітей дошкільного віку засобами ідей В.О. Сухомлинського. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вересень, № 03 (62).
4. Петрук О. М. Василь Сухомлинський про «азбуку моральної культури». *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (17). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. 218 с. С. 123-129.
5. Петрук О.М., Петрук А.П. Краєзнавство як ефективний засіб духовно – морального виховання школярів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 342 с. С. 137-144.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. шк., 1977. 670 с.
7. Хролець О. І. Дитяча література як засіб виховання гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей у сім'ї. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне : РДГУ, 2005. Вип.32. С. 70-72.

Тема 6

Організація занять з морального виховання

План

1. Планування мети
2. Вибір методів проведення занять з морального виховання
3. Поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи дітей
4. Контроль і оцінка проведення занять
5. Створення ситуації успіху
6. Створення ігрових ситуацій, що спонукають дітей до морально-етичних взаємин

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти план-конспект заняття з морального розвитку для дітей старшого дошкільного віку, підготувати відповідну наочність, продемонструвати його в групі.

Методичні рекомендації:

У процесі моделювання заняття скористайтеся порадами щодо вимог до сучасного заняття в ЗДО:

1. Вказати тему заняття (з урахуванням вікових особливостей

дітей).

2. Вказати тип, вид заняття.
3. Чітко визначити розвивальні, навчальні та виховні завдання (з урахуванням не паспортного, а психологічного віку).
4. Початок заняття робити інтригуючим, цікавим, незвичайним.
5. Обов'язкова ігрова форма проведення заняття.
6. Чітка мотивація заняття.
7. Раціональне використання часу на занятті, помешкання групи, зміни видів діяльності дітей.
8. Забезпечити ефективність використання на кожному занятті новітніх технологій, педідей, методології ТРВЗ; відмовитися в ЗДО від занять-уроків, як у школі.
9. Забезпечити міжпредметні зв'язки, інтеграцію видів діяльності дітей.
10. Створити "ситуацію успіху": доброзичлива атмосфера; цікава мотивація дитячих видів діяльності; створення настрою та радості; можливість вільно висловлюватися без критики зі сторони вихователя чи дітей; обов'язкова підтримка дорослого; заохочення та похвала дитини тощо.
11. Відмова від надмірної опіки дітей.
12. Забезпечити ефективність організованої самостійної роботи дітей, вирішення ними творчих завдань.
13. Забезпечити можливості самостійних відкриттів, пошуку, дій.
14. Всі відповіді дітей повинні бути обґрунтовані, вислухані.
15. Наявність індивідуального розвивального матеріалу.
16. Правильне розташування дітей - запорука успіху (стрічкою півколом, у колі, за столами).
17. Дбати про активну мовленнєву діяльність кожної дитини.
18. Передбачати обов'язкову зміну видів діяльності дітей.
19. Вчити дітей знаходити багатоваріативне розв'язання поставлених завдань, активне використання методології ТРВЗ, відкритих запитань.
20. Обмеження в мовленні вихователя антипедагогічних виразів, що «замикають» дітей на вихователя: неправильно, не думаєш, помовчи, зараз не час, ловиш гав, спиш на занятті та ін.
21. Забезпечити гігієнічні, педагогічні, психологічні, естетичні умови для проведення заняття, охорону життя та здоров'я дітей.

(Посилання на джерело: (Квасилівський

Рекомендована література:

Основна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т.О. Пироженко; авт. кол.: О.М. Байер, О.К. Безсонова, Н.В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Барвисте життя: хрестоматія для читання дітям дошк. віку / упоряд. Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 340 с.
3. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/10041/1/2.pdf>
4. Журавлики: Казки, вірші, оповідання, народні пісеньки, загадки / уклад. Г. Ю. Рогінська. Харків : ПП «Поляков В. К.», 2005. 384 с.; іл.
5. Лохвицька Л.В. Моральна пектораль : книжка для читання дітям у закладі дошкільної освіти. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 200 с.
6. Лохвицька Л.В. Скарбниця моралі : Програма з морального виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 96 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programaskarbnitsya-moralilokhvitska.pdf>
7. Освітній напрям «Дитина в соціумі» : витяг з базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 9-10.
8. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilnogo-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf>
10. Українське дошкільля : [програма розвитку дитини дошкільного віку] / О. І. Білан, за заг. Ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
11. Українське дошкільля: Збірка для читання і розповідання дітям старшого дошкільного і молодшого шкільного віку / упоряд. Н. і О. Зінкевич ; передм. А. Погрібного. Київ : Смолоскип, 2003. 550 с.

Додаткова

1. Беленька Г., Половіна О., Кондратець І. Програма «Дитина» : нові підходи й змістові акценти в дошкільній освіті. *Дошкільнє виховання*. 2021. № 1. С. 14-16.
2. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 49 (102). С. 52-57.
3. Вимоги до підготовки та проведення сучасного заняття в ДНЗ. URL : <http://leleka.rv.ua/index.php?m=content&d=view&cid=189>
4. Литвиненко І. Гуртуємо дітей – формуємо команду. *Дошкільнє виховання*. 2021. № 11. С. 3-5.
5. Мельничук Л. Б., Мартинок С. В. Морально-етична бесіда як один з активних методів формування моральної свідомості молодших школярів. *Збірник тез виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (15–16 жовтня 2020 р.)*. Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2020. - С. 94-96.
6. Петрук О.М., Петрук А.П. Краєзнавство як ефективний засіб духовно – морального виховання школярів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць*. № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 342 с. С. 137-144.
7. Савченко К., Пушкаренко Л. Теплі ранки у дружньому колі: ранкові зустрічі в лютому для дітей старшої групи. *Дошкільнє виховання*. 2021. № 1. С. 22.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. шк., 1977. 670 с.

Тема 7

Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру

План

1. Мета і завдання виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру
2. Форми та методи впровадження миротворчих ідей у практиці діяльності сучасних ЗДО.

3. Моральне виховання старших дошкільників у процесі проведення бесід про мир

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Розробити план заходів у ЗДО до Всесвітнього Дня Миру

Методичні рекомендації

Розробляючи план заходів, можна взяти за основу і доповнити наступний план роботи:

План заходів до Всесвітнього Дня Миру

№	Назва заходу	Дата	Відповідальні
1.	Конкурс малюнків на асфальті: «Діти України за мир на Землі»	18.09	
2.	Участь у Всеукраїнській освітній компанії «Голуб миру» (виготовлення голубів миру)	19.09.	
3.	Робота у художній майстерні дошкільної групи «Склади квітку миру»	20.09	
4.	Тематичний день в дошкільній групі «День Миру»	21.09	

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/plan-zahodiv-do-vsesvitnogo-dna-miru-126610.html>

Орієнтовні заходи можна розробити, скориставшись матеріалами до Міжнародного дня миру, розміщеними на сайті «Всеосвіта»

(<https://naurok.com.ua/calendar/september/mizhnarodniy-den-miru>)

2. Розробити презентацію для дошкільників на одну з тем (за вибором):

- ✓ «Україна – миролюбна держава»,
- ✓ «Мое рідне місто, селище»,
- ✓ «Державні символи країни»,
- ✓ «Герої не вмирають»,
- ✓ «Щоб в серці жила Батьківщина».

(Вимоги щодо мультимедійної презентації викладено у темі 2).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тестові завдання до теми:

Теоретичні основи морального виховання дошкільників

1. Що є методологічною основою морального виховання?

1. Естетика.
2. Етика.
3. Правознавство.
4. Психологія.
5. Педагогіка

2. Про яку із моральних якостей йдеться в характеристиці: «Ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність»?

1. Громадянськість.
2. Гуманізм.
3. Патріотизм.
4. Дисциплінованість.
5. Правосвідомість

3. Мораль, етику і моральність можна вважати синонімами.

1. Так
2. Ні
3. Частково

4. Складна інтегративна властивість, яка виражається у розумінні і визнанні загальнолюдських цінностей, поважному ставленні до людей, почутті співпереживання й відповідальності перед ними, в стійкій моральній поведінці

1. Якості особистості
2. Моральні якості
3. Моральні цінності
4. Моральні переконання
5. Моральна поведінка

5. Здійснення дій та вчинків у відповідності з нормами та правилами моралі

1. Якості особистості
2. Моральні якості
3. Моральні цінності
4. Моральні переконання

5. Моральна поведінка

6. Моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній

1. Якості особистості
2. Моральні якості
3. Моральні цінності
4. Моральні переконання
5. Моральна поведінка

7. Пережиті та узагальнюючі моральні принципи, норми. Вони формуються в процесі активного й вольового оволодіння всім багатством моральної культури і стають керівництвом до дії особистості

1. Моральна свідомість
2. Моральні переконання
3. Моральні почуття
4. Моральні звички
5. Моральна спрямованість

8. Виражають запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості

1. Моральна свідомість
2. Моральні переконання
3. Моральні почуття
4. Моральні звички
5. Моральна спрямованість

9. Свійка суспільна позиція особистості, що складається в результаті світоглядно основи, домінуючих мотивів поведінки і проявляється як властивість особистості в різних умовах і обставинах

1. Моральна свідомість
2. Моральні переконання
3. Моральні почуття
4. Моральні звички
5. Моральна спрямованість

10. Корисні для суспільства, стійкі форми поведінки (образ дії), які стають потребою людини і здійснюються в будь-яких ситуаціях і умовах

1. Моральна свідомість
2. Моральні переконання

3. Моральні почуття
4. Моральні звички
5. Моральна спрямованість

11. Встановити відповідність між освітніми лініями та реалізацією завдань морального виховання

1. «Особистість дитини»	А. формування природничо-екологічної компетенції;
2. «Дитина в соціумі»	Б. формування особистості в грі, ігровій компетенції;
3. «Дитина в природному довкіллі»	В. формування комунікативної компетенції.
4. «Дитина у світі культури»	Г. формування родинно-побутової і соціальної компетенцій;
5. «Гра дитини»	Д. формування предметно-практичної компетенції
6. «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	Е. розвиток саморегуляції, самоставлення, самосвідомості, особистісно-оцінної компетенції;
7. «Мовлення дитини»	Є. розвиток пізнавальної активності;

12. Встановити відповідність між моральними цінностями та їх характеристикою

1. Абсолютно вічні	А. є значущими для одного народу і не завжди поділяються іншими народами.
2. Національні	Б. ґрунтуються на визнанні гідності людей і знаходять своє застосування в демократичних суспільствах
3. Громадянські	В. мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і носять загальнолюдський характер (доброта, правда, любов, чесність, гідність, красу, мудрість, справедливість та ін.).
4. Сімейні	Г. мають значення щонайперше для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, її господарський успіх, стиль приватного життя тощо.
5. Цінності особистого життя	Д. моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків тощо.

13. Вставити пропущене слово.

..... – це система принципів, норм і правил, які регулюють поведінку людини в суспільстві, роблять її правильною

14. Вставити пропущене слово.

.....— моральна якість людини, певні правила, якими вона керується в своєму виборі.

Тести до теми:

Психологічні особливості морального розвитку дітей дошкільного віку

1. Встановити відповідність між фазами розвитку особистості впродовж дошкільного періоду та їх характеристикою

1. Адаптація	А. Прагнення дитини знайти в собі щось оригінальне, що виокремлює її поміж інших дітей
2. Індивідуалізація	Б. Гармонізація неусвідомлюваного дошкільником прагнення проявити своїми діями власну неповторність і готовність дорослих прийняти в ньому тільки те, що відповідає суспільно обумовленим нормам
3. Інтеграція	В. Засвоєння норм і способів такої поведінки в умовах взаємодії з іншими, яка схвалюється батьками та вихователями

2. Обрати декілька правильних відповідей. Зовнішні чинники морального виховання, що сприяють розвитку особистості дошкільника:

1. підвищення вимог з боку дорослих;
2. розширення кола спілкування;
3. значущість соціальної ситуації для дитини;
4. спільна діяльність з однолітками.

3. Внутрішні чинники морального виховання, що сприяють розвитку особистості дошкільника:

1. підвищення вимог з боку дорослих;
2. розширення кола спілкування;
3. значущість соціальної ситуації для дитини;
4. спільна діяльність з однолітками.

4. Звичка дотримуватися правил поведінки (дотримуватися встановленого порядку) формується у такому віковому періоді дошкільного дитинства:

1. дошкільний період;
2. молодший дошкільний вік;

3. середній дошкільний вік;
4. старший дошкільний вік.

5. Обрати декілька правильних відповідей. Засвоєння правил взаємин з іншими дітьми (як результат – накопичення морального досвіду) формується у такому віковому періоді дошкільного дитинства:

1. дошкільний період;
2. молодший дошкільний вік;
3. середній дошкільний вік;
4. старший дошкільний вік.

6. Встановити відповідність між особливостями розвитку спільної думки в дошкільників під час діяльності в різні вікові періоди дошкільного дитинства:

1. Молодший дошкільний вік	А. Конформність (підпорядкування своєї думки позиції більшості) – перехідний етап у засвоєнні вміння погоджувати власну позицію з іншими
2. Середній дошкільний вік	Б. Конформність знижується
3. Старший дошкільний вік	В. Відсутня єдність думки (думка однієї дитини не впливає на іншу)

7. Вставити пропущене слово

Моральне виховання передбачає становлення у дитини системи пріоритетних, що відповідають моральним нормам і визначають її взаємини з довколишніми людьми.

8. Діяльність “Я” як суб’єкта пізнання (або створення образу “Я”) і формування його оцінки:

1. Самооцінка
2. «Я-концепція»
3. Самосвідомість
4. Самоставлення
5. Самовиховання

9. Відносно стійка, більш-менш усвідомлена, пережита як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе:

1. Самооцінка

2. «Я-концепція»
3. Самосвідомість
4. Самоствалення
5. Самовиховання

10. Вставити пропущене слово:

Дошкільний вік є тим віковим етапом, коли виникає і розвивається як засіб свідомого регулювання власною поведінкою, своїми зовнішніми і внутрішніми діями.

Тести до теми: Педагогічні аспекти морального виховання дошкільників

1. Вставити пропущене слово

У формуванні індивідуальної моральної свідомості дитини орієнтиром для педагога слугує (форма суспільної свідомості)

2. Вставити пропущене слово

У дошкільному віці джерелом уявлень про моральний бік життя є

3. Якій закономірності морального виховання відповідає наступна характеристика: «Передбачає позицію дитини як активного співучасника виховного процесу, що сприймає інтегративно-педагогічні впливи, і позицію дорослих (батьків і вихователів), які організують такі впливи»:

1. Білатеральність (двосторонність)
2. Особистісність
3. Реляційна орієнтованість
4. Лонгітюдність
5. Варіювання

4. Якій закономірності морального виховання відповідає наступна характеристика: «Вказує на перебіг і нерівномірність морального розвитку в дошкільному віці»:

1. Білатеральність (двосторонність)
2. Особистісність

3. Реляційна орієнтованість
4. Лонгітюдність
5. Варіювання

5. Якій закономірності морального виховання відповідає наступна характеристика: «Означає, що моральне виховання вимагає постійності його здійснення і не може бути штучно від'єднаним від виховної системи загалом»:

1. Білатеральність (двосторонність)
2. Особистісність
3. Реляційна орієнтованість
4. Лонгітюдність
5. Варіювання

6. Якій закономірності морального виховання відповідає наступна характеристика: «Прогнозує встановлення моральних взаємин дитини з довколишніми»:

1. Білатеральність (двосторонність)
2. Особистісність
3. Реляційна орієнтованість
4. Лонгітюдність
5. Варіювання

7. Якій закономірності морального виховання відповідає наступна характеристика: «Потребує зорієнтованості на кожного вихованця, пошуку індивідуальних виховних впливів на дошкільника»:

1. Білатеральність (двосторонність)
2. Особистісність
3. Реляційна орієнтованість
4. Лонгітюдність
5. Варіювання

8. Встановити відповідність між методами морального виховання та їх характеристикою

1. Наочні	А. Етичні бесіди, розповіді, моральні діалоги, читання художніх творів дитячої літератури вихователем і батьками, читання віршів дітьми, вихователем, відповіді

	на запитання педагога, дітей; обговорення життєвих моральних ситуацій;
2. Словесні	Б. Дидактичні ігри морального спрямування; сюжетно-рольові ігри, ігри-змагання, режисерські ігри; моделювання казок; постановка п'єс на моральні теми, розв'язування моральних задач, програвання ситуацій морального змісту; привчання (вправи).
3. Практично-ігрові	В. Спостереження, розглядання картинок та різного наочного тематичного матеріалу, перегляд репродукцій картин, ілюстрацій; показ дії; показ казок (педагогом, дітьми); перегляд слайд-фільмів, мультиплікаційних фільмів тощо

Тестові завдання до теми: Методи морального виховання дошкільників

1. Оберіть декілька правильних відповідей

До найпоширеніших методів морального виховання належать:

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

2. До якої групи методів морального виховання належить «показ і пояснення»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

3. Якому з методів морального виховання дошкільників належить наступна характеристика: «Дитину треба підвести до усвідомлення, що така поведінка важлива, необхідна і корисна для неї, приємна для інших»

- 1) практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки.
- 2) показ і пояснення.
- 3) приклад поведінки дорослих
- 4) оволодіння моральними нормами у спільній діяльності.
- 5) вправлення у моральній поведінці.
- 6) створення ситуацій морального вибору.
- 7) роз'яснення конкретних моральних норм і правил.
- 8) навіювання моральних норм і правил.
- 9) приклад інших.
- 10) педагогічна оцінка поведінки, вчинків дитини.
- 11) колективна оцінка поведінки, вчинків дитини.
- 12) схвалення моральних учинків дитини.
- 13) заохочення дитини до моральних вчинків.
- 14) осуд недостойних учинків дитини.

4. До якої групи методів морального виховання належить «приклад поведінки дорослих»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

5. До якої групи методів морального виховання належить «оволодіння моральними нормами у спільній діяльності»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

6. До якої групи методів морального виховання належить «створення ситуацій морального вибору»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки

3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

7. До якої групи методів морального виховання належить «роз'яснення конкретних моральних норм і правил»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

8. До якої групи методів морального виховання належить «навіювання моральних норм і правил»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

9. До якої групи методів морального виховання належить «приклад інших»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості
4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

10. До якої групи методів морального виховання належить «колективна оцінка поведінки, вчинків дитини»?

1. методи формування моральної поведінки
2. методи оцінювання моральної поведінки
3. методи формування моральної свідомості

4. методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки
5. методи корекції відхилень у поведінці

11. Встановити відповідність між методами формування моральної поведінки та їх характеристикою

1. вправлення у моральній поведінці	А. У використанні цього методу акцентують на організації життя дитини відповідно до вимог, а також на постійному підтриманні її поведінки згідно з цими вимогами.;
2.оволодіння моральними нормами у спільній діяльності	Б. Дітей систематично і в різних життєвих ситуаціях привчають до певних способів поведінки: вітатися;
3. практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки.	В. Організуючи різноманітну діяльність дітей, педагог установлює чіткі правила, пояснює їх дітям, переконує, що дотримання певних правил є важливою умовою їхнього успіху.
4. «створення ситуацій морального вибору	Г. діти оволодівають певними моральними нормами начебто спонтанно, без ініціювань педагогом, а у спільній діяльності з ним, батьками;
5. показ і пояснення	Д. Цей метод передбачає використання особливих вправ, спрямованих на формування моральних мотивів поведінки у дітей старшого дошкільного віку.
6. приклад поведінки дорослих	Е. Суть методу полягає у створенні педагогом спеціальних умов для вправлення дітей у дотриманні моральних норм;

12. Вставити пропущене слово:

Схвалені педагогами, однолітками моральні вчинки зумовлюють позитивні дитини.

13. Вставити пропущене слово:

Старші дошкільники можуть самостійно встановлюватиспільної діяльності й контролювати їх

14. Вставити пропущене слово:

Далеко не всі діти однаково здатні до учинків. За добру справу потрібно дякувати дитині.

Тестові завдання до теми:

Етична бесіда як метод морального виховання дітей дошкільного віку

1. Вставити пропущене слово:

Важливе завдання етичних бесід – навчити дітей бачити моральну ... вчинків та аналізувати їх.

2. Вставити пропущене слово:

Моральні уявлення набувають особистішої значимості тоді, коли діти залучаються до активної

3. Оберіть з переліку види етичних бесід

1. Індивідуальні
2. Моральні
3. Колективні
4. Групові
5. Індивідуально-групові

4. Найскладніші розмови на морально-етичні тематику з дошкільниками:

1. Про ставлення до тварин
2. Про повагу до людей
3. Про погані вчинки дошкільників
4. Про негативні вчинки батьків

5. Найпоширеніші етичні бесіди:

1. Колективні
2. Комбіновані
3. Контрольні
4. Тематичні
5. Вступні
6. Підсумкові

6. З скількох частин складається етична бесіда:

1. Двох
2. Трьох
3. Чотирьох
4. Залежно від теми бесіди

**Тестові завдання до теми:
Засоби морального виховання**

1. Одним із головних чинників у формуванні особистості народна педагогіка вважає:

1. Спадковість
2. Середовище
3. Побут
4. Виховання
5. Ставлення до дитини у сім'ї

2. Перші моральні норми дитина, за традиціями народної педагогіки, повинна була пізнати:

1. В закладі дошкільної освіти
2. В навколишньому середовищі
3. В сім'ї
4. В колі однолітків
5. В громадських місцях

3. Встановити відповідність між засобами морального виховання та їх тлумаченням

1. засоби матеріальної культури	А. Слово, рідна мова, фольклор, релігія, мистецтво, гра;
2. засоби духовної культури	Б. Традиція громадська думка
3. засоби соціонормативної культури	В. Природа, діяльність;

4. Вкажіть, які з блоків належать до засобів народної педагогіки

1. Фольклор
2. Прислів'я, приказки
3. Гра
4. Традиції
5. Обряди

5. Вживаються “при слові”, при нагоді, тобто тоді, коли треба наголосити, підкреслити, виділити основну думку з усього сказаного раніше:

1. Колискові

2. Прислів'я
3. Приказки
4. Потішки
5. Забавлянки

6. Найбільше диво, що має можливість оперувати великим виховним потенціалом у моральному спрямуванні юного слухача або читача:

1. Колискові
2. Казки
3. Приказки
4. Народні ігри
5. Легенди, билини

7. Тактовно висміюють негативні якості характеру, навчають ставитись з гумором до життя, містять повчальний зміст:

1. Колискові
2. Казки
3. Приказки
4. Народні ігри
5. Легенди, билини
6. Байки

8. Автор творів: Гусак і журавель», «Два козлики», «Бджоли та муха», «Лисиця та журавель», «Півник із родиною», «Суперечка тварин»

1. Сухомлинський В.
2. Макаренко А.
3. Коменський Я.А.
4. К. Ушинський
5. Український народ

Тестові завдання до теми:

Організація занять з морального виховання

5. Вставити пропущене слово:

....., що є близькою перспективою спільної діяльності, захоплює, згуртовує, викликає інтерес до опанування нових знань

6. Вставити пропущене слово:

Виховні можливості навчального процесу приховані перш за все в його

7. Оберіть декілька правильних відповідей. Методи стимулювання обов'язку та відповідальності містять такі характеристики:

1. містять роз'яснення значущості навчання,
2. створюють ситуації емоційних переживань, новизни, парадоксу, ситуації успіху,
3. висувають навчальні вимоги,
4. мають критерії оцінювання, заохочення та покарання,
5. несуть артистизм, емоційність мовлення педагога, пізнавальні ігри, навчальні екскурси,
6. наближають зміст освіти до реалій життя.

8. Оберіть декілька правильних відповідей. Методи стимулювання інтересу до навчання містять такі характеристики:

1. містять роз'яснення значущості навчання,
2. створюють ситуації емоційних переживань, новизни, парадоксу, ситуації успіху,
3. висувають навчальні вимоги,
4. мають критерії оцінювання, заохочення та покарання,
5. несуть артистизм, емоційність мовлення педагога, пізнавальні ігри, навчальні екскурси,
6. наближають зміст освіти до реалій життя.

9. Організовує роботу, підвищує відповідальність, формує вміння самоконтролю:

1. Стимул
2. Мотив
3. Контроль
4. Моніторинг
5. Якість

10. Вставити пропущене слово:

Контроль і є спільною справою, колективною роботою, що виховує почуття взаємовідповідальності й вимогливості до знань і вмінь

11. Створюється з метою розв'язання конкретної виховного завдання:

1. Ігрова ситуація
2. Мотивація
3. Проблема
4. Ситуація успіху

12. Закріплює у дошкільників моральні уявлення про взаємини дорослих:

- 1.Ігрова ситуація
- 2.Мотивація
- 3.Проблема
- 4.Ситуація успіху

13. Вставити пропущене слово:

Спрямовуючи взаємини дітей на відтворення моральної сутності поведінки дорослих і одночасно зберігаючи їх ініціативу та активність, педагог повинен налагодити з ними ігрові, що визначаються ігровими ролями.

14. Вставити пропущене слово:

Для того щоб дати можливість дітям частіше вправлятися в позитивних моральних вчинках, педагог сам може створювати моральні

Тестові завдання до теми:

Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру

1. Вставити пропущене слово:

В статті 1 «Загальної декларації прав людини» говориться про те, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй

гідності та

2. Готовність зрозуміти душевний стан людини, вміння бути поряд, підтримати в тяжку годину, велика любов, повага і турбота про іншого:

1. Моральність
2. Турботливість
3. Мир
4. Толерантність
5. Благодать

3. Вставити пропущене слово:

Виховання національної свідомості і миролюбства має розпочинатися в період дошкільного дитинства, коли відбувається становлення його

4. Напрямок педагогічної теорії і практики, який має за мету соціальну, духовну і моральну підготовку свідомої й активної участі в розв'язанні найважливішої проблеми сучасності – встановлення миру, взаєморозуміння і довіри між народами, дотримання прав народів і людини.

7. Моральне виховання,
8. Виховання в душі миру
9. Національно-патріотичне виховання
10. Духовно-моральне виховання
11. Виховання духовності

5. Вставити пропущене слово:

Бесіди про – це одна із форм виховної роботи закладу дошкільної освіти, яка організовано і планомірно проводиться вихователями з метою вивчення нового або закріплення знайомого матеріалу, або перевірки знань дітей про миролюбство, любові до рідної України, її роль у суспільному житті інших держав.

6. Обрати методи активізації дошкільників у процесі проведення бесід про мир:

1. готуватись до бесіди разом,
2. запрошувати батьків до участі в бесідах,

3. створювати різні моральні ситуації,
4. організовувати перегляд фільмів на військову тематику,
5. готувати подарунки для запрошених гостей на зустріч

7. Встановити відповідність між групами бесідам з виховання у дусі миру для дошкільнят та їх тематикою

1. бесіди, в яких розкриваються політичні основи нашого суспільства, політики України, героїзм українського народу	А. «Праця людей годує, а лінь марнує», «Щоб в серці жила Батьківщина», «Хто не працює, той не їсть», «Товариш пізнається в біді» та інші.
2. бесіди, у яких вихователі виховують у дітей бережливе ставлення до природи звичаїв і традицій українського народу	Б. «Українська мова – мова мого народу», «І чужому навчайтесь і свого не цурайтесь», «Роде наш красний», «Скрізь добре, а вдома найкраще, «Без роду немає народу» та інші.
3. бесіди, що звеличують красу української мови і виховують у дітей любов до своєї родини	В. «Прилітайте лелеченьки», «Рослини і їх вшанування у народі», «Рідний край – земний рай», «Свято проводів зими і зустрічі весни» та інші.
4. бесіди морально-етичного характеру	Г. «Україна – миролюбна держава», «Мое рідне місто, селище», «Державні символи країни», «Герої не вмирають» та ін.

8. Вставити пропущене слово:

Знаючи прислів'я відповідного змісту, розуміючи їх виховне значення, промовляючи їх з різною інтонацією, силою голосу, мімікою, педагог активізує взаємини між дітьми, засновані на злагоді і

9. Вставити пропущене слово:

Вивчення близького, доступного фольклорного матеріалу збагачує мовлення дітей, сприяє формуванню особистості дошкільника, виховує у них

10. Автор публікацій ознайомлення дітей із календарними святами, звичаями, обрядами:

1. В. Сухомлинський
2. В. Скуратівський
3. К. Ушинський
4. В. Духнович
5. М. Стельмахович

ГЛОСАРІЙ

Абсолютно вічні цінності – мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і носять загальнолюдський характер (доброта, правда, любов, чесність, гідність, красу, мудрість, справедливість та ін.).

Адаптація – засвоєння норм і способів такої поведінки в умовах взаємодії з іншими, яка схвалюється батьками та вихователями.

Варіювання – вказує на перебіг і нерівномірність морального розвитку в дошкільному віці; те, що дитина демонструє у трирічному віці, в п'ятирічному може не проявляти, тому що ще не відбулося стійкого становлення складників її моральності. Це вимагає від дорослих обізнаності про потенціал дошкільника, умови та тенденції його морального виховання.

Виховання в дусі миру – це нові підходи до виховання в дітей почуття взаєморозуміння, довіри і дружби між народами світу.

Громадянські цінності – ґрунтуються на визнанні гідності людей і знаходять своє застосування в демократичних суспільствах. Це поняття прав і свобод людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону тощо.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – прогресивний напрям духовної культури, що звеличує людину як найбільшу цінність у світі, утверджує право людини на земне щастя, захист прав на свободу, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Етика (від гр. *ethica* – звичка, норів) – наука, яка вивчає мораль як форму суспільної свідомості, її сутність, історичний розвиток.

Етична бесіда – це розмова вихователя з дітьми на моральну тему, яка проводиться як у формі занять, так і в повсякденному житті. Зміст етичних бесід – роз'яснення значення моральних норм і правил поведінки, аналіз вчинків дітей і дорослих, колективне обговорення

етичних питань. Негативні прояви поведінки також можуть стати приводом для розмови, мета якої – викликати у дітей осуд і прагнення не повторювати поганих вчинків.

Етнізація виховання (від гр. *ethos* – народ) – насичення виховання національним змістом, що спрямований на формування національної свідомості й національної гідності особистості; формування рис національної ментальності; виховання у молоді почуттів соціальної відповідальності за збереження, примноження і життєдіяльність етнічної культури.

Етнопедagogіка – наука, що вивчає особливості розвитку і становлення народної педагогіки.

Знання – ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу природного і людського; результат відображення навколишньої дійсності.

Ідеал (від гр. *idea* – уявлення, ідея) — поняття моральної свідомості і категорія етики, що містить у собі вищі моральні вимоги, можлива реалізація яких особисто дала б змогу їй набути досконалості; образ найбільш цінного і величного в людині.

Індивідуалізація – прагнення дитини знайти в собі щось оригінальне, що виокремлює її поміж інших дітей (позитивне – візних видах самостійної діяльності, негативне – у витівках та примхах), але з обов'язковим орієнтуванням на оцінку дорослого.

Індивідуальність (від лат. *individuum* — неподільне) — людина" особистість, яка відрізняється сукупністю рис, якостей, своєрідністю психіки, поведінки та діяльності, що підкреслюють її самобутність, неповторність.

Інтеграція – гармонізація неусвідомлюваного дошкільником прагнення проявити своїми діями власну неповторність і готовність дорослих прийняти в ньому тільки те, що відповідає суспільно обумовленим нормам і водночас є найважливішим для них завданням у забезпеченні дитині успішного переходу на но-вий етап розвитку особистості.

Культура (від лат. *kultura* — виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства протягом його історії.

Лонгітюдність (тривалість і систематичність) – означає, що моральне виховання вимагає постійності його здійснення і не може бути штучно від'єднаним від виховної системи загалом. Дитина

безперервно накопичує багаж морального досвіду, отримуючи його стихіно (у процесі самостійного пізнання довколишнього) і цілеспрямовано (під час взаємодії з дорослими), який поповнюється з її зростанням і розвитком.

Методи морального виховання – способи педагогічної взаємодії, за допомогою яких здійснюється формування особистості відповідно до мети і завдань морального виховання і вікових особливостей дітей.

Мир – це готовність зрозуміти душевний стан людини, вміння бути поряд, підтримати в тяжку годину, це велика любов, повага і турбота про іншого.

Мораль – це сукупність норм поведінки людей, що регулюють їх відношення до суспільства, нації, колективу, один до одного, підтримане особистим переконанням, традицією, суспільною думкою. Мораль – це система принципів, норм і правил, які регулюють поведінку людини в суспільстві, роблять її правильною. Моральні норми складають основу моральності людини, але повністю її не визначають.

Моральна поведінка – це здійснення дій та вчинків у відповідності з нормами та правилами моралі. Моральна поведінка людини базується на засвоєних моральних цінностях.

Моральна свідомість дошкільника – одна із сторін суспільної свідомості її суб'єктивно-ідеальна форма, яка у вигляді уявлень і понять відображує реальні відношення і регулює моральну сторону його діяльності.

Моральна спрямованість – це стійка суспільна позиція особистості, що складається в результаті світоглядно основи, домінуючих мотивів поведінки і проявляється як властивість особистості в різних умовах і обставинах.

Моральне виховання дітей дошкільного віку – це взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки.

Моральні звички – це корисні для суспільства, стійкі форми поведінки (образ дії), які стають потребою людини і здійснюються в будь-яких ситуаціях і умовах.

Моральні переконання – це пережиті та узагальнюючі моральні принципи, норми. Вони формуються в процесі активного й вольового

оволодіти всім багатством моральної культури і стають керівництвом до дії особистості.

Моральні почуття виражають запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості. У результаті формування почуття в системі морального виховання з'являється емоційне відношення до того, що раніше було байдужим.

Моральні цінності – моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини.

Моральні якості – це складна інтегративна властивість, яка виражається у розумінні і визнанні загальнолюдських цінностей, поважному ставленні до людей, почутті співпереживання й відповідальності перед ними, в стійкій моральній поведінці.

Моральність – моральна якість людини, певні правила, якими вона керується в своєму виборі.

Навіювання – різні засоби вербального та невербального емоційного впливу на людину з метою введення її до певного стану або спонукання до певних дій.

Національні цінності – є значущими для одного народу і не завжди поділяються іншими народами. Наприклад, почуття націоналізму зрозумілі і близьке лише поневоленим народам і чуже тим, які ніколи не втрачали своєї незалежності. До цієї групи цінностей відносяться такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо.

Особистість — соціально-психологічне поняття; людина, яка характеризується з соціально-психологічного погляду насамперед рівнем розвитку психіки, здатністю до засвоєння соціального досвіду, можливістю спілкуватися з іншими людьми.

Реляційна орієнтованість (relation – ставлення) – прогнозує встановлення моральних взаємин дитини з довколишніми, що одночасно визначає рівень її моральної вихованості і свідчить про сформованість знань про правила і норми поведінки і прийняття їх як власних моральних цінностей. Це відображається на міжособистісних взаєминах дошкільників.

Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків тощо.

Л. Б. МЕЛЬНИЧУК, М. А. ШКАБАРІНА

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Навчально-методичний посібник

*Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4
Наклад: 50 примірників.
Підписано до друку 09.09.2021 р.
Друк офсетний.*

